

АНОТАЦІЯ

Старовойтова С. М. Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Приватний вищий навчальний заклад «Університет сучасних знань», Сумський державний університет, Суми, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню змісту й особливостей адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні.

Завдяки ретроспективному аналізу розвитку адміністративної та юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду визначено етапи розвитку інституту адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду.

На основі здійсненого аналізу наукової літератури запропоновано визначення поняття «провадження у справах про адміністративні правопорушення». З'ясовано, що адміністративна відповідальність за правопорушення у справах за прояв неповаги до суду, враховуючи предмет правового регулювання, віднесена до таких правопорушень, що посягають на встановлений порядок управління.

Встановлено, що провадження у справі про прояв неповаги до суду має свої особливості, пов'язані з галузевою специфікою судового процесу, а також можливістю винесення постанови про накладення адміністративного стягнення без складання протоколу у разі визнання особою своєї вини, при цьому формування та оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення у справах за прояв неповаги до суду здійснюється за загальними правилами, визначених нормативно-правовими актами та КУпАП, з урахуванням вказаних вище особливостей.

Обґрунтовано, що невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства, лише частково належить до об'єкта адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП.

Обґрунтовано поняття «нормативна основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду» та його відмінності від поняття «нормативна підстава адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду». З'ясовано, що нормативна основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду зумовлює введення до системи правових норм складу адміністративного правопорушення, що полягає у прояві неповаги до суду, визначає основні характеристики нормативної конструкції цього адміністративного правопорушення (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони). Наголошено, що важливою функцією поняття «нормативна основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду» є визначення напрямів розвитку адміністративно-деліктного законодавства у цій сфері.

Юридичний склад адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, розглянуто як юридичну конструкцію, що об'єднує суб'єктивні та об'єктивні ознаки, що сукупно свідчать про протиправність діяння. З'ясовано, що на відміну від усталеного твердження об'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, виступають не суспільні відносини у сфері судочинства, а конкретний їх елемент – обов'язок дотримання учасниками судового розгляду справи встановлених правил поведінки як частини змісту процесуальних правовідносин. Уточнено зміст об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП. Доведено необхідність визнання шкідливих наслідків у вигляді порушення розумних строків розгляду справи, однією з кваліфікуючих ознак цього адміністративного правопорушення.

Зазначено, що суб'єкти адміністративного правопорушення за прояв неповаги до суду можуть бути поділені на загальні та спеціальні. Наголошено, що спеціаліст як спеціальний суб'єкт адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, несе відповідальність виключно за прояв неповаги до Конституційного Суду України.

На основі здійсненого аналізу наукової літератури запропоновано визначення поняття «провадження у справах про адміністративні правопорушення». З'ясовано, що адміністративна відповідальність за правопорушення у справах за прояв неповаги до суду, враховуючи предмет правового регулювання, віднесена до таких правопорушень, що посягають на встановлений порядок управління.

Встановлено, що провадження у справі про прояв неповаги до суду має свої особливості, пов'язані з галузевою специфікою судового процесу, а також можливістю винесення постанови про накладення адміністративного стягнення без складання протоколу у разі визнання особою своєї вини.

Встановлено, що головним суб'єктом провадження у справах за неповагу до суду є особа, яка притягається до адміністративно відповідальності. Розглянуто процесуальний статус учасників судового процесу при різних видах судочинства – кримінальному, цивільному, конституційному, господарському та адміністративному, на підставі чого зроблено висновок, що відповідні статті кодифікованих актів, які встановлюють норми поведінки під час судового засідання, містять низку недоліків, що ускладнює та в деяких випадках унеможлиблює притягнення винних осіб до відповідальності. Запропоновано виробити єдині норми належної поведінки учасників судового процесу і присутніх під час судового засідання та їх закріпити їх у спеціальному нормативному акті під назвою «Правила поведінки під час судового засідання та судового процесу», які охоплювали б усі види судочинства».

Запропоновано внесення змін до чинного законодавства з метою розмежування та конкретизації адміністративної відповідальності за вчинення проявів неповаги до суду.

З'ясовано, що основними стадіями провадження у справах про адміністративні правопорушення за прояв неповаги до суду є: порушення провадження у справі про прояв неповаги до суду, розгляд судом справи, винесення постанови, оскарження постанови у справі про прояв неповаги до суду.

Встановлено, що під час порушення провадження у справах про вчинення проявів неповаги до суду суддя під час розгляду справи виконує не властиві йому функції обвинувачення. У зв'язку з цим запропоновано внесення змін до норм процесуального законодавства, зокрема щодо необхідності в цих випадках передачі справи за прояв неповаги до суду до судді, який не входить до складу суду, що розглядає справу для забезпечення принципу неупередженості суду.

Здійснено аналіз досвіду юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду або встановлених у суді правил у США, Канаді, Франції, Австралії, Бельгії, Польщі, Великобританії, Новій Зеландії, Ірландії, Індії, що дозволило сформулювати напрями вдосконалення чинного законодавства України.

Виокремлено сім перспективних напрямів удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду, до яких віднесено: закріплення на законодавчому рівні врегулювання процедури притягнення особи до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду; забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу; забезпечення справедливого і неупередженого суду шляхом здійснення притягнення особи за образу судді іншим суддею; визначення місцем неповаги до суду не лише приміщення суду, а й прилеглу територію; віднесення публікацій, заяв та давання інтерв'ю по справі до ухвалення рішення судом до проявів неповаги до суду; недопущення повернення матеріалів про адміністративні правопорушення.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, неповага до суду, форми прояву неповаги до суду, адміністративне правопорушення, злісне ухилення, судові засідання, штраф, стадії провадження, адміністративне провадження, розгляд справи, протокол про адміністративне правопорушення.

SUMMARY

Khainatskyi Ye., S. Administrative and Legal regulation of Epidemiological Control and Surveillance in Ukraine. – *Qualifying scientific work as the manuscript.*

The thesis for a candidate degree by the specialty 12.00.07 – administrative law and procedure; financial law; informational law. – Private Higher Education Institution "University of Modern Knowledge", Sumy State University. – Sumy, 2021.

The dissertation is focused on studying the content and specific features of administrative liability for direct contempt in Ukraine.

Due to the retrospective analysis of the development of administrative and legal liability for direct contempt the author has defined the stages of development of the administrative liability institution for direct contempt.

Based on the conducted analysis of the scientific literature, the author has offered the definition of the concept of “proceedings in cases on administrative offenses”. It has been found out that administrative liability for offenses in cases of direct contempt, taking into account the subject matter of legal regulation, is attributed to such offenses that encroach on the established management procedure.

It has been established that the proceedings in the case of direct contempt have their own characteristics related to the sectoral specifics of the trial, as well as the possibility of issuing a decision to impose an administrative penalty without drawing up minutes in case of admission of guilt, while the formation and execution of materials on an administrative offense in cases on direct contempt is

carried out according to general rules defined by regulatory legal acts and the Code of Ukraine on Administrative Offenses taking into account the above characteristics.

It has been substantiated that the guarantor's failure to fulfill the obligations imposed by the court during the proceedings on administrative lawsuits regarding the detention and expulsion of foreigners and stateless persons from Ukraine, only partially belongs to the object of an administrative offense provided by the Art. 185-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses.

The author has substantiated the concept of "normative basis of administrative liability for direct contempt" and its differences from the concept of "normative ground for administrative liability for direct contempt". It has been found out that the normative basis of administrative liability for direct contempt determines the introduction of *corpus delicti* of an administrative offense into the system of legal norms, which consists in the manifestation of direct contempt, determines the basic characteristics of the normative structure of this administrative offense (object, objective aspect, subject, subjective aspect). It has been emphasized that determining the directions for the development of administrative and tort legislation in this area is an important function of the concept of "normative basis of administrative liability for direct contempt".

The *corpus delicti* of an administrative offense under the Art. 185-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses has been considered as a legal construction that combines subjective and objective features that collectively indicate the illegality of the action. It has been clarified that, in contrast to the established statement, the object of an administrative offense under the Art. 185-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses is not public relations in the field of judiciary, but their specific element – the obligation of court participants to comply with established rules of conduct as part of the content of procedural legal relations. The content of the objective aspect of an administrative offense under the Art. 185-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses has been clarified. The author has proved the necessity of recognizing harmful consequences in the

form of violation of reasonable terms of consideration of the case as one of the qualifying features of this administrative offense.

It has been noted that the subjects of administrative offenses for direct contempt can be divided into general and special ones. It has been emphasized that an expert as a special subject of an administrative offense under the Art. 185-3 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses is liable solely for the contempt of the Constitutional Court of Ukraine.

Based on the conducted analysis of the scientific literature, the author has suggested definition of the concept of “proceedings in cases on administrative offenses”. It has been found out that administrative liability for offenses in cases for direct contempt, taking into account the subject matter of legal regulation, is attributed to such offenses that encroach on the established management procedure.

It has been established that the proceedings in the case for direct contempt have their own characteristics related to the sectoral specifics of the trial, as well as the possibility of issuing a decision to impose an administrative penalty without drawing up minutes in case of admitting the guilt by a person.

It has been established that the main subject of proceedings in cases for direct contempt is a person who is brought to administrative liability. The author has studied the procedural status of the participants in court proceedings in different types of proceedings – criminal, civil, constitutional, economic and administrative. On this basis the author has elaborated the conclusions that the relevant Articles of the codified acts establishing the norms of conduct during the trial contain a number of shortcomings that complicate and in some cases makes it impossible to prosecute the perpetrators. It has offered to develop uniform norms of proper conduct for the participants of the trial and those present at the court hearing and to enshrine them in a special normative act entitled “Rules of conduct during court hearings and the trial”, which would cover all types of proceedings.

It has been offered to amend the current legislation in order to differentiate and specify administrative liability for direct contempt.

It has been clarified that the main stages of proceedings in cases on administrative offenses for direct contempt are: initiation of proceedings in the case on direct contempt, court proceedings, ruling, appeal against the decision in the case on direct contempt.

It has been established that during the initiation of proceedings in cases on direct contempt, the judge while hearing the case performs functions of prosecution that are not peculiar to him. In this regard, the author has offered to amend the norms of procedural law, in particular on the need in these cases to transfer the case on direct contempt to a judge who is not a member of the court hearing the case in order to ensure the principle of impartiality.

The author has carried out the analysis of the experience of legal liability for direct contempt or established court rules in the United States, Canada, France, Australia, Belgium, Poland, Great Britain, New Zealand, Ireland, India. That allowed us to form the ways of improving the current legislation of Ukraine.

The author has singled out seven perspective areas for improving administrative liability for direct contempt, which include: consolidating the regulation of the procedure for bringing a person to administrative liability for direct contempt at the legislative level; ensuring the realization of the right to professional legal assistance; ensuring a fair and impartial trial by bringing another person to justice for insulting a judge by another judge; determining both the court room and the adjacent territory as the place of direct contempt; attributing publications, statements and interviews in the case before the court's decision to the manifestations of direct contempt; preventing the return of materials on administrative offenses.

Key words: administrative liability, contempt of court, forms of direct contempt, administrative offense, willful evasion, a court hearing, a fine, stages of proceedings, administrative proceedings, case hearing, protocol on an administrative offense.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Старовойтова С.М. Окремі питання вдосконалення притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). Т. 2. С. 62–69.

2. Старовойтова С.М. Особливості розгляду судом справ про прояв неповаги до суду як окремої стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 216–223.

3. Теремецький В.І., Старовойтова С.М., Гуц Н.Г. Особливості притягнення до відповідальності за неповагу до суду в окремих країнах світу. *Наше право*. 2021. № 1. С. 145–150.

4. Starovoitova, S. (2021). Problems of Administrative Liability of a Witness for Willful Evasion from Appearing in Court. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*, 01 (29). URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/23.html>

5. Старовойтова С.М. Юридичний склад адміністративного правопорушення за прояв неповаги до суду або конституційного суду України. *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. Вип. 10. С. 88–93.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Старовойтова С.М. Генеза юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду на українських землях у XV–XIX ст. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності: тези доп. учасників наук.-практ. семін.* (Харків, 14 трав. 2020 р.), С. 71–74. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/article/view/starovojtova

7. Старовойтова С.М. Юридичні ознаки проявів неповаги до суду або Конституційного Суду України. *Концепція соціальної безпеки в Україні: тези*

доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 6 лист. 2020 р.), С. 53–56. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201106/article/view/starovoitova

8. Старовойтова С.М. Особливості провадження у справах про прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України. *Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії*: тези доп. учасників. наук.-практ. конф. (Київ, 10 груд. 2020 р.), С. 11–14. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210a/article/view/starovoitova

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	13
ВСТУП.....	14
1.1. Генеза адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду	23
1.2. Нормативно-правова основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду	39
1.3. Юридичний склад адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення	56
Висновки до розділу 1	74
РОЗДІЛ 2. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДУ В УКРАЇНІ	77
2.1. Загальні засади провадження у справах про прояв неповаги до суду	77
2.2. Учасники провадження у справах за прояв неповаги до суду	97
2.3. Стадії провадження у справах про прояв неповаги до суду	113
Висновки до розділу 2.....	133
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДУ.....	136
3.1. Зарубіжний досвід адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду або встановлених у суді правил.....	136
3.2. Шляхи удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні.....	154
Висновки до розділу 3.....	165
ВИСНОВКИ	168
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	177
ДОДАТКИ.....	177

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- АРК — Автономна Республіка Крим
- Великобританія — Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії
- ГПК України — Господарський процесуальний кодекс України
- ЄС — Європейський Союз
- ЄСПЛ — Європейського суду з прав людини
- Закон № 1402-VIII — Закон України «Про судоустрій та статус суддів»
- Збірка 1497 року — Збірка Івана III 1497 року
- ЗМІ — Засоби масової інформації
- КАС України — Кодекс адміністративного судочинства України
- КК України — Кримінальний кодекс України
- Конвенція — Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
- Кодекс — Кодекс суддівської етики
- КУпАП — Кодекс України про адміністративні правопорушення
- ООН — Організації Об'єднаних Націй
- Права — Права за якими судиться малоросійський народ
- Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 — Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 13 жовтня 1994 р. № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів»
- СОТ — Світова організація торгівлі
- США — Сполучені Штати Америки
- Франція — Французька Республіка
- ФРН — Федеративна Республіка Німеччина
- Хартія — Європейська хартія про Закон «Про статус суддів»
- ЦПК — Цивільний процесуальний кодекс України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Курс України на європейську інтеграцію, що триває, вимагає від держави створення ефективної, прозорої та незалежної системи правосуддя. Водночас нинішній стан судової системи України переконливо свідчить про наявність великої кількості проблем, спричинених як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. Кризові явища спостерігаються у проявах впливу на незалежність суду, нестачі кадрів, надмірному або нерівномірному навантаженні на суддів і багатьох інших аспектах.

З метою вирішення негативної ситуації, що склалася в судовій сфері, Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021 було схвалено Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки. Незважаючи на те, що метою Стратегії було визнано окреслення основних напрямів та пріоритетів подальшої модернізації законодавства України про судоустрій, статус суддів та судочинство, питання удосконалення статусу суддів за рахунок посилення гарантій їхньої незалежності при здійсненні правосуддя належно не відображені у стратегічних завданнях.

За таких умов подальшого загострення набуває проблема втручання у нормальну діяльність судової системи, що доволі часто проявляється у неповазі до суду. Загрози та образи на адресу суддів, зухвала поведінка під час судових засідань учасників процесу або присутніх осіб стають дедалі більш поширеними явищами, що вимагає розроблення і створення реально діючих правових механізмів ефективної протидії таким явищам. Загалом це обумовлює актуальність наукового пошуку, спрямованого на застосування положень адміністративно-деліктного законодавства щодо притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду.

Науково-теоретичну основу для виконання дослідження склали праці теоретико-правового характеру і розробки В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки,

В. М. Бевзенка, Ю. П. Битяка, В. В. Галунька, І. П. Голосніченка, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, Т. О. Коломоєць, А. Т. Комзюка, Є. В. Курінного, А. А. Манжули, Р. В. Миронюка, Р. С. Мельника, В. І. Олефіра, О.П. Світличного, Є. Ю. Соболя, С. Г. Стеценка, В. І. Теремецького, М. М. Тищенко, Х. П. Ярмакі та багатьох інших.

Зокрема, деяка група науковців зосередила увагу на проблемах функціонування судів і діяльності суддів в Україні. З-поміж таких фахівців можна виділити О. В. Андрушка, Р. А. Зайця, І. В. Зозулю, Є. А. Кобрусеву, Р. І. Крамар, Н. Т. Коновалову, С. С. Єсімова, В. Д. Чабанюка та інших дослідників.

Попри вагомий науковий доробок, проголошений Україною курс на європейську інтеграцію вимагає удосконалення адміністративно-правового захисту суддів в Україні від різних форм правового нігілізму. До сьогодні в Україні не здійснювалось монографічних досліджень, присвячених висвітленню відповідальності за прояв неповаги до суду в адміністративно-правовому аспекті, хоча значний внесок у наукову розробку цього інституту було зроблено вітчизняними фахівцями протягом останніх років. Так, доцільно виокремити працю Л. А. Остафійчук «Юридична відповідальність за неповагу до суду» (2015), мета якої полягала в розкритті генезису та перспектив розвитку законодавства про неповагу до суду. Об'єктом дослідження І. О. Шмаріна «Неповага до суду: проблеми криміналізації» (Запоріжжя, 2017) були суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони правосуддя. Окремі аспекти прояву неповаги до суду розкрито в дослідженні Є. В. Діденка «Реалізація права на справедливий суд при розгляді справ про адміністративні правопорушення» (Запоріжжя, 2020).

Однак, незважаючи на багатовекторність наукового пошуку, питання матеріальних і процесуальних особливостей адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні належно не вирішені, що підкреслює важливість обраної тематики дослідження.

З огляду на викладене вище комплексне наукове дослідження суті та особливостей адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні є актуальним, своєчасним і практично спрямованим.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію основних положень Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015, Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, схваленої Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021, Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого постановою Верховної Ради України від 04.06.2015 № 509-VIII, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016, а також Пріоритетних напрямів наукових досліджень Університету сучасних знань на 2017–2022 рр. (протокол Вченої ради Університету сучасних знань № 3 від 08.12.2016).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на підставі системного аналізу наукових поглядів учених, чинного міжнародного та національного законодавства визначити сутність і особливості застосування адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні та запропонувати шляхи його удосконалення.

Для досягнення вказаної мети поставлено такі основні завдання:

- визначити генезис інституту адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду;
- охарактеризувати нормативно-правові основи адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду;
- розкрити юридичний склад адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП;
- виявити загальні засади провадження у справах про прояв неповаги до суду;

– визначити процесуальний статус учасників провадження у справах про прояв неповаги до суду;

– охарактеризувати та розкрити особливості стадій провадження у справах про прояв неповаги до суду;

– узагальнити зарубіжний досвід правового регулювання притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду та визначити можливості його використання в Україні;

– окреслити перспективні напрями удосконалення притягнення особи до адміністративної відповідальності за прояви неповаги до суду в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя в Україні.

Предметом дослідження є адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких дало змогу отримати науково обґрунтовані висновки та рекомендації. Діалектичний метод застосовано для загальної характеристики адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду (підрозділ 1.2). За допомогою історико-правового методу розкрито генезис адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду (підрозділ 1.1). Методи абстрагування й узагальнення використано для з'ясування особливостей юридичного складу адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 (підрозділ 1.3). Метод документального аналізу застосовано під час характеристики правових засад адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду (підрозділ 1.2). Структурно-логічний метод використано під час характеристики учасників провадження у справах за прояв неповаги до суду, виявлення особливостей їх адміністративно-правового статусу (підрозділ 2.2), розкритті загальних засад провадження у справах про прояв неповаги до суду (підрозділ 2.1). За допомогою логіко-семантичного й аналітичного методів охарактеризовано

стадії провадження у справах про прояв неповаги до суду та виокремлено їх особливості (підрозділ 2.3). Методи моделювання та прогнозування спрямовані на з'ясування шляхів удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні (підрозділ 3.2). Порівняльно-правовий метод використано для узагальнення зарубіжного досвіду адміністративної відповідальності за прояв зневаги до суду або встановлених у суді правил (підрозділ 3.1).

Науково-теоретичним підґрунтям дисертації стали праці фахівців у галузі адміністративного права, адміністративного процесу, теорії держави і права, кримінального процесу, цивільного процесу та інших галузевих дисциплін. *Нормативною основою* дослідження є Конституція України, міжнародні правові акти, акти національного законодавства, які регулюють правовідносини у сфері здійснення правосуддя в Україні.

Інформаційну й емпіричну основу дисертації становлять узагальнення практики діяльності суддів як суб'єктів, що накладають адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду, довідкові видання, статистичні матеріали, а також власний практичний досвід роботи дисертанта на посаді судді Дніпровського районного суду м. Києва.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших системних теоретико-правових досліджень проблем удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем, зокрема:

вперше:

– обґрунтовано, що невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства, лише частково належить до об'єкта адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП;

– доведено необхідність визнання шкідливих наслідків кваліфікуючими ознаками адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП;

– запропоновано вироблення єдиних норм належної поведінки учасників судового процесу і присутніх під час судового засідання та їх закріплення у спеціальному нормативному акті під назвою «Правила поведінки під час судового засідання та судового процесу», які охоплювали б усі види судочинства;

– запропоновано доповнити статтю 185-3 КУпАП окремою частиною, зазначивши, що діяння у вигляді невиконання вимоги суду про надання інформації або документів, необхідних для судового розгляду, які проявилися у їх неподанні чи несвоєчасному поданні, за наявності достатніх доказів щодо своєчасного отримання судового запиту та/або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів та іншої недостовірної інформації, а також визначити як спеціальних суб'єктів адміністративного правопорушення посадових осіб – керівників юридичних осіб, які вчинили таке діяння;

– запропоновано внести зміни до статті 50 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» у частині врегулювання на законодавчому рівні процедури притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду;

– запропоновано доповнити статтю 185-3 КУпАП окремою частиною, що передбачатиме адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду за публікації, заяви чи давання інтерв'ю у справі до ухвалення судом рішення;

удосконалено:

– наукові підходи до нормативної основи адміністративного правопорушення за прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України шляхом включення до неї актів «м'якого» права;

– норми адміністративної відповідальності за вчинення проявів неповаги до суду шляхом внесення відповідних змін до чинної редакції статті 185-3 КУпАП «Прояв неповаги до суду або Конституційного Суду»;

– процедуру притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення проявів неповаги до суду шляхом внесенням змін і доповнень до законодавства про адміністративну відповідальність щодо таких положень: обов'язковості складення протоколу в окремих випадках; передачі справи про прояв неповаги до судді, який не входить до складу суду, що розглядає справу; в частині повідомлення особі про дату і місце розгляду справи про адміністративне правопорушення;

дістали подальшого розвитку:

– періодизація становлення й розвитку адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні;

– визначення поняття «провадження у справах про адміністративні правопорушення», під яким запропоновано розуміти нормативно врегульований порядок здійснення владно-управлінської діяльності уповноважених органів щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення; спрямований на своєчасне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її у відповідності із законодавством, забезпечення виконання винесеної постанови, зміцнення поваги до системи правосуддя в Україні, а також превенції адміністративних правопорушень;

– пропозиції щодо заміни санкцій статті 185-3 КУпАП, зокрема штрафу на громадські роботи із виключенням виправних робіт;

– пропозиції щодо удосконалення притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду на основі використання зарубіжного досвіду, зокрема: законодавче закріплення процедури притягнення до відповідальності (Нова Зеландія), віднесення публікації, заяви чи інтерв'ю під час розгляду справи до ухвалення остаточного рішення до проявів неповаги до суду (США, Нова Зеландія, Канада), розгляд справи про образу судді іншим суддею (Ірландія), реалізація права на професійну правничу допомогу (Ірландія, Нова Зеландія), притягнення до відповідальності за неповагу до суду юридичних осіб (Нова Зеландія, Індія).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальших досліджень і вирішення теоретичних питань, пов'язаних із удосконаленням адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні (*довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 26.04.2021*);

– *правотворчій сфері* – під час розроблення й удосконалення актів національного законодавства, за допомогою яких здійснюється адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду в Україні;

– *правозастосовній діяльності* – з метою удосконалення діяльності суддів та учасників судового процесу (*довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність Дніпровського районного суду м. Києва від 23.04.2021*);

– *освітньому процесі* – під час підготовки підручників і навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Організація судових та правоохоронних органів» а також на курсах підвищення кваліфікації для суддів, адвокатів, прокурорів та інших учасників судового процесу (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Університету сучасних знань від 19.04.2021*).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності» (м. Харків, 14 трав. 2020 р.), «Концепція соціальної безпеки в Україні» (м. Харків, 6 лист. 2020 р.), «Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії» (м. Київ, 10 груд. 2020 р.).

Публікації. Основні теоретичні висновки і практичні рекомендації, що містяться в дисертації, викладено у 8 наукових публікаціях за темою

дослідження: 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International, 1 – в іноземному науковому періодичному виданні та 3 доповіді на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що налічують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 200 сторінок. Список використаних джерел містить 196 найменувань на 18 сторінках, 4 додатки викладено на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДУ В УКРАЇНІ

1.1. Генеза адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду

Юридична відповідальність за прояв неповаги до суду є важливим інструментом забезпечення права на справедливий суд та гарантією авторитету й незалежності судової гілки влади. Такі властивості юридичної відповідальності були виявлені українським законодавцем щонайменше з часів Ярослава Мудрого, коли вперше на території Київської Русі було визначено покарання за посягання на життя, здоров'я й власність представників судової гілки влади (огнищанина та тиуна) [155, с. 34]. Варто погодитись, що саме в текстах Руської Правди з'являються первинні зародки юридичної відповідальності за неповагу до суду [155, с. 34].

Вивчення генези розвитку адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду неможливе без з'ясування особливостей розвитку його родового явища – інституту адміністративної відповідальності в Україні [134, с. 71].

Так, на думку Є. В. Шульги та А. В. Крижановської, періодизація становлення інституту адміністративної відповідальності охоплює: дореволюційний період (XVIII – початок XX ст.); радянський період (1918–1991 рр.), період переходу до ринкової економіки (з 1991 р. дотепер) [62, с. 6–7; 156, с. 6].

В. К. Колпаков стверджує, що виникнення поняття «адміністративний проступок» пов'язано зі спробами вдосконалити кримінальне законодавство шляхом розмежування кримінальних вчинків за ступенем суспільної небезпеки [55, с. 21–22]. Зокрема, Кримінальний кодекс Французької Республіки розмежовував протиправні діяння на злочини і проступки за

характером санкції норми. На відміну від злочинів, за вчинення яких застосовувались тілесні покарання та ув'язнення, вчинення проступків передбачало застосування покарання виправного характеру. Згодом такий підхід до розмежування кримінальних злочинів та адміністративних проступків стає переважним у Європі [55, с. 21–22]. На землях України, що перебували під протекторатом, а потім і у складі Російської Імперії у ХІХ столітті, розмежування поняття «злочин» і «проступок» відбулось із запровадженням Уложення про покарання кримінальні і виправні (1845 р.). У цьому акті слова «злочин» і «проступок» одержали статус юридичних термінів і стали позначати різні правопорушення за ступенем суспільної небезпеки [55, с. 21– 22]. Із останнім твердженням погодимось лише частково, адже розмежування понять «злочин» і «проступок» відбувалося скоріш за об'єктом посягання. Так, під злочином розумілося будь-яке порушення закону, що посягає на недоторканість прав влади (вищої та утворених нею державних органів), а також на права і безпеку суспільства та приватних осіб. Проступком визнавалось порушення правил, встановлених законом з метою охорони прав і безпеки суспільства та приватних осіб або для їх користі [147].

Пізніше термінування таких проступків як адміністративних було пов'язане не з усвідомленням їх відмінностей від злочинів, а у зв'язку зі зміною підвідомчості застосування покарань за кримінальним законодавством Російської імперії. У 1889 році було скасовано інститут мирових судів, а функції щодо розгляду справ про проступки були передані до адміністративних органів. Як зазначає В. К. Колпаков, «відтепер малозначні злочини або кримінальні проступки починають іменувати як «адміністративні проступки» [55, с. 21–22].

Вчені-адміністративісти ХІХ століття (А. І. Єлістратов, А. М. Кулішер, В. О. Дерюжинський) визнавали наявність юрисдикційних повноважень в адміністративних установах, пов'язуючи їх з виконанням охоронних функцій. Однак вони вважали ці події скоріше винятковими, ніж такими, що

мають системний характер і потребують спеціального нормативно-правового регулювання [71].

Загалом погодимось, що інститут адміністративної відповідальності в Україні у дореволюційний період сформувався у другій половині XIX ст. і розглядався як складова поліцейського, а з початку XX ст. – адміністративного права [62, с. 10]. У цей період зароджується так звана «охоронна» концепція адміністративної відповідальності, коли її метою визнається, насамперед, охорона суспільних відносин від протиправних посягань, а каральний та виховний аспекти не визнаються суттєвими.

Після радянської революції 1917 року відбулась зміна правової ідеології, головним акцентом якої стає не ідея захисту прав людини, а гарантії панування комуністичної партії [62, с. 10]. Навіть прийнятий у 1984 році Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення чітко відображав завдання інституту адміністративної відповідальності радянських часів: «охорона суспільного ладу СРСР, соціалістичної власності, ... зміцнення соціалістичної законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції СРСР, Конституції Української РСР і радянських законів, ... до правил соціалістичного співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством» [51].

Спостерігається втрата інтересу до проблем адміністративної відповідальності [62, с. 10], що ймовірно пов'язано з тим, що на етапі становлення радянської держави норми адміністративного права «міцно зрослися» з відповідними нормами кримінального та кримінально-процесуального права, а адміністративна діяльність де-факто стала складовою кримінальної репресії [60, с. 50]. Саме в цей період формується каральна концепція адміністративної відповідальності, де акцент у правому регулюванні зміщено на покарання правопорушника за вчинення протиправного, караного та винного діяння. Такий підхід пізніше буде підданий жорсткій критиці з боку наукової спільноти. Як зазначав

К. С. Бельський, «покарання – це суто юридична категорія, яка виникла в первіснообщинному суспільстві, й пройшла довгий шлях до усвідомлення її як санкції, що встановлюється та застосовується державними органами. До XIX ст. покарання розглядалась без «прив'язки» до інституту відповідальності, який має філософсько-релігійне походження, наповнений моральними змістом» [13, с. 12–13].

До 1984 року радянське законодавство не містило нормативних дефініцій адміністративного правопорушення й адміністративної відповідальності. Основним критерієм їхнього відмежування від суміжних кримінально-правових понять виступало те, що злочини фіксувалися у Кримінальному кодексі, а адміністративні делікти – в широкому масиві нормативно-правових актів без уніфікованої системи [149, с. 33].

Однак незважаючи на відсутність кодифікованого акта про адміністративну відповідальність, нормативного закріплення поняття адміністративного правопорушення й адміністративної відповідальності, остання визнавалась одним із важливих засобів здійснення функцій радянської держави [67]. Органами влади були прийняті численні нормативні акти, що визначали правила поведінки в однорідних суспільних відносинах та розмір санкції за їх невиконання (порушення). За твердженням І. О. Федорова: «кількість таких актів у 70-х рр. XX ст. сягала близько 300» [149, с. 33].

Із прийняттям Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення сформувалась ще одна особливість адміністративної відповідальності – діяння, за вчинення якого застосувалось адміністративне стягнення. На відміну від кримінальної відповідальності, що наставала за суспільно небезпечне діяння, ступінь шкідливості адміністративного правопорушення визнавався меншим і характеризувався як суспільно шкідливий. Радянська доктрина адміністративної відповідальності відмовилась від достатньо обґрунтованого теоретиками XIX століття підходу розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за об'єктом

посягання, намагаючись розмежувати ці види юридичної відповідальності за оціночними поняттями. В умовах державоцентризму та тоталітарного режиму такий підхід виглядав цілком логічним, оскільки дозволяв за суб'єктивними ознаками застосувати різні за юридичними наслідками покарання. Однак збереження у сучасній редакції КУпАП норми про те, що адміністративна відповідальність настає, якщо правопорушення за своїм характером не тягне кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 9 КУпАП) [50], суперечить виробленим юридичною наукою підходам до розуміння змісту й функцій адміністративної відповідальності.

Із здобуттям Україною незалежності, прийняттям Конституції України, яка визначила найвищою цінністю права і свободи людини та громадянина, дослідження питань адміністративної відповідальності значно активізувались. Так само і законодавець постійно вдосконалює норми законодавства про адміністративну відповідальність. Зазначене підтверджується кількістю правок внесених до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Сучасна теорія адміністративно-деліктного права доповнила вже сформовані каральну та охоронну концепції адміністративної відповідальності такими її різновидами: управлінською, публічно-сервісною, правозахисною [69], людиноцентристською [156]. Кожна з них достатньо обґрунтована в сучасній науці адміністративного права й може бути сприйнята для подальшого розвитку адміністративно-деліктного права. Загалом, сучасне уявлення про сутність адміністративної відповідальності може бути зведене до такого: визнання центральної ролі людини в адміністративно-деліктних відносинах, що впливає на зміст процесуального статусу учасників провадження у справах про адміністративні правопорушення, практична реалізація принципів верховенства права та презумпції невинуватості через вдосконалення інституту доказування у справах про адміністративні правопорушення, встановлення розмірів стягнень, які корелюються із забезпечення каральної, виховної та

профілактичної мети [156, с. 7]; забезпечення права на оскарження рішення із застосування адміністративного стягнення в адміністративних судах; можливість використання для захисту прав і свобод громадян, зокрема й у тих сферах, де державне управління не здійснюється [69, с. 15].

Незважаючи на значні зрушення в науці адміністративно-деліктного права, в останні роки все ж таки неможливо говорити про остаточну сформованість інституту адміністративної відповідальності. Перед наукою адміністративного права стоїть низка важливих завдань, що потребують вирішення найближчим часом: точне відмежування адміністративних правопорушень від кримінальних проступків за об'єктом впливу, а не ступенем суспільної небезпеки (шкідливості); розробка концепту суб'єкта адміністративного правопорушення – юридичної особи; систематизація складів адміністративних правопорушень, доповнення КУпАП новими видами адміністративних правопорушень тощо.

Короткий огляд ретроспективи адміністративної відповідальності дозволяє відстежити момент появи усвідомлення необхідності введення адміністративного покарання за прояв неповаги до суду – до прийняття Закону СРСР «Про відповідальність за неповагу до суду» (1989 рік). Саме з цього моменту можна говорити про появу інституту адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду.

Однак, питання забезпечення безпеки судді та авторитету суду, звісно, турбувало людство набагато раніше. За свідченням вчених віднайти витoki формування відповідальності за прояв неповаги до суду на теренах України можна ще з часів давньої Русі [150, с. 15–20], а в світовій практиці – ще раніше. Так, Л. А. Остафійчук зазначає, що Закон XII таблиць (451–450 н.е.) містив норми про відповідальність особи за неявку до суду [81, с. 37]. Загалом у літературі виділяють такі періоди розвитку юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду: князівський, литовсько-польський, козацько-гетманський, імперський, радянський, сучасний [44, с. 160].

Вивчення генези юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду має самостійну дослідницьку цінність, дозволяє простежити еволюцію уявлень про значення юридичної відповідальності як гарантії належного правосуддя [134, с. 72].

Отже, першим джерелом юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду та території України варто визнати Руську правду, норми якої були покладені в основу Збірки Івана III 1497 року (далі – Збірка 1497 року). Стаття 50 Збірки 1497 року містила норму про відповідальність свідка за неявку до суду. При цьому не вважалося поважною причиною неявки та обставина, що свідок не володів інформацією у справі і не міг дати свідчення. Цей тезис дає підстави стверджувати, що відповідальність наставала саме за прояв неповаги, що виражалась в ухиленні свідка в явці до суду. За таке правопорушення свідок був зобов'язаний сплатити усю суму позову, збитки та мита [141]. Стаття 68 Збірки встановлювала відповідальність за відмову особи, що безпосередньо не бере участь у судовому процесі, вийти з місця проведення судового розгляду [141]. Тобто закріплювалась норма про відповідальність за невідкорення розпорядженням головуєчого.

У Збірці 1550 року з'являється норма про відповідальність за образу посадових осіб, що здійснювали правосуддя на місцевому рівні [9, с. 10], що дало поштовх до подальшого вдосконалення норм із забезпечення суддівської гідності.

Наступним етапом розвитку відповідальності за прояв неповаги до суду варто визнати прийняття Литовського статуту 1529 р., п. 1 розділу 6 «Про суддів» якого визначав відповідальність за образу судді особою, яка програла справу. Характер відповідальності так само, як і у Збірці 1497 року, – цивільно-правовий. Правопорушник повинен був сплатити судді за образу дванадцять рублів. Значно жорсткішою була санкція за висловлення образи судді у суді – тюремне ув'язнення на шість тижнів, а «якщо хто-небудь погрожував судді, той має не лише відсидіти шість тижнів, але й після

відбуття цього строку повинен надати гідних поручителів, щоб судді були у спокої...» [138].

Таким чином, з розвитком державності, ускладненням суспільно-політичного устрою спостерігається зростаюча увага до питань авторитету судової влади. Якщо у Збірці 1497 року завданням відповідальності за прояв неповаги до суду було забезпечення можливості судового розгляду справи, то в Литовському статуті 1529 року – належного здійснення правосуддя, незалежності й неупередженості суду, честі й гідності судді як представника державної влади.

II Литовський Статут 1566 р., зберігаючи наведені норми, додатково встановив гарантії дотримання порядку під час судового розгляду справи. Зокрема, в статті 3 розділу 4 «Про суддів та про суди» було встановлено можливість застосування примусового приводу до осіб, які не з'явилися в судові засідання, в статті 22 розділу 4 встановлено відповідальність за неявку до суду без поважних причин. Санкція передбачала виплату іншій стороні (або кожній стороні, якщо не з'являвся, наприклад, свідок) «4 копи грошей, у суд одну копу з розрахунку судді 40 грошей, а підсудку – 10 грошей...» [138].

Окремо було виділено склад правопорушення, вчинюваного відповідачем або позивачем. Його об'єктивну сторону складали: відмова від відповіді на запитання по суті справи, залишення судового засідання до його завершення. За вчинення таких дій відповідач повинен був сплатити штраф як за неявку до суду. Суддя ж міг вирішити справу, ґрунтуючись на наявних доказах. Позивач у разі прояву неповаги до суду (зокрема, залишення судового засідання) позбавлявся права судового розгляду його справи [138]. Образа «ганебними словами» судді, підсудка, писаря чи в'язника як у приміщенні суду або під час судового засідання, так і на вулиці каралась ув'язненням «у замку чи у дворі нашому» строком на 6 тижнів [138].

Отже, вже у XVI ст. було розроблено достатньо розвинений для того часу комплекс норм про покарання за прояв неповаги до суду.

У 1649 році було прийнято Російське Соборне Уложення. У ст. 105 глави 10 «Про суд» були визначені правила поведінки в суді та відповідальність за їх порушення. Учасники судового засідання повинні були вести себе ввічливо та тихо, не вживати лайливих слів та не сваритись між собою. За сварку між позивачем та відповідачем, лайку на адресу один одного застосовувався арешт строком на один тиждень [131]. Зауважимо, що такі дії учасників судового засідання (позивача і відповідача) визнавались проявом неповаги до суду – «суддівське безчестя» [131]. Відповідальність за безпосередню образу судді встановлювалась у ст. 106 і передбачала застосування до порушника фізичного покарання – биття батоном. При цьому у разі сварки та лайки між сторонами в суді покарання застосовувалось суддею, а якщо образа була висловлена судді, то розмір покарання визначався володарем [131]. У такий спосіб підкреслювався особливий статус судді, його захист з боку держави як виконувача функцій правосуддя.

За часів Петра I діяв Артикул Військовий. В Артикулі 34 глави 3 було встановлено заборону на протидію виконання суддею його обов'язків. Одним із способів такої протидії було визнано лайку на адресу суду. За вчинення таких дій передбачалося накладення стягнення у вигляді обов'язку попросити вибачення, тюремного ув'язнення або смертної кари [10; 81, с. 46].

На основі Литовських статутів у 1743 році було розроблено збірку «Права, за якими судиться малоросійський народ» (далі – Права) [97, XV–XVII] – унікальну пам'ятку українського права. Незважаючи на те, що Права так і не були офіційно введені в дію, вивчення змісту їх норм дозволить якнайповніше уявити розвиток уявлень про генезу адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду.

Права мали три глави, присвячені відправленню правосуддя: глава 7 «Про суди, суддів та інших осіб, які відносяться до суду, та про зміст правильного порядку у справах судових», глава 8 «Про позивача, відповідача, про судовий процес, про свідчення та докази, про декрети й

вироки, про апеляції й штрафи, як позивачу – за протиправний позов, так і суддям – за неправосуддя», глава 9 «Про провадження правосуддя у різних справах у строки давності».

Пунктом 1 артикулу 3 «Про владу й силу суддів» Глави 7 Прав суд визнавався представником державної влади, що як і влада монарха походила від Бога. Встановлювалось, що кожен, незалежно від станового класу і чину, повинен підпорядковуватися судовій владі й виражати їй шану і повагу. Суддям надавалось право застосовувати примусові заходи впливу й відповідальності за порушення цих правил до кожного «від вищого до нижчого чину» [97, с. 82]. Отже, вперше були закріплені не лише норми про відповідальність за прояв неповаги до суду, але і матеріальні норми, що зобов'язували осіб, які беруть участь у праві, шанобливо ставитись як до процесу відправлення правосуддя, так і до суддів та інших службовців суду.

В Артикулі 5 «Про безпеку суддів й інших судових службовців під час суду» глави 7 Прав було встановлено заборону на явку до місця судового розгляду без виклику, також не дозволялось вносити до приміщення суду зброю. Присутні під час судового розгляду справи повинні були вести себе тихо та ввічливо. Такі правила й заборони встановлювались з метою забезпечення безпеки суддів й інших службовців, здійснення правосуддя без «перешкод та перепон» [97, с. 84]. Ці приписи можна вважати початком формування уявлень про повагу до суду як необхідну умову справедливого та неупередженого, вчиненого у розумні строки правосуддя.

Щодо санкцій за порушення встановлених в артикулі 5 правил, то Права передбачали таке: 1) за вчинення «шуму й сварки» під час судового розгляду стягувався штраф у розмірі 14 рублів 10 копійок; 2) за зухвалу та зневажливу поведінку під час судового розгляду, образу та ганьбу судді чи судових службовців – арешт строком на шість тижнів. Крім того, судді чи службовцям, яким була висловлена образа, порушник виплачував компенсацію відповідно до їх чину [97с. 84].

В Артикулі 3 та 5 Глави 8 встановлювалась відповідальність за неявку до суду позивача та відповідача, а також надавалося суду право на примусовий привід сторін до місця судового розгляду справи. Якщо сторони (позивач чи відповідач) не з'являлися на судовий розгляд вперше, то сторона, що не з'явилась, повинна була сплатити іншій по 10 копійок за кожен день очікування повторного розгляду справи [97, с. 87].

Якщо ж відповідач не з'являвся на виклик суду повторно, то повинен був сплатити позивачу по гривні за кожен день очікування доставлення відповідача до суду й розгляду справи у судовому засіданні. Однак сплати компенсації за очікування іншій стороні було не достатньо. Неявка до суду розглядалась проявом неповаги до суду («непідкорення суду») й каралась арештом строком на 1 добу [97, с. 88].

Таким чином, порівняно із Литовськими статутами, де неявка до суду розглядалась як порушення цивільних прав однієї зі сторін, у Правах така неявка вперше почала набувати ознак адміністративного проступку, коли відповідальність наставала не перед іншим учасником провадження, а перед державою.

Протягом другої половини XVIII – початку XX ст. українські землі перебували під владою Австрійської та Російської імперій. На теренах України на той час діяли австрійське та російське законодавство, серед якого дослідницький інтерес представляє Уложення про покарання кримінальні і виправні Російської Імперії 1845 року [147] (далі – Уложення 1845 року).

Уложення 1845 року містило главу II «Образа та прояв явної неповаги до органів влади і посадових осіб» розділу 4, що об'єднував проступки за об'єктом посягання та мав назву «Про злочини та проступки проти порядку управління». Варто зазначити, що як і у радянську добу, законодавство Російської Імперії не розмежовувало статус судді від статусу інших державних службовців, що було пов'язано зі значною централізацією влади, а також застарілою судовою системою, де судова гілка влади на місцях була підпорядкована виконавчій владі (адміністрації губернії). Лише у зв'язку з

прийняттям у 1864 році «Заснування судових установ» [148] (далі – Установлення 1864 року) було закріплено правовий статус суддів та забезпечено відносну незалежність та самоврядність судової гілки влади від виконавчої.

Уложення 1845 року містило низку статей, що визначали склад правопорушення за прояв неповаги до державної установи та державного службовця, в тому числі й суду та судді, та відповідальність за їх вчинення. Так, ст. 309 Уложення 1845 року передбачалось покарання за непристойні вислови та дії в приміщенні державної установи, або під час судового засідання, що свідчили про неповагу до цієї установи. Розмір покарання за такі дії – тюремне ув'язнення на строк від трьох до шести місяців або арешт на строк від семи днів до трьох тижнів. За прояв неповаги шляхом лайливих висловів на адресу суду чи судді, фізичне насильство щодо них у приміщенні суду розмір покарання значно збільшувався й міг варіюватись від тілесної кари плітями до заслання до Сибіру. За образу нижчих судових службовців під час виконання ними службових обов'язків на винну особу накладався штраф у розмірі від п'яти до десяти рублів або від п'ятдесяти копійок до одного рубля залежно від ступеню вини та стану порушника [134, с. 73].

Зазначимо, що норми Уложення 1845 року свідчать про те, що основною функцією юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду було забезпечення честі та гідності судді як представника державної влади. Такий підхід загалом відображав правову ідеологію авторитарної держави. На жаль, надбання Литовських статутів 1529 та 1566 років, де відповідальність за прояв неповаги до суду розглядалась як засіб забезпечення належного здійснення правосуддя, були втрачені.

Зазначене підтверджується й приписами Установлення 1864 року, які хоча і визнавались сучасниками достатньо прогресивними, однак відображали імперську ідеологію домінування держави над людиною та громадянином. Так, ст. 154 Установлення 1864 року зобов'язувала всіх присутніх в судовому засіданні суворо дотримуватись правил

благопристойності, порядку й тиші, беззаперечно підкорятися розпорядженню головуючого. У разі порушення цих правил головуючий міг видати наказ про видалення порушника із судового засідання або видати наказ про тримання під вартою на строк не більше двадцяти чотирьох годин [148].

У законодавстві Радянської Союзу норми про відповідальність за прояв неповаги до суду до 1989 року не існувало, що було найімовірніше зумовлено розглядом суду як специфічного державного органу, частини державного апарату, а не органу, що здійснював реалізацію самостійної гілки влади [8, с. 70]. Водно час варто погодитись із Л. А. Остафійчук у тому, що відсутність спеціальних норм про адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду за часів радянської влади не перешкоджало застосуванню до громадян адміністративної відповідальності за критику каральної практики судів [80, с. 8].

У 1989 році було прийнято Закон СРСР «Про відповідальність за неповагу до суду», ст. 5 якого містила норми про адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду. Об'єктивна сторона цього правопорушення виражалась у: «злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил» [76]. Санкція цієї норми передбачала застосування адміністративного арешту на строк до п'ятнадцяти діб або накладення штрафу в розмірі до ста рублів [76].

На виконання цього Закону у 1990 році КУПАП був доповнений ст. 185-3 «Прояв неповаги до суду». Норма про прояв неповаги до суду залишилась незмінною, однак було встановлено й особливості відповідальності спеціальних суб'єктів – експерта та перекладача, за злісне ухилення яких від явки до суду тягнуло застосування штрафу в розмірі до п'ятдесяти карбованців [110]. Відмінності у санкціях норм про

відповідальність за злісне ухилення від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача (до ста карбованців) та перекладача й експерта (до п'ятдесяти карбованців) були усунуті менше, ніж через рік у 1991 році [112]. Із цього часу всі учасники судового засідання несли однаково відповідальність за злісне ухилення від явки до суду.

Відповідно, наявність в сучасному КУпАП норми про адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду зумовлено доволі складним і тривалим шляхом еволюції норм кримінального та адміністративного законодавства. Український законодавець сприйняв кращий досвід минулих років і вдосконалив його під час розвитку адміністративно-деліктного законодавства. Водночас сучасне українське законодавство має низку новел, зумовлених судовою реформою та людиноцентристською ідеологією сучасної держави.

У перші роки незалежності України з 1991 по 1997 положення ст. 185-3 КУпАП залишались незмінними. Молода українська держава була змушена швидкими темпами розбудувати країну з новим державним устроєм, заснованим на розподілі гілок влади та ринковою економікою. Однак після прийняття у 1996 році Конституції України питання вдосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду знову набули актуальності.

Майже протягом 10 років основні зміни ст. 185-3 КУпАП стосувались посилення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу [107; 108; 105].

Вагомою зміною норм про відповідальність за прояв неповаги до суду стало доповнення ст. 185-3 КУпАП нормою про невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців і осіб без громадянства [104]. Санкція норми передбачала застосування штрафу від ста п'ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ці зміни були зумовлені уточненням норм про предметну

юрисдикцію місцевих загальних судів як адміністративних судів першої інстанції в частині розгляду ними адміністративних справ, пов'язаних з перебуванням іноземців та осіб без громадянства на території України, та внесенням відповідних змін до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) щодо особливостей розгляду цих справ в порядку адміністративного судочинства [106].

Законом України «Про Вищу раду правосуддя» було оновлено підходи до видів адміністративних покарань за прояв неповаги до суду. По-перше, скасовувалось застосування адміністративного арешту за прояв неповаги до суду, вчиненого вперше, про-друге, встановлювалась додаткова кваліфікуюча обставина – повторне протягом року вчинення правопорушення. Санкція ч. 2 ст. 185-3 КУпАП передбачала застосування як штрафу, так і виправних робіт та адміністративного арешту. По-третє, було пом'якшено відповідальність експерта та перекладача за злісне ухилення від явки до суду. Як і у першій редакції ст. 185-3 КУпАП, розмір штрафу, що міг бути застосований до свідка, потерпілого, позивача, відповідача був вищий, ніж для перекладача й експерта [102].

Останні зміни положень про адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду відбулись у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Конституційний Суд України», прикінцеві положення якого доповнили ст. 185-3 КУпАП нормами про відповідальність за прояв неповаги до Конституційного Суду України та його суддів [111].

Таким чином, розвиток законодавства про адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду за часів незалежності України відбувався паралельно із судовою реформою, вдосконаленням норм про юрисдикцію адміністративних судів, утворенням органів суддівського врядування. Ці зміни були зумовлені утвердженням самостійності й незалежності судової гілки влади від інших державних органів.

Підсумовуючи дослідження генези адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду можна виділити такі етапи розвитку цього інституту:

I етап (XI – початок XX ст.) – становлення відповідальності за прояв неповаги до суду. Цей етап характеризується усвідомленням влади необхідності забезпечення заходами юридичної відповідальності дотримання певних правил поведінки в суді та явки на судове засідання як гарантії належного відправлення правосуддя (XI – середина XVI ст.). В цей період не звертається увага на соціальне значення судді як особи, що відправляє правосуддя, однак визначається необхідність дотримання учасниками судового розгляду певних правил. Початковий етап розвитку інституту юридичної відповідальності зумовлює настання відповідальності не перед державою, а перед особою судді чи учасником судового розгляду справи. Наступною віхою розвитку є період утвердження усвідомлення про необхідність встановлення відповідальності за прояв неповаги до суду як способу забезпечення незалежності й неупередженості суду, честі й гідності судді як представника державної влади (середина XVI – початок XX ст.);

II етап (початок XX ст. – 1997 р.) – становлення та розвиток уявлень про необхідність запровадження адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. Виявлення науковою спільнотою особливих характеристик адміністративної відповідальності зумовило розвиток правових засобів адміністративно-правової охорони незалежності суду й суддів. Навряд чи у тоталітарній державі саме забезпечення незалежності судді як гарантії справедливого та неупередженого розгляду справи розглядалось завданням адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. Однак саме в цей період відбувається становлення цього інституту, усвідомлення переваг адміністративно-правових засобів (оперативність, швидкість тощо) у захисті честі й гідності судді як представника державної влади;

III етап (1997 р. і дотепер) – удосконалення інституту адміністративної відповідальності у зв'язку із проведенням судової реформи в незалежній

Україні. Важливим кроком на цьому етапі стало визнання особливого статусу Конституційного Суду України та необхідність забезпечення його незалежності як окремого й спеціального органу конституційної юрисдикції. Наступні метаморфози адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду стосуватимуться удосконалення адміністративної відповідальності на принципах людиноценризму та рецепції європейських традицій, де повага до суду не обмежується особою судді чи правосуддям, а розглядається як ставлення особи до усього процесу судочинства та учасників судового розгляду справи.

Подальше дослідження адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду вимагає з'ясування сучасної нормативної основи запровадження такого виду юридичної відповідальності з метою з'ясування напрямів подальшого розвитку адміністративно-деліктного законодавства.

1.2. Нормативно-правова основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду

Повага до суду є соціально-правовою цінністю сучасного громадянського суспільства, що об'єктивно характеризує ступінь правосвідомості та стан здійснення правосуддя. Прояв неповаги до суду не лише ставить під загрозу незалежності та неупередженість суду, а й перешкоджає нормальному перебігу розгляду справи, об'єктивному дослідженню всіх її обставин.

Зважаючи на важливість дотримання принципу поваги до суду і суддів сучасне законодавство містить низку положень, що можуть бути визнані нормативно-правовою основою адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. Ці положення містяться у низці національних та міжнародних актів, які в сукупності дозволяють скласти уявлення про

поняття «повага до суду», з'ясувати особливості нормативної конструкції адміністративних правопорушень за прояв неповаги до суду.

Зауважимо, що поняття «нормативна основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду» не тотожне поняттю «нормативна підстава адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду». Останнє поняття у науці адміністративного права розглядається, як система правових норм, що визначає склади адміністративних проступків та види і розмір адміністративних стягнень за їх вчинення [2, с. 518–519]. Іноді до нормативних підстав включають і норми, що закріплюють процесуальну форму адміністративної відповідальності (порядок провадження у справах про адміністративне правопорушення, виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення, коло та правові статуси осіб, які беруть участь у справі тощо) [12, с. 518–519]. Зі свого боку нормативна основа не визначає, однак зумовлює введення до системи правових норм складу адміністративного правопорушення, що полягає у прояві неповаги до суду, орієнтує на основні характеристики нормативної конструкції цього адміністративного правопорушення (об'єкт, суб'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона), та повинна розкривати зміст поняття «повага до суду», а також надавати можливість встановити подальші напрями вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства у цій сфері.

Нормативна основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду не обмежена національним законодавством. Значний вплив на неї справляють міжнародні договори, рішення Європейського суду з прав людини, міжнародна практика притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду тощо. Тому нормативну основу адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду можна визначити як трирівневу систему, що складається з: 1) міжнародних договорів; 2) національних нормативних актів; 3) актів «м'якого» права.

Акти «м'якого права» у літературі розглядаються, як: «інституційні, рекомендаційні норми, які містяться у документах міжнародних,

міжурядових організацій» [153]. Такі акти не мають обов'язкової юридичної сили, однак містять рекомендації, що повинні бути враховані при розробці і вдосконаленні національного законодавства учасниками міжнародних домовленостей. Варто погодитись з В. В. Мициком у тому, що акти «м'якого права» виконують функцію «передправа», тобто розробляють та пропонують нові положення, які в подальшому можуть бути втілені у правових нормах [16, с. 182]. Відсутність обов'язкового характеру не означає, що ці рекомендації не слід брати до уваги – їх невиконання має бути продиктоване важливими аргументами [153].

Отже, акти м'якого права у нормативній основі адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду відіграють роль орієнтирів розвитку національного законодавства у цій сфері, дозволяють встановити ступінь відповідності національної правової системи демократичним засадам врядування.

У межах «м'якого» права Європейського Союзу (далі – ЄС), що мають значення для України внаслідок підписання угоди про Асоціацію з ЄС виділяють: рекомендації, резолюції та звернення Комітету Міністрів Ради Європи; рекомендації, консультативні висновки Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ); акти Європейської Комісії за демократію через право (Венеціанська комісія) [33, с. 58; 4, с. 63], висновки Консультативної ради європейських суддів, Європейської комісії з питань ефективності правосуддя.

Отже, найвищою ланкою у трирівневій системі нормативної основи адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду було названо міжнародні акти. Витоки необхідності введення санкцій проти осіб, що посягають на авторитет і неупередженість суду, знаходимо у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [58], до якої Україна приєдналась у 1997 році [113]. Стаття 6 Конвенції гарантує кожному право на «справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом» [58], а ст. 13 Конвенції зобов'язує Україну створювати ефективні засоби юридичного захисту прав та

свобод людини і громадянина [58]. Ці норми є основою для застосування правових засобів, в тому числі юридичної відповідальності, з метою забезпечення права на всебічний, неупереджений та своєчасний розгляд юридичної справи.

Загальна (Універсальна) хартія суддів [31] встановлює стандарти незалежності суду як його ознаки, зокрема зобов'язує суддів забезпечувати права кожного на чесний та справедливий розгляд справи в суді. Реалізація цього обов'язку неможлива без надання права суду (суддям) застосувати заходи примусу до осіб, які посягають на встановлений порядок та правила поведінки у суді.

Україна, як одна з країн – засновниць Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), прийняла на себе зобов'язання виконувати рішення її керівних органів, зокрема і впроваджувати Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року (далі – Основні принципи) [79]. Основні принципи містять конкретні положення, що повинні бути впроваджені країнами. Так, у п. 1 Основних принципів зазначено, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється на законодавчому рівні (у конституції або законах країни), а у п. 6 визначено, що принцип незалежності судових органів зобов'язує судові органи забезпечувати «справедливе ведення судового розгляду». Справедливе ведення судового розгляду стосується не лише поведінки судді, але й інших учасників провадження. Крім того, у п. 6 Основних принципів на суд покладено обов'язок «забезпечення дотримання прав сторін», що вимагає надання суду права застосувати заходи впливу до порушників прав учасників судового розгляду.

Важливо вказати і на шостий показник Бангалорських принципів поведінки суддів [11], п. 6.6. якого визначає етичні норми поведінки судді під час судового розгляду. Згідно з цим пунктом суддя підтримує порядок під час судового розгляду, а також повинен вимагати етичної та ввічливої

поведінки «від законних представників сторін, співробітників суду та інших осіб, що знаходяться під впливом судді, підпорядковані йому чи є під його наглядом» [11]. Ці приписи орієнтують не лише на визначення об'єктивної сторони правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, але й на суб'єкта цього проступку, яким може бути будь-яка фізична осудна особа віком від 16 років, присутня у залі судового засідання.

У Висновку Консультативної Ради Європейських Суддів № (2013) 16 «Про відносини між суддями та адвокатами» зазначено, що із п.п. 5.3 Бангалорських принципів випливає обов'язок судді підтримувати порядок та благопристойність дебатів в усіх судових засіданнях [103].

Отже, незважаючи на відсутність прямого припису про встановлення відповідальності за прояв неповаги до суду та власне використання поняття «повага до суду (судді)» ратифіковані Україною міжнародні договори встановлюють низку положень, які є засадничими для формування національного адміністративно-деліктного законодавства в аналізованій сфері. Зокрема, йдеться про: закріплення незалежності судді як основи неупередженого та об'єктивного правосуддя; визнання зв'язку між незалежністю судді, довірою до суду та авторитетом судової влади; обов'язок судді вживати заходів з метою виконання учасниками судового розгляду встановлених у суді правил, зокрема етичної поведінки, з метою забезпечення дотримання прав сторін та інших присутніх; необхідність встановлення у національному законодавстві заходів правового впливу, що забезпечуватимуть незалежність суддів.

На національному рівні нормативно-правова основа адміністративної відповідальності повинна становити систему нормативно-правових актів, що поєднані ієрархічними та функціональними зв'язками. Відповідно, першим джерелом національного права, на яке слід звернути увагу, є Конституція України, ст. 129 якої встановлює, що «за неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності» [61]. Це конституційне положення орієнтує щонайменше на дві ознаки адміністративної

відповідальності: 1) настає за неповагу як до суду, так і до судді; 2) настає за винне діяння. Стаття 126 Конституції України визначає, що: «вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється». Заборона, як метод правового регулювання, закріплений конституційною нормою, для практичної реалізації вимагає деталізації у законодавчих актах нижчої юридичної сили. Поняття «вплив» асоціюється переважно із кримінально караними діяннями, як-то погроза, пошкодження майна судді та членів його родини тощо, що не в повній мірі відображає його зміст. Так, у тлумачних словниках поняття «вплив» розкривається як «дія, яку певна особа чи предмет або явище проявляє стосовно іншої особи чи предмета» [130, с. 751]. Відповідно, такі дії можуть мати як ознаки суспільної небезпеки, так і суспільної шкідливості. Тому захист суддів від впливу може здійснюватися за допомогою засобів кримінального й адміністративного права.

На нижчому рівні ієрархії нормативних актів розміщено закони, серед яких особливої уваги заслуговує Закон України «Про судоустрій та статус суддів» (далі – Закон України № 1402-VIII). У статті 2 цього закону йдеться про завдання суду, до яких, серед іншого, віднесено забезпечення кожному «поваги до прав і свобод, гарантованих Конституцією України і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [114].

Частина 3 ст. 6 Закону України № 1402-VIII визнає повагу до суду і суддів ознакою та складовою незалежності суду. Неповага до суду і суддів визнається одним із способів дискредитації та впливу на безсторонність суду. Цією ж нормою встановлено заборону на прояв неповаги до суду й припис про застосування встановленої законом відповідальності за вчинення таких дій. Утім зміст поняття «повага до суду і суддів» не розкривається. У п. 6 ч. 5 ст. 48 Закону України № 1402-VIII відповідальність за неповагу до суду чи судді визнано засобом забезпечення незалежності судді [114], а у ч. 7 цієї ж статті закріплено заборону звуження змісту й обсягу гарантії незалежності

судді, чим додатково забезпечено наявність серед видів адміністративних правопорушень тих, що пов'язані з проявом неповаги до суду.

У ст. 50 Закону України № 1402-VIII закріплено, що «прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, має наслідком відповідальність, установлену законом» [114]. З огляду на положення п. 6 ч. 5 ст. 48 Закону України № 1402-VIII ця норма встановлює лише мінімальні вимоги до забезпечення поваги до суду як ознаки його незалежності. Іншими нормативними актами може бути розширене розуміння поваги до суду та його проявів у діяннях особи. Отже, приписи ст. 50 Закону України № 1402-VIII орієнтують на визначення ознак суб'єкта адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду – особи, які є учасниками процесу і присутні в судовому засіданні, інші особи, що не є учасниками судового процесу, однак присутні у залі судового засідання.

Застосування адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду є не стільки правом, скільки обов'язком судді в силу приписів п. 2 ч 7 ст. 56 Закону України № 1402-VIII, згідно з яким суддя зобов'язаний: «виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду» [114].

Положення Закону України № 1402-VIII орієнтують і на вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду. Так, ч. 3. ст. 68 Закону України № 1402-VIII встановлює, що: «на присяжних поширюються гарантії незалежності і недоторканності суддів, установлені законом, на час виконання ними обов'язків зі здійснення правосуддя» [114]. Однак зі змісту ст. 185-3 КУпАП не вдається встановити наявність таких самих гарантій незалежності присяжних, в тому числі прояву поваги, які встановлені відносно суду та суддів. Звісно, гарантії незалежності присяжних можна вбачати в об'єктивній стороні прояву неповаги до суду, що виразилась у «порушенні порядку під час судового засідання або вчинення дій, що свідчать про зневагу до суду» [50]. Однак більш

послідовним, на нашу думку, є чітка формалізація присяжного, як особи, яка бере участь у здійсненні правосуддя у диспозиції ч. 1 ст. 185-3 КУпАП.

Центральне місце у системі національних нормативно-правових актів, що складають нормативну основу адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду, займає КУпАП. Цей нормативний акт містить як норми матеріального права, якими визначено склад проступку, що виразився у прояві неповаги до суду, так і процесуального права, що визначають порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення за прояв неповаги до суду.

Зважаючи на те, що детальний аналіз юридичного складу адміністративного проступку, який відобразився у прояві неповаги до суду, буде здійснено нами у наступному підрозділі, вважаємо за доцільне зупинитися на тих аспектах, що мають значення для формування й вдосконалення нормативної основи адміністративної відповідальності.

Положення ст. 185-3 КУпАП вказують, що місцем вчинення проступку переважно є зала судових засідань, приміщення суду або Конституційного Суду України. Формами діяння, що може бути вчинення поза розташування суду, є лише злісне ухилення від явки до суду та невиконання поручителем зобов'язань у справах про видворення іноземців (осіб без громадянства). Однак таке законодавче формулювання зменшує сферу адміністративно-правової охорони незалежності суддів. Так, поза увагою законодавця залишилися ті діяння, які можуть і повинні бути визнані як прояв неповаги до суду, однак вчиняються поза приміщенням судів. Йдеться про публікацію образливих висловів на адресу суду чи судді у соціальних мережах, пресі, рекламних стендах, лайливі написи на будівлях чи спорудах, масові зібрання перед приміщенням суду, місцем проживання судді тощо. Незважаючи на те, що такі дії можуть бути припинені, а честь і гідність судді захищена й іншими правовими засобами (наприклад, цивільно-правовими), суспільних зміст таких діянь свідчить про необхідність розширеного тлумачення форм неповаги до суду й уточнення норм ст. 185-3 КУпАП. Відповідно, неповага

до суду повинна розумітись як будь-який прояв зневажливого ставлення до суду чи судді як під час здійснення правосуддя, так і поза судовим провадженням.

Посилена увага саме до адміністративно-правових засобів захисту незалежності суддів зумовлена властивостями їх процесуальної форми: спрощене провадження у справі про адміністративні правопорушення, швидкість та оперативність застосування санкцій норм адміністративно-деліктного законодавства. Саме тому наявність лише однієї статті у КУпАП, присвяченої прояву неповаги до суду не може бути визнане достатньою. Уніфікація всіх форм прояву неповаги до суду в одній статті КУпАП призвела до змішування різних за своєю соціальною природою діянь. Очевидно, що злісне ухилення від явки до суду та зневажлива поведінка, образливі висловлювання на адресу судді або присутніх у залі судового засідання є різними за своїми наслідками та ступенем суспільної шкідливості. А об'єднання цих проявів неповаги до суду в одній статті КУпАП не дає можливості здійснити диференціацію розміру відповідальності, чітко прописати склад правопорушення.

Ще більше запитань викликає включення законодавцем до змісту неповаги до суду невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства [50]. Детальний опис таких зобов'язань поручителя міститься у ч. 5 ст. 289 КАС України. Однак за своїм змістом зобов'язання поручителя не можуть бути визнані проявом неповаги до суду та поставлені в один ряд із такими проявом неповаги, як зневажливе ставлення до суду або невиконання вимог головуючого. Тому зміст проступку у вигляді невиконання поручителем зобов'язань у справах з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства варто викласти в окремій статті КУпАП.

Так само спеціальної норми потребують й проступки, пов'язані зі злісним ухиленням від явки до суду, ступінь суспільної шкідливості яких набагато вищий, ніж здається на перший погляд.

Поняття «зневага» до суду, судді чи інших осіб присутніх у залі судового засідання потребує тлумачення у примітках ст. 185-3 КУпАП. Так, семантично слово «зневага» пов'язане скоріш з презирством та байдужістю, ніж з образливими чи лайливими висловами. Відповідно, чинні норми ст. 185-3 КУпАП спрямовані швидше на охорону гідності судді, ніж його незалежності, що не відповідає міжнародним стандартам у сфері судочинства та завданням адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. Тому виникає необхідність уточнення норм ч. 1 ст. 185-3 КУпАП через зазначення можливості застосування адміністративної відповідальності не лише за зневагу до суду (судді), а й за образливе ставлення, в тому числі й до інших осіб, присутніх під час розгляду справи.

Варто визнати позитивним намагання законодавця розмежувати склади проступків за прояв неповаги до суду (судді) (ч. 1 – 4 ст. 185-3 КУпАП) та Конституційного Суду України (ч. 5 ст. 185-3 КУпАП). Такий поділ складів проступку, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, був спричинений необхідністю суб'єктивації Конституційного Суду України. Дійсно, Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, що не входить до системи судів України, й виконує визначену функцію: «вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та ... інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України...» [61]. Зважаючи на роль Конституційного Суду України важко зрозуміти логіку законодавця у визначення розміру санкцій за вказані діяння. Так, прояв неповаги до суду тягне за собою накладення штрафу від 50 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [50], а до Конституційного Суду України – від 20 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Отже, одній й ті самі діяння, вчинені відносно різних суб'єктів, тягнуть застосування різних розмірів штрафів, що навряд чи сприяє досягненню мети адміністративного

стягнення. Зважаючи на суспільне значення незалежності Конституційного Суду України, виконуваним ним функції, розмір стягнення за прояв неповаги до нього повинен бути не менший, ніж розмір стягнення, встановлений у ч. 1 ст. 185-3 КУпАП. А в перспективі доцільно розглянути питання про посилення відповідальності за прояв неповаги до Конституційного Суду України.

Нормативну основу адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду складають не лише норми матеріального права, а й процесуального. Дійсно, процесуальна форма «приводить в дію» норми ст. 185-3 КУпАП, дозволяє реалізувати на практиці встановлені засоби адміністративно-правової охорони незалежності суду і суддів. Ці правила та процедура передбачені Розділами III і IV КУпАП та загалом не відрізняються від загального провадження у справах про адміністративні правопорушення. Недоліком такого законодавчого регулювання варто визнати віднесення ст. 213, 221 та 221-1 КУпАП справ про прояв неповаги до суду до юрисдикції місцевих судів, апеляційних судів та Верховного Суду [50]. Оскільки нормами процесуальних кодексів та Закону України № 1402-VIII до юрисдикції судів не віднесено розгляд справ про адміністративні правопорушення, пов'язаних із неповагою до суду. Видається доцільним внести до тексту Закону України № 1402-VIII норми про наділення місцевих, апеляційних судів та Верховного Суду правом розглядати справи та накладати стягнення за прояв неповаги до суду за аналогією із визначенням можливості застосовувати заходи процесуального примусу згідно з нормами процесуальних кодексів. Загалом питання адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду повинно бути окреслене як у Законі України № 1402-VIII, так і процесуальних кодексах, що додатково сприятиме обізнаності громадян щодо їх обов'язку проявляти повагу до суду і суддів, а також усвідомленню того, що повага до суду не обмежена лише ставленням до особи судді чи відправлення правосуддя, а й вимагає коректного ставлення до усіх учасників судового розгляду.

Формуючи нормативну основу адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду варто пам'ятати про загальні принципи судочинства та судоустрою, зокрема об'єктивність і неупередженість судді під час розгляду справи. Так, у ст. 221-1 КУпАП визначено, що справи про прояв неповаги до суду розглядаються суддею-доповідачем зі складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено відповідне протиправне діяння [50]. У разі вчинення проступку у формі злісного ухилення від явки до суду або невиконання поручителем зобов'язань питання про об'єктивність та неупередженість суду не виникає. Це не можна сказати про розгляд справи про адміністративне правопорушення, вчинене у формі прояву зневаги до суду, образливих або лайливих висловлювань на адресу судді. У такому разі, перебуваючи у стані емоційної схвильованості, суддя інколи не може об'єктивно оцінити всі обставини справи та ухвалити правосудне рішення. Крім того, ст. 15 Закону України № 1402-VIII містить прямий припис про визначення особи судді для розгляду конкретної справи через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційною систему [114]. Аналогічне правило викладене і в усіх процесуальних кодексах. Відповідно, визначення особи судді, який розглядатиме справу про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 185-3 КУпАП повинно здійснюватися з урахуванням зазначених правил.

Також чітка вказівка у ст. 221-1 КУпАП на особу судді-доповідача унеможлиблює застосування такого засобу забезпечення неупередженості суду як відвід. Реалізація права на відвід судді є важливим засобом реалізації права людини на справедливий суд, гарантоване Європейською конвенцією з прав людини [58].

Загалом питання визначення підсудності справ про адміністративні правопорушення, передбачене у ст. 185-3 КУпАП, потребує подальшого вивчення та опрацювання. Однак звернемо увагу на норми ст. 160 Закону України № 1402-VIII, згідно з якими завдання щодо підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду

покладено на Службу судової охорони як спеціальний державний орган у системі правосуддя [114]. Можливо саме цей орган повинен стати домінуючим учасником провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з проявом неповаги до суду, принаймні в тих випадках, коли протиправне діяння полягало саме в образливих висловлюваннях та зневазі до суду. Викладене додатково обґрунтовує необхідність відмежування форм прояву неповаги до суду та формування складу цих діянь в окремих статтях КУпАП.

Наступним нормативним актом, що повинен був би скласти нормативну основу адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду є Кодекс суддівської етики (далі – Кодекс) [49]. Незважаючи на те, що Кодекс містить окремий Розділ 2, присвячений поведінці судді під час здійснення правосуддя, з його змісту неможливо встановити обов'язок судді щодо зміцнення авторитету судової гілки влади, підтримання порядку під час судового засідання та інших ознак поваги до суду. Зокрема, у ст. 8 Кодексу йдеться про етичні стандарти поведінки судді під час судового розгляду, а саме тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб [49].

Утвердження поваги до суду, як убачається з міжнародних актів, зобов'язання за якими взято Україною, є не стільки правом, скільки обов'язком судді. Так, у п.п. і) п. 50 Висновку № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності зазначено, що кожний окремий суддя повинен робити все можливе для підтримання судової незалежності на інституційному та особистому рівнях [20].

Тому доцільно доповнити ст. 8 Кодексу положенням такого змісту: «Суддя повинен вимагати дотримання таких самих стандартів поведінки від інших учасників судового розгляду справи».

Отже, на національному рівні нормативною основою адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду є система конституційних та законодавчих приписів про обов'язок кожного виявляти повагу до суду, а також про притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які проявляють неповагу до суду або намагаються здійснити вплив на суддю у будь-який спосіб.

Постійне оновлення законодавства у сфері судоустрою та вдосконалення правового статусу судді справляють позитивний вплив на дієвість юридичних гарантій поваги до суду. Однак у контексті вдосконалення нормативної основи адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України, важливим є дослідження актів «м'якого права», що містять орієнтири для подальшого розвитку адміністративно-деліктного законодавства.

Одним із перших актів м'якого права, що містив рекомендації для держав-членів ЄС по запровадженню заходів щодо зміцнення поваги до суду є Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 13 жовтня 1994 р. № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» (далі – Рекомендації № (94) 12). Рекомендації містять шість принципів, що послідовно розкривають основні заходи забезпечення незалежності суддів та зміст їх правового статусу. Так, п.п. b) п. 2 Принципу I «Загальні принципи, що мають відношення до незалежності суддів» встановлює обов'язок виконавчої та законодавчої влади протидіяти заходам, які можуть поставити під загрозу незалежність суддів [75]. П.п. d) п. 2 Принципу 1 обумовлює необхідність встановлення у національному законодавстві санкцій до осіб, які здійснюють вплив на суддів, зокрема і шляхом підбурення, прямого і непрямого втручання. Пункт 2 Принципу II «Повноваження суддів» вказує на надання саме судовій гілці влади повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду: «Для обстоювання авторитету суддів та поваги до суду судді повинні бути наділені достатніми повноваженнями та бути в змозі їх здійснювати». Крім того п. 1 принципу V «Зобов'язання суддів»

рекомендує державам-членам ЄС надавати судді право у процесі судочинства захищати права і свободи інших осіб, а п.п. в. п. 3 цього ж принципу зобов'язує суд забезпечувати сторонам судового розгляду рівні можливості бути заслуханими.

Названі положення орієнтують на розмежування понять «повага до суду» та «повага до судді». Принцип поваги до судді обумовлений необхідністю забезпечення незалежності та неупередженості його діяльності. Неповага до судді отримує прояв в образливих або зневажливих діях і висловлювання на адресу судді. Встановлення адміністративних санкцій за прояв неповаги до судді є способом його правового захисту як представника судової гілки влади. Повага до суду є поняттям ширшим і включає в себе необхідність дотримання встановлених у суді правил, явку на виклик суду, підкорення розпорядженням головуєчого у судовому засіданні, ввічливе ставлення до всіх учасників судового розгляду справи, що забезпечує реалізацію процесуальних прав сторін та сприяє об'єктивному дослідженню усіх обставин справи. Принцип поваги до суду зобов'язує законодавця встановити адміністративні санкції не лише з метою захисту судді, а й з огляду на необхідність забезпечення захисту прав і свобод учасників судового розгляду справи. Так, у державах англосаксонської правової системи під неповагою до суду розуміється не лише зневажлива поведінка в суді, а й тиск на сторони та свідків [146, с. 7].

Загалом ці рекомендації виконані українським законодавцем при формулюванні диспозицій ч. 1 та 5 ст. 185-3 КУпАП. Однак з метою більш чіткого окреслення змісту поняття «повага до суду» варто було б уточнити формулювання чч. 1 та 5 ст. 185-3 КУпАП, а саме у ч. 1 ст. 185-3 КУпАП після слів «а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду» доповнити «учасників судового розгляду справи або встановлених у суді правил», у ч. 5 ст. 185-3 КУпАП після слів «а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до Конституційного Суду України» доповнити «або учасників конституційного провадження іншими присутніми

на пленарному засіданні особами ...». Таке формулювання однозначно вказує, що об'єктом адміністративно-правового захисту виступає не лише особа судді та судова влада, однак й учасники судового провадження. Необхідність таких уточнень, як вже було вказано вище, зумовлена принципом V «Зобов'язання суддів» Рекомендацій № (94) 12.

У 2010 році Рекомендації № (94) 12 було суттєво розширено через прийняття Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (далі – Рекомендація CM/Rec (2010) 12) [119]. Положення Рекомендації CM/Rec (2010) 12 додатково свідчать про правильність отриманого нами висновку щодо широкого тлумачення принципу поваги до суду та правових засобів його практичної реалізації. Так, п. 6 Розділу I «Загальні положення» Рекомендація CM/Rec (2010) 12 встановлює, що: «Судді повинні мати достатні повноваження та змогу їх здійснювати для ... підтримання юрисдикції та гідності суду. Юрисдикція судді повинна поширюватися на будь-яку особу, причетну до справи, у тому числі на державні органи або їх представників» [119]. Пункт 59 розділу VII «Обов'язки та зобов'язання» також вказує на обов'язок судді під час судового розгляду захищати права та свободи всіх учасників провадження [119]. Таким чином, судді повинні мати право здійснювати захист честі і гідності усіх осіб, які беруть участь у розгляді справи. Так само як і Рекомендації № (94) 12, Рекомендація CM/Rec (2010) 12 містить припис про те, що в національному законодавстві повинні бути встановлені санкції проти осіб, які намагаються певним чином впливати на суддів (п. 14 Розділу II) [119]. Звернемо увагу на формулювання: якщо у Рекомендаціях № (94) 12 було наведено приблизний перелік форм впливу на суддів, то Рекомендація CM/Rec (2010) 12 містить широку норму «певним чином впливати», що дозволяє національному законодавцю більш гнучко обирати види санкцій та формувати склад правопорушень.

До актів «м'якого» права також варто віднести Європейську хартію про Закон «Про статус суддів» (далі – Хартія), прийняту учасниками

багатостороннього семінару по закону про статус суддів за підтримки Ради Європи (Лісабон, 8-10 липня 1998 року) з метою встановлення найвищих гарантій та уніфікації положень законодавства про статус суддів європейських країн [29]. У пункті 1.6 Хартії встановлено обов'язок держави забезпечувати суддів засобами для належного виконання ними своїх завдань, в тому числі для розгляду справи у розумні строки. Ці приписи орієнтують на забезпечення явки до суду осіб, участь яких при розгляді справи визнана обов'язковою, в тому числі і через встановлення адміністративної відповідальності.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що нормативну основу адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду складає трирівнева система, що складається з міжнародних договорів, Конституції України та законів України, а також актів «м'якого» права. Міжнародні договори зобов'язують Україну встановити мінімальні стандарти реалізації принципу поваги до суду. Акти «м'якого» права ЄС доводять необхідність широкого тлумачення поняття «повага до суду», як узагальнюючого стосовно прояву поваги до всіх учасників судового розгляду справи, що вимагає вдосконалення норми Закону України № 1402-VIII в частині визначення понять «повага до суду» та «повага до судді». Загалом національний рівень нормативної основи адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду відповідає міжнародним стандартам у сфері судочинства. Однак вдосконалення потребують норми КУпАП, що визначають склад проступку та розміри відповідальності за прояв неповаги до Конституційного Суду України. Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду, будучи обмеженою лише однією статтею в КУпАП, не може виступати ефективною гарантією незалежності суду і судді. Очевидною є потреба у розмежування різних форм діяння, що отримало сукупну назву «неповага до суду». Об'єднання під цим словосполученням таких різнорідних діянь як неявка до суду та образа судді з одного боку дозволяє усвідомити всі можливі форми прояву неповаги до суду, а з іншого

– вимагає формування нормативної конструкції об'єктивної сторони кожного з цих проявів.

Не позбавлені недоліків і процесуальні норми про провадження у справах про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 185-3 КУпАП, зокрема в частині чіткого визначення особи судді-доповідача, що уповноважений здійснювати розгляд таких справ. Необхідне подальше вивчення питань процесуальної форми провадження у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185-3 КУпАП, в тому числі юрисдикції цих справ, а також забезпечення реалізації всіх гарантій, що надаються правопорушнику як учаснику провадження.

Також потребує удосконалення й КУпАП в частині визначення обов'язку судді забезпечити дотримання встановлених у суді правил та стандартів етичної поведінки учасниками судового розгляду.

1.3. Юридичний склад адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення

Публічне висловлення неповаги до суду або Конституційного суду України є одним із проявів правового нігілізму, що вкрай негативно впливає на здійснення судовою владою своїх функцій і вимагає створення дієвих запобіжників. Наявність юридичних гарантій дотримання існуючого порядку здійснення правосуддя та встановлення юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду зумовлено й тим, що на суд (суддів) покладається прямий (безпосередній) обов'язок щодо зміцнення та підтримання авторитету судової влади в суспільстві [59, с. 1003]. З цією метою Конституцією України встановлено заборону щодо впливу у будь-який спосіб на суддів та гарантовано, що «за неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності» [61]. Тому питання юридичної і нормативної

конструкції правопорушень за прояв неповаги до суду або Конституційного суду України має вагомим значення для реалізації конституційних приписів та зміцнення довіри до судової гілки влади в Україні [137, с. 89].

Питання юридичної, в тому числі й адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду, ставали предметом наукового пошуку фахівців з різних галузей права. Незважаючи на науковий інтерес до зазначеної проблематики, низка питань залишилась невирішеною, зокрема це стосується юридичного складу адміністративного правопорушення за прояв неповаги до суду або Конституційного суду України. Увага вчених була зосереджена передусім на об'єктивній стороні нормативної конструкції адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП [50], що призводить до неповного уявлення про інші елементи юридичної конструкції цього делікту [137, с. 89].

Склад адміністративного правопорушення є юридичною конструкцією, тобто логіко-теоретичною моделлю системно-структурного розташування правового матеріалу, що забезпечує внутрішню єдність змісту правового явища та об'єктивне елементно-структурне відображення його сутності [40, с. 12]. За допомогою нормативної моделі складу адміністративного правопорушення законодавець встановлює ознаки, що свідчать про протиправність діяння. Загалом варто погодитись, що склад адміністративного правопорушення становить собою: «сукупність основних, визначальних ознак, які виділені законодавцем як типові, необхідні і водночас достатні для притягнення особи до юридичної відповідальності» [55, с. 25].

Юридична наука визначає склад адміністративного правопорушення через сукупність таких елементів: об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона правопорушення, суб'єкт правопорушення, суб'єктивна сторона правопорушення. Ці елементи перебувають у системних зв'язках між собою, оскільки, юридична конструкція відображає найстійкіші зв'язки, де відсутність одного з елементів приводить до руйнування конструкції загалом

[46, с. 302]. Як зазначає Л. Шестак, «лише одночасна наявність усіх об'єктивних і суб'єктивних ознак створює склад правопорушення та є підставою для застосування передбачених законодавством адміністративних санкцій» [154, с. 11].

Об'єктом адміністративного правопорушення зазвичай називають суспільні відносини, на які посягає таке правопорушення. На думку науковців, суспільні відносини як об'єкт адміністративного правопорушення можуть бути або урегульовані нормами адміністративного права [56, с. 14], або урегульовані нормами різних галузей права [5, с. 28], або складатися у різних сферах суспільного життя [27, с. 273]. Незважаючи на відмінності у трактуванні галузевої приналежності суспільних відносин, вчені погоджуються з тим, що для визнання їх об'єктом адміністративного правопорушення такі суспільні відносини охороняються заходами адміністративної відповідальності [137, с. 90]. За ступенем узагальнення об'єкт адміністративного правопорушення поділяють на загальний, родовий та видовий та безпосередній [126, с. 156].

Цікаву точку зору щодо об'єкта адміністративного правопорушення наводить О. М. Миколенко. Погоджуючись з тим, що об'єкт адміністративного правопорушення – це суспільні відносини, на які посягають адміністративні правопорушення, вчений уточнює, що «незалежно від того, на суб'єкт, об'єкт чи зміст конкретного правовідношення зазіхає адміністративне правопорушення, відбувається загальна дестабілізація цього правовідношення» [73, с. 53–54]. Саме в конкретизації елемента правовідносин, на який посягає адміністративне правопорушення, дослідник вбачає відмінність поняття «об'єкт адміністративного правопорушення» від суміжних категорій. Тому не можна погодитись із твердженням, що об'єктом правопорушення, передбаченого статтею 183-5 КУпАП «Прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України», є «суспільні відносини у сфері судоустрою [118]». Останні є скоріш об'єктом адміністративно-правової

охорони, оскільки мають цінність для існування та розвитку держави і суспільства загалом, а тому охороняються різними правовими способами, серед яких адміністративні стягнення є лише одним із видів таких правових способів [73, с. 53–54]. Загалом, суспільні відносини у сфері судоустрою є родовим об'єктом для правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП.

Існує й більш «вузький» підхід до визначення об'єкта адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП. Так, Л. А. Остафійчук вказує, що об'єкт цього правопорушення є «нормальне функціонування судів як органів судової влади, організація і перебіг судового процесу, честь і гідність суддів при виконанні ними процесуальних обов'язків» [81, с. 94]. Такий підхід може бути сприйнято для формулювання видового об'єкта адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП. Видовий об'єкт має вагоме значення для здійснення належної кваліфікації адміністративних правопорушень, їх відмежування від інших видів протиправних діянь.

Варто погодитись із В. К. Колпаковим у тому, що адміністративний проступок завдає шкоди не певній сукупності (родовій множині) суспільних відносин, а їх конкретному різновиду, що є безпосереднім об'єктом проступку [55, с. 56]. Спираючись на науковий підхід О. М. Миколенка, безпосереднім об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, варто визнати зміст процесуальних правовідносин, а саме виконання їх учасниками покладених на них процесуальними законами обов'язків під час судового розгляду справи. Такий висновок узгоджується із диспозиціями ч. 1-3 та 5 ст. 185-3 КУпАП, якими визнано протиправними діяння щодо ухилення від явки до суду, непідкорення розпорядженню головуєчого, порушення порядку, вчинення дій, що свідчать про явну зневагу до суду або Конституційного Суду України саме під час судового засідання. Виключенням є приписи ч. 4 ст. 185-3 КУпАП, якими передбачено відповідальність за невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними

позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства [50]. Обсяг зобов'язань поручителя лише частково входить до змісту процесуальних правовідносин, що виникають під час судового розгляду справи. Так, ст. 289 КАС України передбачено, що поручитель зобов'язаний забезпечувати виконання іноземцем або особою без громадянства покладені на нього обов'язки, а саме: «1) прибувати до визначеної службової особи з установленою судом періодичністю; 2) не відлучатися з населеного пункту, в якому іноземець або особа без громадянства тимчасово перебуває, без дозволу визначеної службової особи; 3) невідкладно повідомляти визначену службову особу про зміну свого місця проживання» [48]. Крім того, поручитель зобов'язаний за потреби доставити іноземця або особу без громадянства, стосовно якої здійснюється судовий розгляд, до суду чи органу (підрозділу), який подав позов [48]. Тому порушення поручителем своїх зобов'язань лише частково може свідчити про прояв неповаги до суду. Підхід законодавця до формулювання диспозиції ч. 4 ст. 185-3 КУпАП зумовлений широким тлумаченням об'єкта цього адміністративного правопорушення, як суспільних відносин у сфері судоустрою. У подальшому такий підхід може призвести до нівеляції практичної цінності об'єкта адміністративного правопорушення, як елемента, що дозволяє відмежувати діяння від інших суміжних посягань у сфері судоустрою та тих, за які передбачено кримінальну відповідальність [128, с. 828].

Отже, безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП є обов'язок учасників судового розгляду справи дотримуватись встановлених правил поведінки в суді як частина змісту процесуальних правовідносин. З огляду на отриманий висновок вважаємо за доцільне погодитись із пропозицією вчених про уточнення назви ст. 185-3 КУпАП, а саме: «Прояв неповаги до суду (судді) при здійсненні судочинства» [59, с. 1005].

Об'єктивна сторона складу порушення – це система передбачених адміністративно-правовою нормою ознак, що характеризують зовнішню сторону проступку. Вона включає в себе сукупність обов'язкових та факультативних ознак. Обов'язковими ознаками в літературі названо: саме протиправне діяння – дія чи бездіяльність; шкідливі наслідки діяння; причинний зв'язок між протиправним діянням та шкідливими наслідками [140, с. 139–140]. Залежно від того, чи вимагає закон встановлення факту наявності примусу розрізняють адміністративні правопорушення з формальним та матеріальним складом. Для останніх обов'язковим є встановлення наявності шкідливих наслідків діяння, а, відповідно, і причинно-наслідкового зв'язку між діянням та шкідливими наслідками, що настали. Нормативна конструкція адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, дозволяє віднести його до правопорушень із формальним складом – диспозиції норм ст. 183-5 КУпАП не містять вказівку на обов'язковість встановлення факту настання шкідливих наслідків діяння. Для застосування адміністративної відповідальності достатньо факту вчинення дії або встановлення факту бездіяльності [137, с. 90]. Однак юридична конструкція прояву неповаги до суду, як буде показано нижче, вказує на необхідність визнання шкідливих наслідків кваліфікуючою обставиною в окремих проявах діяння, передбаченого ст. 185-3 КУпАП та необхідність удосконалення нормативного матеріалу.

Аналізуючи діяння, що свідчить про порушення порядку під час судового засідання або про явну зневагу до суду чи встановлених у суді правил, варто погодитись у можливості їх вираження як у формі вербальної комунікації, так і шляхом невербального спілкування (жестикуляції, інших невербальних сигналів) [59, с. 1004]. Щодо способів прояву неповаги до суду або Конституційного Суду України, то на думку І. Русенко, такими можуть бути: 1) некоректна поведінка присутніх у судовій залі; 2) образливі висловлювання на адресу судді (суду); 3) будь-яке умисне ігнорування виконання певної вимоги (або непокора) суду; 4) зневажливе ставлення до

зауважень судді (суду), хамство (нахабне і різке спілкування з учасниками судового процесу та іншими присутніми в приміщенні суду особами), вигуки тощо [125].

Загалом погоджуючись з таким підходом, зазначимо про необхідність його доопрацювання у частині визнання образи осіб, які беруть участь у справі (позивач, відповідач, свідок, експерт, перекладач, присутні у залі судового засідання) проявом неповаги до суду. Суспільна шкідливість таких дій полягає в порушенні нормального перебігу роботи суду, створенні в залі судового засідання нервової обстановки, що не дозволяє вислухати позицію всіх учасників провадження, а відповідно, і всебічно дослідити всі обставини справи [15, с. 4].

З огляду на те, що ст. 158-3 КУпАП не містить вичерпного переліку дій, що можуть бути розцінені як неповага до суду, варто погодитись із думкою про необхідність розроблення та прийняття загальних правил перебування в суді [133]. Наразі такі вимоги містяться у процесуальних кодексах і вимагають систематизації в єдину норму (припис) в межах процесуальних кодексів або Закону України «Про судоустрій та статус суддів», або формалізації у підзаконному нормативно-правовому акті [137, с. 90].

Бездіяльність як ознака неповаги до суду полягає у злісному ухиленні від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, перекладача; у злісному ухиленні від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати Конституційного Суду України перекладача, свідка, спеціаліста, експерта, інших учасників конституційного провадження, залучених Конституційним Судом України до участі у справі; в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуєчого на судовому засіданні (наприклад, відмова від видалення із зали судового засідання); невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними

позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства (ч. 4 та 5 ст. 289 КАС України) [50; 48].

Незважаючи на незначний розмір суспільної шкідливості неявки до суду учасників провадження у справі, така форма бездіяльності може мати вагомні наслідки, зокрема, перешкоджати розгляду справи у розумний строк [43]. Так, ЄСПЛ неодноразово констатував наявність у діяльності національних судів порушень п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [101] «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку» [43]. Такі порушення можуть бути зумовлені як бездіяльністю судді (не призначення судових засідань), так і низькою дисципліною сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, що вимагає вжиття заходів процесуального примусу та застосування адміністративних стягнень.

Вочевидь, ступінь суспільної шкідливості злісного ухилення від явки до суду учасниками провадження у справі відмінний від інших проявів бездіяльності як ознаки неповаги до суду. Тому пропонуємо виокремити вказану ознаку об'єктивної сторони порушення, передбаченого ч. 1 ст. 185-3 КУпАП в окрему частину, відмежувавши від інших проявів неповаги до суду.

Загалом, незважаючи на визнання адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП таким, що має формальний склад, аналіз можливих проявів об'єктивної сторони вказує на необхідність перегляду такого підходу та диференціації розміру покарання залежно від шкідливих наслідків.

Шкідливі наслідки окремих проявів неповаги до суду можуть і повинні визнаватись частиною складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП. Тому аналізований адміністративний проступок за своїм юридичним складом є змішаним, коли частина діянь мають формальний склад, а частина – матеріальний.

До можливих модифікацій шкідливих наслідків адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, які вказують на його матеріальний склад, можна віднести: порушення розумних строків розгляду справи, неможливість розгляду справи про примусове видворення у зв'язку з неявкою іноземця або особи без громадянства протягом тривалого строку.

Серед усіх ознак бездіяльності, як прояву неповаги до суду, найбільше запитань викликає норма про відповідальність за злісне ухилення спеціального кола учасників судового розгляду від явки до суду. Законодавець не надає визначення ані поняттю «ухилення від явки до суду», ані поняттю «злісне ухилення від явки до суду».

У науковій літературі поняття злісного ухилення від явки до суду визначають по-різному, однак спільними ознаками є неодноразовість та навмисність бездіяльності [145, с. 67].

Вочевидь, що ухилення від явки до суду може бути визнано правопорушенням лише за умови належного повідомлення учасника провадження про дату, час та місце розгляду справи та за відсутності поважних причин. Сьогодні питання «поважності» причини неявки до суду вирішується судом. Однак у згаданих правилах поведінки в суді доцільно було б визначити принаймні приблизний перелік таких причин. Злісне ухилення від явки до суду володітиме усіма ознаками родового поняття, однак для визнання вимагатиме встановлення факту неодноразового невиконання обов'язку. Питання у кратності неявки до суду без поважних причин за умови належного повідомлення про дату, час та місце розгляду справи є дискусійним. Так, пропонуються різні варіанти: більше одного разу, два та більше, понад три. Нині це питання вирішується на розсуд суду. Однак вважаємо, що його належне вирішення потребує вироблення уніфікованого підходу до тлумачення з огляду на такий проблемний аспект [137, с. 91].

Як вже було вказано, окрім обов'язкових ознак, об'єктивна сторона адміністративного правопорушення може містити і низку факультативних

ознак, що стають обов'язковими у разі визнання законом їх кваліфікуючого значення для доведення обставин справи. Факультативними (не обов'язковими) елементами об'єктивної сторони адміністративного правопорушення називають: час, місце, умови, способи та засоби вчинення правопорушення [140, с. 139–140], обсяг заподіяної шкоди, джерела адміністративного проступку [152, с. 105].

Такими факультативними ознаками правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП може бути визнано: час – судове засідання, місце – приміщення суду або Конституційного Суду України, спосіб – явна зневага до суду, Конституційного Суду України або встановлених у суді правил.

Щодо факультативних ознак правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, у літературі зазначається, що діяння може бути вчинено не лише під час судового засідання, а й у перерві чи відразу після його закінчення, але з мотивів, пов'язаних зі здійсненням судочинства [15]. На нашу думку, факультативні ознаки адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, повинні розглядатись у сукупності часу і місця вчинення правопорушення. Вочевидь, лайка між сторонами, що відбулась у перерві під час судового розгляду, так само як і вигукування образливих висловів поза приміщенням суду не може вважатись проявом неповаги до суду. Тому важливим є місце – приміщення суду або Конституційного Суду України та час – судове засідання.

Питання об'єктивної сторони правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, потребує подальшої наукової розробки з метою відмежування її ознак від ознак процесуальних правопорушень, за вчинення яких застосовують заходи процесуального примусу, передбачені процесуальними кодексами України. Так, ст. 149 КАС України уповноважує суд на постановлення ухвали про стягнення в дохід Державного бюджету України штрафу з особи у разі: невиконання процесуальних обов'язків, зокрема ухилення від вчинення дій, покладених судом на учасника судового процесу; допущення бездіяльності з метою

перешкоджання судочинству; використання під час процедури врегулювання спору за участю судді портативних, аудіотехнічних пристроїв, а також здійснення фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису [48]. Названі діяння відповідають ознакам об'єктивної сторони ст. 185-3 КУпАП, а отже, потребують визначення критеріїв відмежування за ознакою ступеню суспільної шкідливості [137, с. 91].

Розглянувши об'єктивні ознаки юридичного складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, варто зупинитись і на суб'єктивних ознаках, до яких відносять суб'єкта адміністративного правопорушення та суб'єктивну сторону.

Суб'єктом адміністративного правопорушення є фізична осудна особа віком від 16 років, яка вчинила адміністративний проступок. Такий суб'єкт адміністративного правопорушення характеризується як «загальний». Якщо законом встановлено обов'язкові додаткові ознаки суб'єкта адміністративного правопорушення, як-то: посада, наявність спеціального права, відношення до публічної служби, то такого суб'єкта визнають «спеціальним». Як правильно зазначає В. К. Колпаков, «спеціальні ознаки детермінуються і нормативно закріплюються з метою диференціації відповідальності різних категорій осіб, забезпечення справедливої правової оцінки їх неправомірних дій» [55, с. 64].

Передбачений у ст. 185-3 КУпАП суб'єкт адміністративного правопорушення може бути як загальним, так і спеціальним. Загальним суб'єктом є будь-яка фізична осудна особа, яка на момент вчинення адміністративного проступку досягла шістнадцятирічного віку, й бере участь у судовому засіданні (факультативна ознака об'єктивної сторони). Спеціальними суб'єктами є: свідок, потерпілий, позивач, відповідач, експерт, перекладач, спеціаліст, уповноважені особи підприємств, установ чи організацій, які визнані судом поручителями у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців чи осіб без громадянства. Зазначимо, що відповідальність

спеціаліста настає виключно за злісне ухилення від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати Конституційного Суду України. Диспозиції ч. 1–3 ст. 185-3 КУпАП не передбачають відповідальність спеціаліста за злісне ухилення від явки до суду. Отже, видається доцільним віднесення спеціаліста до спеціального суб'єкта адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду [137, с. 91].

Крім цього, відповідно до процесуального статусу вказаних осіб можна поділити на безпосередніх учасників процесу, спеціалістів, інших осіб. Вказана класифікація зроблена лише на основі диспозиції ст. 185-3 КУпАП. Виходячи із судової практики, а також публікацій у науковій періодиці, до окремої категорії суб'єктів можна віднести посадових осіб підприємств, установ та організацій різних форм власності, до яких суд звернувся з відповідним запитом щодо витребування інформації та документів, необхідних для об'єктивного і повного розгляду судової справи. За наявності достатніх доказів щодо своєчасного отримання судового запиту при його невиконанні у встановлені терміни вказані дії (бездіяльність) необхідно кваліфікувати як прояв неповаги до суду.

Наприклад, у справі № 826/233/15 за позовом ТОВ до Відділу державної виконавчої служби Печерського районного управління юстиції у м. Києві про визнання протиправними та скасування постанови про накладення штрафу постановою Окружного адміністративного суду м. Києва накладено штраф на начальника Відділу державної виконавчої служби Печерського районного управління юстиції у м. Києві за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП. Аналізуючи суть справи було встановлено, що ухвалою Окружного адміністративного суду м. Києва № 826/233/15 від 28 січня 2015 року було зобов'язано ВДВС Печерського РУЮ у м. Києві надати до суду належним чином засвідчені копії виконавчих проваджень № 35874511 та № 36145701. Вказану ухвалу було направлено ВДВС Печерського РУЮ у м. Києві 30 січня 2015 року в порядку, передбаченому ст. 181 КАС України. Однак

станом на 09 лютого 2015 року матеріалів вказаних виконавчих проваджень до ВДВС Печерського РУЮ у м. Києві надано не було [135, с. 64–65].

У наукових дослідженнях проблеми юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду ведеться дискусія щодо необхідності визнання самого правопорушника спеціальним суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП. Так, Ю.В. Калашник вказує на доцільність включення до переліку спеціальних суб'єктів відповідальності за прояв неповаги до суду у формі злісного ухилення від явки до суду самого правопорушника як учасника судового розгляду конкретної справи [45, с. 87]. Дійсно, згідно зі ст. 268 КУпАП справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності [50]. Тому ухилення порушника від явки до суду може призвести до недотримання строків провадження у справі про адміністративне правопорушення, передбачених ст. 38 КУпАП.

Утім Л. А. Остафійчук заперечує проти такого наукового підходу, оскільки після складання протоколу про адміністративне правопорушення у суду вже наявні всі дані про особу правопорушника та обставини справи, що дає підстави для притягнення такої особи до адміністративної відповідальності [81, с. 94]. Дійсно, цією ж ст. 268 КУпАП передбачено, що справа про адміністративне правопорушення може бути розглянута і за відсутності правопорушника, якщо є дані про сповіщення особи щодо місця і часу розгляду справи і за відсутності клопотання про відкладення розгляду справи [50]. Однак розгляд справи про адміністративне правопорушення за відсутності правопорушника може призвести до оскарження постанови у справі у зв'язку з неможливістю особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, скористатися іншими правами, передбаченими ст. 268 КУпАП (наприклад, право подати клопотання, право на правову допомогу адвоката тощо).

Вирішення цієї проблеми, на наш погляд, криється у відмінностях юридичної та нормативної конструкції адміністративного правопорушення. Розглядаючи юридичну конструкцію цього делікту, як модель правового явища, сформовану за допомогою абстрактного мислення [46, с. 32], загалом доцільно вести мову про правопорушника як спеціального суб'єкта адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду у формі злісного ухилення від явки до суду. Набуваючи статус особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, після складання протоколу про адміністративне правопорушення, особа наділяється новим комплексом прав і обов'язків, встановлених у ст. 268 КУпАП. Крім того, розгляд справи за відсутності особи, що притягається до адміністративної відповідальності, є правом органу, що розглядає справу, але не обов'язком. Відповідно, у разі виникнення необхідності з'ясувати усі обставини справи, дослідити докази та отримати додаткові пояснення від порушника, розгляд справи за його відсутності є неможливим.

У нормативній моделі цього правопорушення, як відображення структури правового явища у нормах законодавства, цю особливість доцільно закріпити окремою частиною ст. 185-3 КУпАП у такій формі: «Злісне ухилення особи, що притягається до адміністративної відповідальності, за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, від явки до суду». Розмір санкцій пропонуємо встановити аналогічний ч. 2 ст. 185-3 КУпАП, оскільки прояв неповаги до суду та злісне ухилення від явки до суду є різними формами протиправного діяння і фактично свідчать про повторність вчинення правопорушення.

Зважаючи на отримані висновки щодо особливостей злісного ухилення від явки до суду як форми прояву неповаги до суду, доцільність встановлення шкідливих наслідків, як ознаки об'єктивної сторони цього діяння, особливий суб'єктний склад дозволяють поставити питання про

необхідність виокремлення його нормативної конструкції в окрему частину ст. 185-3 КУпАП.

Наступною ознакою складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП є суб'єктивна сторона, як сукупність ознак, що характеризують психічне ставлення суб'єкта до вчиненого діяння та його наслідків [55, с. 66]. До ознак суб'єктивної сторони відносять вину, мотив та мету адміністративного проступку [55, с. 66]. З огляду на визначення адміністративного правопорушення, наведеного у ст. 9 КУпАП, основною ознакою суб'єктивної сторони є вина, що може мати дві форми – умисел і необережність. Вину в теорії адміністративного права визначають як соціально негативне відношення особи до вчиненого нею протиправного діяння та шкідливих наслідків [152, с. 107]. Відсутність вини у складі проступку означає відсутність складу адміністративного правопорушення.

Умисел як форма вини, має місце тоді, коли особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки й бажала їх або свідомо допускала їх настання [126, с. 165]. Адміністративне правопорушення вважається вчиненим з необережності, коли особа передбачала можливість настання шкідливих наслідків свого діяння, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити [126, с. 165].

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі необережності [59, с. 1006]. Дійсно, особа може свідомо ухилитися від явки до суду з метою затягування строків розгляду справи або свідомо нанести образу судді чи іншим учасникам розгляду справи. Ті ж діяння можуть бути вчинені з необережності, коли особа усвідомлювала необхідність з'явитись з викликом до судового засідання,

однак легковажно розраховувала на відсутність негативних наслідків своєї неявки.

Науковий інтерес в контексті дослідження проблем вини у прояві неповаги до суду становлять напрацювання Д. М. Лук'янця, який пропонує ввести до теорії адміністративно-деліктного права класифікацію форм вини залежно від виду складу адміністративного правопорушення. Для адміністративних правопорушень з матеріальним складом, коли обов'язковим є встановлення факту настання шкідливих наслідків, вчений пропонує визначати такі форми вини, як: прямий умисел, непрямий умисел, необережність у формі самовпевненості, необережність у формі недбалості [68, с. 5]. Вину адміністративних правопорушень із формальним складом зазвичай характеризують у двох формах: намір та необачність. Намір має місце тоді, коли особа усвідомлювала зміст вчинюваного протиправного діяння й бажала його вчинення, необачність – тоді, коли особа не бажала вчинення протиправного діяння, але вчинила його за умов, коли могла й повинна була уникнути його вчинення [68, с. 4].

Загалом, погоджуючись із пропозиціями Д. М. Лук'янця, зазначимо, що проблематика вини в теорії адміністративно-деліктного права потребує подальшої наукової розробки. Однак склад ст. 185-3 КУпАП вже вказує на необхідність доповнення усталених уявлень про форми вини, принаймні, однією – протиправна необачність. Так, названа форма вини може мати місце у діянні поручителя, який повинен був виконати свої зобов'язання.

Як вже було зазначено, до факультативних ознак суб'єктивної сторони відносять мету, як уявний образ результату, до якого прагне винний, та мотив, тобто те, що спонукає до дій, адміністративного правопорушення [55, с. 69]. Названі ознаки мають кваліфікуюче значення у разі, коли про це вказано в диспозиції статті КУпАП. Виходячи з аналізу диспозицій ст. 185-3 КУпАП можна стверджувати, що для суб'єктивної сторони цього правопорушення мотив та мета не мають кваліфікуючого значення. Так, неважливо з якою метою особа злісно ухилялась від явки до

суду або проявила зневагу до суду. Наприклад, особа могла образливо висловитися у відповідь на зверхнє ставлення судді, що, однак, не звільняє її від відповідальності за прояв неповаги до суду. Так само і мотив вчинення правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, не має значення для кваліфікації діяння та визначення розміру санкції.

Отже, проаналізувавши юридичний склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, можемо діти таких висновків.

З'ясовано, що безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, є конкретний елемент змісту суспільних відносини у сфері судочинства – обов'язок дотримання учасниками судового розгляду справи встановлених правил поведінки як частини змісту процесуальних правовідносин, а не суспільні відносини у сфері судочинства загалом. Останні варто розглядати родовим об'єктом цього адміністративного правопорушення.

До змісту об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, запропоновано включити зневажливе ставлення (образу) осіб, які беруть участь у справі (позивач, відповідач, свідок, експерт, перекладач, присутніх у залі судового засідання). Такі дії з боку учасників судового провадження перешкоджають нормальному перебігу роботи суду, не дозволяють об'єктивно оцінити всі обставини справи. Зазначимо, що переважна більшість диспозицій ст. 185-3 КУпАП має формальний склад. Однак злісне ухилення від явки до суду осіб, участь яких у судовому засіданні визнана судом обов'язковою, може спричиняти настання шкідливих наслідків, що мають кваліфікуюче значення. У зв'язку з цим виникає необхідність у формулюванні окремої диспозиції щодо діяння у вигляді злісного ухилення від явки до суду із одночасною вказівкою про кваліфікуюче значення шкідливих наслідків у вигляді неможливості розглянути справу у розумний строк. Потребує уточнення диспозиція ч. 4 ст. 185-3 КУпАП, якою встановлена відповідальність за

невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства. Сьогодні лише частина обов'язків поручителя відповідає ознакам об'єкта адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП. З метою уніфікації підходів до кваліфікації діянь, що полягають у прояві неповаги до суду, підтримано пропозиції щодо формалізації правил перебування в суді та правил поведінки під час судового засідання. Вказано на особливості факультативних ознак об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, а саме місце вчинення – приміщення суду або Конституційного Суду України – та час – судове засідання. Суб'єктів адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, поділено на два види: загальний (фізична осудна особа віком від 16 років) та спеціальний (позивач, відповідач, перекладач, свідок, експерт тощо). Суб'єктивна сторона характеризується як умислом, так і необережністю.

Отже, найбільш проблемними положеннями, що потребують вирішення з метою підвищення ефективності застосування адміністративної відповідальності як гарантії здійснення правосуддя слід назвати такі, як: 1) необхідність уточнення диспозиції ч. 4 ст. 185-3 КУпАП, якою встановлено відповідальність за невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства. Сьогодні лише частина обов'язків поручителя відповідає ознакам об'єкта адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП; 2) потреба у формалізації правил перебування в суді та правил поведінки під час судового засідання; 3) віднесення спеціаліста до категорії спеціальних суб'єктів адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду [137, с. 91].

Висновки до розділу 1

На підставі дослідження теоретико-правових засад адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні зроблено такі важливі висновки.

1. Досліджено становлення і розвиток в Україні інституту адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду.

Доведено, що генеза адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду відображає суспільно-політичні процеси утвердження самостійності та незалежності судової гілки влади й закономірності розвитку інституту адміністративної відповідальності. З'ясовано, що адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду еволюційно походить від кримінально-правової охорони відносин правосуддя, а ознаки адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду можна віднайти з часів ухвалення Литовських статутів. Поступовий розвиток уявлень про зміст і призначення адміністративної відповідальності у період XIX–XX століть призвів до формалізації у законодавчих актах наприкінці XX століття інституту адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду.

З'ясовано, що розвиток законодавства про адміністративну відповідальність за прояв неповаги до суду за часів незалежності України відбувався паралельно із судовою реформою, удосконаленням норм про юрисдикцію адміністративних судів, утворенням органів суддівського врядування.

Уточнено періодизацію становлення й розвитку адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні за сутнісним критерієм, в результаті чого виокремлено три етапи розвитку цього інституту.

2. Охарактеризовано нормативно-правові акти, що є основою для встановлення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду.

Обґрунтовано поняття «нормативна основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду» та його відмінності від поняття «нормативна підстава адміністративної відповідальності за прояв неповаги

до суду». З'ясовано, що нормативна основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду зумовлює введення до системи правових норм складу адміністративного правопорушення, що полягає у прояві неповаги до суду, визначає основні характеристики нормативної конструкції цього адміністративного правопорушення (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони). Наголошено, що важливою функцією поняття «нормативна основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду» є визначення напрямів розвитку адміністративно-деліктного законодавства у цій сфері.

Доведено, що нормативна основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду не обмежена національним законодавством. На неї впливають міжнародні договори, рішення Європейського суду з прав людини, міжнародна практика притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду та встановлених у суді правил.

Аналіз національних нормативно-правових актів надав можливість виявити існуючі недоліки та неузгодженості щодо визначення складу адміністративного правопорушення за прояв неповаги до суду, обґрунтувати доцільність закріплення на законодавчому рівні поняття «повага до суду».

3. Розкрито зміст основних елементів нормативної конструкції адміністративного правопорушення за неповагу до суду або Конституційного Суду.

Уточнено підхід до визначення об'єкта правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП. Підкреслено, що широке тлумаченням об'єкта цього адміністративного правопорушення як суспільних відносин у сфері судоустрою може призвести до помилкового включення до диспозиції цієї норми окремих видів діянь, що не становлять неповаги за своєю сутністю. З'ясовано потребу в уточненні диспозиції частини 4 статті 185-3 КУпАП, якою встановлено відповідальність за невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення за межі

України іноземців та осіб без громадянства лише частково належить до об'єкта адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП.

З'ясовано, що діяння як ознака об'єктивної сторони правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, може проявлятися у дії чи бездіяльності. Висвітлено основні можливі прояви дій та бездіяльності як прояви неповаги до суду або Конституційного Суду України. Підтримано пропозиції щодо формалізації загальних правил поведінки в суді та під час судового засідання. Доведено необхідність дослідження співвідношення процесуальних та адміністративних правопорушень, що вчиняють під час судового засідання, так само як і співвідношення процесуальних заходів примусу із заходами адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України. Виявлено доцільність уніфікації підходів до визначення поняття «злісне ухилення від явки до суду» в частині кратності вчинення порушення.

З'ясовано доцільність розширеного тлумачення форм вини як ознаки суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП. Запропоновано доповнити можливі модифікації вини (умисел та необережність) такою формою як протиправна необачність.

Зазначено, що суб'єкти адміністративного правопорушення за прояв неповаги до суду можуть бути поділені на загальні та спеціальні. Наголошено, що спеціаліст як спеціальний суб'єкт адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, несе відповідальність виключно за прояв неповаги до Конституційного Суду України.

РОЗДІЛ 2.

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДУ В УКРАЇНІ

2.1. Загальні засади провадження у справах про прояв неповаги до суду

Держава Україна у статті 1 свого Основного Закону задекларувала себе суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою [61]. Зазначене свідчить, що творці Конституції України, прагнучі до найвищих світових стандартів, серед яких концепція «правової держави», згідно з якою «... верховенство в усіх сферах життя належить правовому закону...» та «... всі – і державні органи, і громадяни однаковою мірою відповідальні перед законом...» [99], здійснили значний крок у розбудові нашої держави та її вступі до ЄС. Отже, виконання своїх обов'язків як громадянами, так і посадовими особами всіх державних інституцій відповідає концепції правової держави, що, у свою чергу, лише підкреслює основну мету та завдання цього наукового дослідження.

У контексті аналізу загальних засад провадження у справах про прояв неповаги до суду, насамперед, вважаємо за необхідне розглянути етимологію поняття «провадження».

Великий тлумачний словник української мови термін «провадження» визначає як дію за значенням провадити [18, с. 962]. Науково-літературний аналіз терміну «провадження» («Військовий писар, хоча і чув, да не озирався. Він своє козакам провадив» [66]) дає нам можливість зрозуміти зміст цього визначення, під яким слід розуміти дію особи, щодо виконання (дотримання) певної процедури або провадження, тобто це – діяльність, яка спрямована на досягнення певного результату.

Ганебним явищем, що супроводжує вітчизняне судочинство протягом всього періоду його існування, є неповага до суду, що є, зокрема, результатом публічної демонстрації правового нігілізму певної частини

суспільства. Розповсюдженість означеного негативного явища обумовлює неможливість виконання судовою владою своїх функцій у повному обсязі, адже в результаті вчинення діянь, що посягають на авторитет судової влади, фактично нівелюється принцип всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи будь-якої категорії. У загальному підсумку поширення прояву неповаги до суду, уникнення винними особами юридичної відповідальності за вчинення такого правопорушення, відсутність забезпечення приміщень судів належною охороною тощо призводить до невиконання українською державою своїх зобов'язань щодо забезпечення права на справедливий суд, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [58].

Статистичні (аналітичні, порівняльні) дані (судова статистика) за 2017–2018 рр., що представлені у Звіті про розгляд судами справ про адміністративні правопорушення відносно осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності, розміщені на офіційному веб-порталі «Судова влада України» [142], яскраво свідчать, що суди потребують додаткових (конкретних) роз'яснень щодо підстав та порядку притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 185-3 КУпАП при здійсненні судочинства [50]. Тому вважаємо, що сьогодні вкрай актуальною залишається проблема дотримання судового порядку (правил), своєчасного реагування судами на випадки проявів неповаги до суду або Конституційного Суду України.

Досліджуючи загальні засади провадження, в тому числі у справах про прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України, необхідно зазначити, що цьому питанню приділялась та приділяється значна увага. Окресленій проблематиці присвячені наукові праці Н.О. Армаш, Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, Е. Ф. Демського, С. С. Єсімова, З.Р. Кісіль, Р. В. Кісіль, М.В. Коваліва, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, Н. Т. Коновалової, О. В. Кузьменко, П. С. Лютікова, О. І. Остапенка, Л. А. Остафійчук та інших вчених-адміністративістів.

Слід зазначити, що в юридичній літературі немає однозначного тлумачення поняття «провадження». Однак існує наукова дискусія з визначення поняття «адміністративне провадження». Так, більшість вчених-адміністративістів розглядають адміністративне провадження як нормативно врегульований порядок здійснення процесуальних дій з вирішенням індивідуальних адміністративних справ, об'єднаних спільним предметом [1, с. 73] як адміністративно процесуальну діяльність (сукупність процесуальних дій) компетентного суб'єкта, що здійснюється у межах конкретної адміністративної справи для її вирішення [56, с. 277]. Деякі автори взагалі не дають власної дефініції поняття адміністративного провадження [7], а деякі – адміністративне провадження визначають не як складову, а як вид адміністративного процесу [64, с. 212], з чим складно не погодитись, оскільки саме провадження є складовою, елементом структури адміністративного процесу, а не його видом. Процес і провадження співвідносяться як ціле і часткове, оскільки провадження притаманне усім видам юридичних процесів – кримінальному, цивільному, господарському [28, с. 116].

Наведені дефініції адміністративного провадження дозволяють виділити його основні загальні ознаки. Так, Е.Ф. Демський до ознак адміністративного провадження відносить: 1) нормативне врегулювання процесуальних дій; 2) наявність конкретної індивідуальної справи; 3) спільність предмета правового регулювання в кожному конкретному провадженні; 4) наявність непов'язаного зі службовим підпорядкуванням уповноваженого суб'єкта вирішення справи; 5) об'єктивізація дій у межах конкретної індивідуальної справи; 6) прийняття відповідного рішення (акта) прийняття його до виконання [28, с. 117].

Т.О. Коломєць, виходячи із широкого розуміння адміністративного процесу, виділяє такі його ознаки: 1) пов'язаність із державним управлінням, а також його правовими формами; 2) пов'язаність з матеріальними нормами адміністративного права; 3) це діяльність, у результаті якої виникають

суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративно-процесуального права. Крім того, вчена зазначає, що адміністративний процес складається з двох частин: по-перше, діяльність державних органів щодо розгляду конкретних справ; по-друге, відносини між учасниками цієї діяльності [6, с. 234].

Українськими науковцями сформульовані різні визначення таких понять, як «провадження» та «адміністративне провадження». Так, О.В. Кузьменко вважає, що провадження можна визначити як якісно однорідну групу процесуально-процедурних дій з владної реалізації певних відособлених матеріально-правових норм. Такі дії об'єднуються єдністю кінцевої мети, потребами професійної спеціалізації праці щодо правозастосування, підвищення ефективності правового регулювання. Ієрархічно систему адміністративного процесу у загальному вигляді, на думку вченої, можна відобразити так: «адміністративний процес» – «адміністративне провадження» – «провадження з розгляду конкретної адміністративної справи» [6, с. 235–236].

Ю.П. Битяк вважає, що адміністративний процес становить собою систему проваджень, що співвідносяться з ним як категорії загального та особливого. Виділення окремих проваджень у рамках адміністративного процесу обумовлене низкою чинників. Перш за все, кожне провадження характеризується своїми, притаманними йому метою та колом завдань, що вирішуються для досягнення цієї мети. Дійсно, мета провадження у справах про адміністративні правопорушення одна, а провадження за заявою громадянина – зовсім інша, переконаний вчений [14, с. 155–156]. Таким чином, реальний розподіл адміністративного процесу на відповідні процесуальні провадження відображує об'єктивну необхідність суспільного розділення праці та професійної спеціалізації діяльності різних уповноважених суб'єктів. При цьому виділення конкретних проваджень у рамках адміністративного процесу пов'язане з необхідністю врегулювання певних, якісно однорідних суспільних відносин, що складаються в

адміністративно-процесуальній сфері та, як наслідок, набувають характеру процесуальних правовідносин. Отже, провадження у справах про адміністративні правопорушення визначається як низка послідовних дій уповноважених органів (посадових осіб), а в деяких випадках інших суб'єктів, які згідно з нормами адміністративного законодавства здійснюють заходи, спрямовані на притягнення правопорушників до відповідальності й забезпечення виконання винесеної постанови.

В.В. Середа, З.Р. Кісіль, Р.В. Кісіль вважають, що адміністративний процес поділяється на окремі види адміністративних проваджень, які є його різновидами, складовими частинами до яких належать: нормотворчі провадження; установчі провадження; контрольно-наглядові провадження; правозастосовні провадження. Крім того, науковці зазначають, що адміністративне провадження – це врегульований правом порядок вчинення процесуальних дій, що забезпечує винесення законного і об'єктивного рішення в індивідуальних адміністративних справах, об'єднаних спільністю предмета (наприклад, порядок розгляду скарг громадян) [127, с. 324].

З.Г. Гонтар та М.Я. Купчак під провадженням у справах про адміністративні правопорушення розуміють діяльність державних та інших уповноважених суб'єктів, яка врегульована адміністративно-процесуальними нормами, щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, застосування адміністративних стягнень [23, с. 130].

В.В. Галуцько, П.В. Діхтієвський, О.В. Кузьменко, С.Г. Стеценко переконані, що провадження у справах про адміністративні правопорушення – це діяльність державних та інших уповноважених суб'єктів, яка врегульована адміністративно-процесуальними нормами, щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, застосування адміністративних стягнень [21, с. 324].

Таким чином, проаналізувавши наукові позиції вчених у сфері теорії адміністративного права, а також вчених, які вивчають проблеми адміністративного процесу, можна дійти висновку, що «провадження» є

важливою складовою юрисдикційного процесу. З цього приводу думки вчених-адміністративістів у цілому збігаються, проте містять певні відмінності. Тому цілком доречно зупинитись на розгляді сучасних визначень поняття провадження у справах про адміністративні правопорушення.

У наукових колах існує думка, що будучи специфічним різновидом конфліктних проваджень, провадження у справах про адміністративні проступки являє собою, на думку одних вчених, «регламентовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність державних органів, спрямовану на розгляд справ про адміністративні проступки та застосування в необхідних випадках адміністративних стягнень» [65]; на думку інших – «сукупність здійснюваних компетентними суб'єктами на основі закону процесуальних дій щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення». В.Б. Авер'янов відмічав, що провадження у справах про адміністративні правопорушення (проступки) є самостійним видом адміністративно-юрисдикційних проваджень. На нього поширюються всі загальні ознаки властиві юрисдикційним адміністративним провадженням. Водночас основні відмінності провадження у справах про адміністративні правопорушення стосуються характеристики суб'єктів, що уповноважені розглядати подібні справи, та змісту окремих стадій, з яких складається зазначене провадження [3].

Е.Ф. Демський визначає провадження у справах про адміністративні правопорушення як врегульовані нормами права суспільні відносини у формі певної сукупності послідовно вчинених процесуальних дій усіма учасниками процесу щодо розгляду і вирішення адміністративних справ та виконання постанов про накладення адміністративних стягнень в адміністративно-деліктній сфері [28]. Т.О. Коломоєць під провадженням у справах про адміністративні правопорушення розуміє особливий вид процесуальної діяльності, що врегульована нормами адміністративно-процесуального права, діяльність уповноважених органів, яка спрямована на притягнення до

адміністративної відповідальності осіб, які вчинили адміністративні правопорушення [54, с. 189]. С.Г. Стеценко вказує, що провадження в справах про адміністративні правопорушення – це регламентований законом порядок діяльності органів (посадових осіб) із притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності [139, с. 271].

Отже, наявність різних думок та поглядів науковців щодо визначення поняття «провадження у справах про адміністративні правопорушення» свідчить про відсутність єдиного погляду фахівців в галузі адміністративного права на тлумачення цієї дефініції. Наведене дає змогу надати авторське бачення визначення поняття «провадження у справах про адміністративні правопорушення», під яким слід розуміти владно-управлінську діяльність уповноважених органів щодо розгляду та вирішення справ про адміністративні правопорушення, накладення адміністративних стягнень на винних осіб та застосування інших примусових заходів.

Розглянувши основні ознаки адміністративного провадження, до яких належить спільність предмета правового регулювання, на наш погляд, буде доречним здійснити аналіз предмета правового регулювання (матеріальний критерій) у справах про прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України. Так, в теорії права під предметом правового регулювання розуміють сукупність якісно однорідних суспільних відносин, врегульованих правовими нормами. Предмет правового регулювання є умовне виділення певного відокремленого кола (сукупності) суспільних відносин, що мають єдину якість [129, с. 240]. Під правовим регулюванням П. М. Рабінович розуміє здійснюваний державою за допомогою всіх юридичних засобів владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони і розвитку [117, с. 151]. Правове регулювання передбачає впорядкування, юридичне закріплення та охорону суспільних відносин шляхом застосування правових засобів. Сферою правового регулювання є ті суспільні відносини, які потребують правового впливу. Це веде до формування в однотипній ситуації певного стандарту поведінки як

безпосередньої умови формування законослухняної поведінки громадян. Зрештою ці відносини утворюють предмет правового регулювання, є вольовими, об'єктивно потребують впливу з боку держави та мають чітко визначений зміст [32, с. 155].

У межах цього дослідження предметом правового регулювання є сукупність якісно однорідних суспільних відносин врегульованих правовими нормами у справах про прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України, що посягають на встановлений порядок управління. Із загального визначення поняття адміністративного правопорушення відомо, що під адміністративним правопорушенням (проступком) розуміють протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність (ст. 9 КУпАП) [50]. Отже, адміністративна відповідальність за правопорушення у справах про прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України також віднесена до таких правопорушень, які посягають на встановлений порядок управління.

Норми адміністративного права встановлюють правовий режим взаємовідносин суб'єктів державного управління і місцевого самоврядування, порядок здійснення організаційно-управлінської діяльності, визначають права і обов'язки громадян у сфері виконавчої влади та гарантії їх реалізації. Застосування адміністративно-правових норм не становить обов'язку всіх сторін управлінських відносин, воно належить до компетенції спеціально уповноважених на те органів управління і посадових осіб [14, с. 29].

Л.А. Остафійчук вважає, що проблеми юридичної відповідальності за неповагу до суду або Конституційного Суду України не можна відносити виключно до сфери адміністративного права, яке регулює суспільні відносини у діяльності органів виконавчої влади. Вчена вважає, що керуючись ст. 225 КУпАП ініціювати провадження про правопорушення у

вигляді неповаги до суду мають право чимало органів, які не належать до виконавчої влади, а заходи юридичної відповідальності застосовуються лише судами. Всі ці делікти слід вважати правопорушеннями (проступками) у сфері правовідносин публічного характеру [80, с. 6].

Отже, розглядаючи проблематику предмета правового регулювання неповаги до суду або Конституційного Суду України, слід зазначити, що предметом «неповаги до суду» є: дії, що виразилась у злісному ухиленні від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, злісне ухилення експерта, перекладача від явки до суду, невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства, у злісному ухиленні від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати Конституційного Суду України або в непідкоренні цих та інших осіб розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час таких засідань, а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до Конституційного Суду України іншими присутніми на пленарному засіданні особами (крім суддів Конституційного Суду України). Таким чином, у разі вчинення будь-яких з перелічених дій, суд зобов'язаний ініціювати провадження у справі про адміністративне правопорушення [118].

Як вже зазначалося вище, на законодавчому рівні прояв неповаги до суду вперше був закріплений в Указі Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР» від 4 травня 1990 р. № 9166-XI, в якому передбачалося внесення доповнення до чинної на той час редакції КУпАП. Йдеться про статтю 185-3, яку було викладено у такій редакції: неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки до суду свідка, потерпілого,

позивача, відповідача або в непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил. Санкцією за такі дії є накладення штрафу в розмірі до ста карбованців або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб. При цьому за злісне ухилення експерта, перекладача від явки до суду передбачалося накладення штрафу в розмірі до п'ятдесяти карбованців [110]. Наступні зміни, що вносились до змісту статті 185-3 КУпАП (на той час) стосувались лише збільшення штрафу за вказаний вид правопорушення.

Законом України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII внесено зміни до КУпАП, а саме у статті 185-3 назву доповнено словами «або Конституційного Суду України»; статтю 185-3 доповнено частиною п'ятою такого змісту: «Неповага до Конституційного Суду України з боку учасників конституційного провадження, перекладача, свідка, спеціаліста, експерта, інших учасників конституційного провадження, залучених Конституційним Судом України до участі у справі, що виразилася у злісному ухиленні від явки на засідання, пленарне засідання Сенату, Великої палати Конституційного Суду України або в непідкоренні цих та інших осіб розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час таких засідань, а так само вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до Конституційного Суду України іншими присутніми на пленарному засіданні особами (крім суддів Конституційного Суду України), тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [111].

У подальшому норми статті 185-3 знайшли своє втілення в КУпАП та викладені наразі у такій редакції: «Прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України – це неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню

головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил». За вказані дії передбачена санкція у вигляді накладення штрафу від 50 до 150 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. За ті ж діяння, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, передбачено накладення штрафу від ста 50 до 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від 1 до 2 місяців з відрахуванням 20 % заробітку або адміністративний арешт на строк до 15 діб. За злісне ухилення експерта, перекладача від явки до суду передбачено накладення штрафу від 20 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. За невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства – накладення штрафу від 150 до 300 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [74, с. 520].

Крім того, відповідно до ч. 5 ст. 129 Конституції України за неповагу до суду винні особи можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності [61]. На законодавчому рівні статтею 50 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII встановлено, що прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, має наслідком відповідальність, установлену законом [114].

Отже, починаючи із часу впровадження Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР» від 4 травня 1990 р., щодо введення адміністративної відповідальності за неповагу до суду, вказана норма протягом певного періоду доповнювалась новим змістом і формою (збільшилась з однієї частини до п'яти) та посилила санкції за цей вид правопорушення.

Переходячи до вивчення доказів у адміністративному провадженні взагалі та особливостей доказування окремо у справах про прояв неповаги до

суду або Конституційного Суду України, слід зазначити, що Кримінально-процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, а також КАС України встановлюють відповідні правила поведінки у суді, які є обов'язковими для всіх учасників судового процесу.

Диспозиція статті 185-3 КУпАП до об'єктивної сторони вказаного правопорушення включає всі зазначені діяння. Однак залишається незрозумілим, що має на увазі законодавець під таким словосполученням як «явна зневага до суду або встановлених у суді правил». Незрозуміло, які правила встановлюються у суді? Ким вони встановлюються та чи є вони типовими? Наприклад, протоколом загальних зборів Суддів Київського окружного адміністративного суду від 24 липня 2013 року встановлені Правила поведінки громадян у Київському окружному адміністративному суді, відповідно до яких відвідувачі суду зобов'язані: дотримуватися встановленого порядку діяльності судів і норми поведінки у громадських містах; виконувати вимоги суддів, працівників апарату суду з питань дотримання громадського порядку, не допускати порушень громадського порядку, виконувати законні вимоги суддів, працівників апарату суду; дотримуватись черги на особистому прийомі до керівництва суду та в канцелярії суду (крім осіб, які мають право першочергового прийому в державних установах); повідомляти секретарю судового засідання про власну явку до суду згідно з викликом в якості учасника судового процесу; до виклику в зал судового засідання знаходитись на місці, вказаному секретарем судового засідання чи судовим розпорядником; мати охайний зовнішній вигляд. Не допускається присутність у приміщенні суду у шортах, майках, топіках, міні-спідницях, одязі з прозорих тканин, з відкритими частинами тіла, у пляжному вигляді та без взуття; у залах судових засідань під час розгляду справ відвідувачі: учасники процесу та слухачі зобов'язані виконувати вимоги головуючого у справі; слухачі – підтримувати тишу під час ведення судового процесу, виходити та заходити до зали судового засідання, у якому розглядається справа, виключно з дозволу головуючого;

слухачі та учасники судового процесу під час розгляду судової справи відключити мобільні телефони; дбайливо ставитися до майна суду, не смітити, дотримуватися тиші і порядку в приміщенні суду [98].

Крім того, передбачена відповідальність відвідувачів суду за порушення вказаних Правил. Так, у разі порушення відвідувачами встановлених у суді Правил поведінки у приміщенні суду голова суду, судді, працівники апарату суду мають право робити порушникам зауваження, а також вживати заходів до усунення (запобігання) порушень відповідно до наявних повноважень. Порушник може бути видалений із зали судового засідання за порушення порядку після того, як суд винесе попередження. За наявності в діях відвідувача суду ознак адміністративного правопорушення, винна особа може бути притягнута у встановленому порядку до адміністративної відповідальності за ст. 185-3 КУпАП. У разі порушення відвідувачем порядку у судовому засіданні або негідпорядкування законним розпорядженням головуєчого, суд має право скласти протокол про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 185-3 КУпАП [98].

Керуючись вимогами статті 44 КАС України від 06.07.2005 р. № 2747-IV учасники справи мають право: 1) ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, копії, одержувати копії судових рішень; 2) подавати докази; брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом; брати участь у дослідженні доказів; ставити питання іншим учасникам справи, а також свідкам, експертам, спеціалістам; 3) подавати заяви та клопотання, надавати пояснення суду, наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб; 4) ознайомлюватися з протоколом судового засідання, записом фіксування судового засідання технічними засобами, робити з них копії, подавати письмові зауваження з приводу їх неправильності чи неповноти; 5) оскаржувати судові рішення у визначених законом випадках; 6) користуватися іншими визначеними законом процесуальними правами. Учасники справи зобов'язані: 1) виявляти

повагу до суду та до інших учасників судового процесу; 2) сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; 3) з'являтися в судові засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; 4) подавати наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази; 5) надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні; 6) виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки; 7) виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом [48]. Таким чином, учасники адміністративного процесу, а також інші особи, які присутні в залі судового засідання, зобов'язані беззаперечно виконувати розпорядження головуючого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених в суді правил.

Зі свого боку, у постанові Верховного Суду від 16 лютого 2021 року у справі № 263/10894/2020 суд, розглядаючи апеляційну скаргу про притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 185-3 КУпАП, зазначив таке:

«10. Разом із тим, відповідно до усталеної судової практики, яка ґрунтується на системному аналізі міжнародних актів з урахуванням рішень Конституційного Суду України, суди в певних випадках вправі застосовувати принцип аналогії закону. У цьому випадку найбільш близьким до адміністративно-деліктної галузі права є кримінальне процесуальне законодавство.

11. Статтею 329 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що особи, присутні у залі судового засідання, при вході до нього суду та при виході суду повинні встати. Сторони кримінального провадження допитують свідків та заявляють клопотання, подають заперечення стоячи і лише після надання їм слова головуючим у судовому засіданні. Свідки, експерти, спеціалісти дають показання, стоячи на місці,

призначеному для свідків. Особи, присутні в залі, заслуховують вирок суду стоячи. Відхилення від цих правил допускається з дозволу головуючого в судовому засіданні. Сторони та учасники кримінального провадження, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані додержуватися порядку в судовому засіданні і беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуючого у судовому засіданні. Сторони та учасники кримінального провадження звертаються до суду «Ваша честь» або «Високий суд».

12. Недотримання цих правил є проявом неповаги до суду і винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом» [84].

Факти у справах про прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України повинні базуватися на наявних, доступних, правдивих доказах, що підтверджують зневагу до суду. Так, статтею 251 «Докази» КУпАП, визначено, що доказами у справі про адміністративне правопорушення є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [50]. Саме на основі доказів ґрунтується повне, всебічне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи. При розгляді справи про адміністративне правопорушення орган (посадова особа) зобов'язаний з'ясувати чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна ця особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, чи заподіяно майнову шкоду, чи є підстави для передачі матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації, трудового колективу, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [74, 692].

У постанові Київського апеляційного суду у справі № 761/42613/18 від 22 лютого 2019 року суд апеляційної інстанції визначив таке: «Дії особи, поведінка якої є предметом дослідження, у кожному випадку потрібно

оцінювати у контексті положень ст. 9 КУпАП, в якій закріплено поняття адміністративного правопорушення» [91].

Таким чином, з урахуванням особливостей адміністративних проваджень доказами можуть бути:

1) пояснення сторін, третіх осіб та їхніх представників, осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності, суб'єктів звернення, інших учасників процесу. Ці пояснення оцінюються поряд з іншими доказами у справі. Зазначені особи, які дають пояснення про відомі їм обставини, можуть бути допитані як свідки;

2) визнання стороною обставин, якими інша сторона обґрунтовує свої вимоги або заперечення; визнання особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, своєї провини;

3) показання свідків про відомі їм обставини, які мають значення для справи. Якщо показання свідка ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи також допитуються як свідки;

4) письмові докази – це документи, у тому числі електронні, акти управління, листи, телеграми, адміністративні договори (угоди), будь-які інші письмові записи, що містять у собі відомості про обставини, які мають значення для справи. До письмових доказів належать також звіти, інформація у вигляді слів, цифр, креслень, схем місця події, планів забудови населених пунктів, будинків, розміщення межових знаків та ін.;

5) речові докази – це предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, які мають значення для справи, показання технічних засобів;

6) висновки експертів – це письмові документи про об'єктивне, аргументоване, основане на законі вивчення, перевірку, аналітичне дослідження, кількісну чи якісну оцінку висококваліфікованим фахівцем чи установою певного питання, явища, предмета, документа, які вимагають

спеціальних знань у відповідній сфері суспільної діяльності, що мають значення для адміністративної справи [28].

У статті 72 КАС України зазначено, що доказами в адміністративному судочинстві є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків. Кожна сторона повинна довести ті обставини, на яких ґрунтуються її вимоги та заперечення [48]. Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю (ст. 252 КУпАП).

Формування та оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення у справах про прояв неповаги до суду здійснюється відповідно до вимог Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 р. № 814 [42] та Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідальним працівником (секретарем судового засідання або судовим розпорядником). Якщо особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3 КУпАП, не оспорує допущене правопорушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається, протокол про адміністративне правопорушення не складається, а питання про притягнення особи до відповідальності вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, про що в судовому засіданні судом виноситься відповідна постанова. У день винесення постанови вона передається до канцелярії суду для реєстрації в Автоматизованій системі документообігу суду (далі – АСДС).

У разі наявності будь-яких заперечень стосовно визнання особою – правопорушником діяння, яке полягає у прояві неповаги до суду, судовий

розпорядник складає протокол про адміністративне правопорушення відповідно до Методичних рекомендацій щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення судовими розпорядниками, затвердженими наказом Державної судової адміністрації України від 18.07.2011 р. № 113 [72]. Протокол, у разі його оформлення, складається у двох екземплярах, один з яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності.

Справа про адміністративне правопорушення розглядається за місцем його вчинення (за ч. 1 ст. 185-3 КУпАП розглядається протягом доби, за ч. 2 ст. 185-3 КУпАП в п'ятнадцятиденний строк з дня одержання її судом). У день винесення протоколу він передається до канцелярії суду для реєстрації в АСДС. Матеріали про адміністративне правопорушення, оригінал документа (квитанції) про сплату штрафу зберігаються в судовій справі, у межах якої було розглянуто відповідну справу про адміністративне правопорушення. У разі відмови особи, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, добровільно сплатити штраф, постанова про накладення штрафу вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів та не пізніше наступного дня пред'являється для примусового виконання до органу державної виконавчої служби за місцем проживання порушника, роботи або за місцезнаходженням його майна у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII [100].

Водночас починаючи з 03.08.2010 р. були внесені зміни до КУпАП, відповідно до яких ч. 5 ст. 258 КУпАП передбачає виняток щодо складення протоколу про адміністративне правопорушення за ст. 185-3 КУпАП.

При аналізі судової практики за останні три роки можна визначити наступні найбільш поширені випадки притягнення особи до відповідальності за вчинення неповаги до суду, а саме: порушення порядку ведення судового засідання, викрикування, перебивання суддів, коментування, лайка, нецензурні висловлювання (неповага з боку вільних слухачів, неповага з

боку адвоката; перешкоджання судді зайти до зали судових засідань, звертання до судді на «ти», демонстрація непристойного жесту); з'явлення до суду у стані алкогольного сп'яніння та вчинення інших дій, що вказують на неповагу до суду; направлення учасниками справи процесуальних документів чи особистих звернень до суду із зазначенням нецензурних висловів у бік суду чи конкретного судді, що в подальшому тягне повернення такого документу заявнику; нез'явлення до суду та неповідомлення про причини неявки; поява до суду в неналежному зовнішньому вигляді (у пляжних шортах, майці, сандалях тощо); виривання документів з матеріалів справи; відмова учасника судового процесу підніматись на вимогу судді чи відповідати на поставлені запитання головуючого; не вимкнення звуку на мобільному телефоні; використання відеозаписувальних засобів без дозволу суду та учасників процесу [41].

Протилежний бік проблематики неповаги до суду або Конституційного Суду України криється в намаганні суддями дотримуватись норм судового процесу, переходячи на особистості. Так, у справі № 127/3457/20 постановою Вінницького міського суду Вінницької області від 14 травня 2020 року було притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 185-3 КУпАП особу, яка на думку суду, порушувала порядок, виражала неповагу до складу суду, як головуючого судді, так і присяжних, блокувала розгляд справи, не виконувала розпорядження головуючого, на зауваження та попередження головуючого не реагувала і продовжувала зазначені дії, що свідчить про явну зневагу до суду. У подальшому при судовому розгляді цієї справи про адміністративне правопорушення було встановлено, що емоційна поведінка в судовому засіданні особи, яка використовувала непристойну, принизливу або надзвичайно саркастичну лексику, була пов'язана із процесуальною несправедливістю суду у цивільній справі, оскільки залишилися невирішеними заяви цієї особи про відвід присяжних та про відвід головуючої судді. Скасовуючи постанову у справі про адміністративне правопорушення про застосування штрафу, суд апеляційної інстанції

встановив відсутність об'єктивної та суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення передбаченого ч 1 ст. 185-3 КУпАП в діях особи [86].

Підсумовуючи можна зазначити, що під поняттям «провадження» слід розуміти нормативно врегульований порядок здійснення процесуальних дій з вирішенням індивідуальних адміністративних справ, об'єднаних спільним предметом, в межах адміністративно-процесуальної діяльності (як сукупність процесуальних дій) компетентного суб'єкта.

Предметом правового регулювання у справах про прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України є сукупність якісно однорідних суспільних відносин врегульованих правовими нормами, що посягають на встановлений порядок управління. Сукупність якісно однорідних суспільних відносин у справах про прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України виникла з часу впровадження Указу Президії Верховної Ради Української РСР «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР» від 4 травня 1990 р. щодо введення адміністративної відповідальності за неповагу до суду.

До об'єктивної сторони правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, належать: злісне ухилення від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача (повторне без поважних причин ухилення від явки в суд і при цьому не всіх осіб, без яких неможливий розгляд справи, а тільки вказаних у відповідній частині цієї статті); невідкорення свідка, потерпілого, позивача, відповідача та інших громадян розпорядженню головуючого (так само невиконання розпорядження головуючого прокурором, захисником); порушення порядку під час судового засідання; учинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду та встановлених у суді правил; злісне ухилення експерта, перекладача від явки до суду.

2.2. Учасники провадження у справах за прояв неповаги до суду

Останніми роками в нашій державі значного поширення набирає негативна тенденція щодо намагання вплинути на здійснення судочинства. Аналіз детермінант, статистики та судової практики у цій сфері свідчить, що подібний вплив спостерігається в різних судових процесах, але найбільш часто це стається під час кримінального судочинства, особливо на стадії подання апеляцій.

Як вже зазначалося, прояви вказаного делікту можуть мати різні форми і застосовуватися як стороною захисту, так і обвинувачення – це і пряме чи опосередковане розголошення окремих відомостей з досудового розслідування (судового процесу), залучення на свою сторону громадськості, видатних політичних чи медійних осіб, однобоке висвітлення в засобах масової інформації (далі – ЗМІ) фактів про судовий процес, організація масових акцій під стінами зали суду тощо. Проте поряд з іншими досить частий вплив на судовий процес здійснюється у формі явної неповаги до суду та винесеного судом рішення – спектр таких неправомірних вчинків досить широкий – від пасивних (злісного ухилення від явки до суду) до активних (порушення порядку під час судового засідання). Як зазначає О. Марченко, «в Україні прояв неповаги до суду не вважається злочином проти правосуддя, за вчинення цього правопорушення передбачено адміністративну відповідальність» [70, с. 153].

Зауважимо, що сьогодні ЗМІ насичені повідомленнями, які можна кваліфікувати як прояв неповаги до суду, судова практика відкриття проваджень та притягнення винних у вчиненні цього виду правопорушення до юридичної відповідальності є не такою вражаючою, адже суттєву кількість справ за ст. 185-3 КУпАП суди залишають без роз'яснень і закривають через малозначність, відсутність складу і події правопорушення. Достатньо цікавим у цьому відношенні є, наприклад, постанова Луцького міськрайонного суду від 1 квітня 2021 року у справі № 161/4586/21 про

притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 185-3 КУпАП, у якій працівника поліції, який відмовився надати у судовому засіданні документ, який посвідчує особу, чим, на думку суду, виявив неповагу до суду, було визнано винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 185-3 КУпАП та звільнено від адміністративної відповідальності за малозначністю, обмежившись усним зауваженням [93].

Про рівень проблеми може слугувати той факт, що у зв'язку з ситуацією, що склалася, Рада суддів України в 2016 році ухвалила спеціальне рішення «Щодо необхідності реагування суддів судів України на прояви неповаги до них у судовому процесі» [109], а в 2018 році – внесла до нього окремі зміни [109]. Проте зазначене рішення носить переважно рекомендаційний характер, а отже, виникає питання щодо наукового дослідження цієї проблеми з метою винесення на обговорення науково обґрунтованих пропозицій щодо її вирішення та вдосконалення провадження у справах про притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. Все зазначене підкреслює актуальність теми цього наукового дослідження.

Окреслюючи проблеми та перспективи удосконалення відповідальності за прояв неповаги до суду Т. Коломоєць та Ю. Калашник навели перелік проблемних питань у зазначеній сфері, які є актуальними й сьогодні, незважаючи на низку прийнятих змін та доповнень. Зокрема, науковці вказують на:

«– відсутність у переліку диспозиції ст. 185-3 КУпАП окремих категорій учасників судового процесу, що унеможлиблює їх притягнення до відповідальності за одноразову умисну неявку (свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, перекладача)» або «неодноразове нез'явлення без поважних причин до суду «правопорушника, підсудного, спеціаліста, іншої особи, особиста участь якої в судовому розгляді визнана обов'язковою;

– відсутність альтернативних адміністративних стягнень у санкції ст. 185-3 КУпАП;

- правову невизначеність щодо понять «злісне ухилення» та «явна зневага»;
- відсутність у КУпАП процедури фіксації судового засідання, що ускладнює доведення винуватості порушника;
- наявність непоодиноких випадків кваліфікації проявів неповаги до суду як дрібного хуліганства;
- відсутність єдиних для всіх судів «Правил поведінки громадян у суді», що обумовлює суб'єктивний підхід під час прийняття та застосування різних за змістом правил;
- неможливість виконання адміністративного стягнення у вигляді штрафу щодо певних категорій порушників;
- відсутність у КУпАП регламентації порядку відшкодування збитків, завданих правопорушенням, відповідальність за яке передбачене ст. 185-3 КУпАП» [53, с. 74].

Слід зазначити, що саме зазначені проблеми є тим вирішальним чинником, котрий змушує суд «не помічати» фактів прояву неповаги до суду, особливо у тих процесах, які отримали яскраве політичне забарвлення чи суспільний розголос, тим самим не лише поглиблюючи ситуацію із розповсюдженням правового нігілізму в суспільстві, а й породжуючи окремі прецеденти впливу на рішення суду, що саме по собі є неприпустимим.

Проте, незважаючи на ту увагу, яку приділяють окресленій проблематиці вітчизняні науковці, значна кількість питань як теоретичного, так і практичного спрямування залишаються нерозв'язаними, а критичні зауваження та позитивні напрацювання у сфері притягнення до відповідальності за неповагу до суду ще й досі очікують уваги законодавця.

Однією із недостатньо досліджених проблем провадження у справах про притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду є, на нашу думку, питання визначення кола учасників провадження, окреслення їх процесуального статусу, прав та обов'язків.

Як вже зазначалося, особливістю даного провадження є те, що правопорушення, передбачене ст. 185-3 КУпАП може бути вчинене під час судового засідання на різних стадіях як у справах про адміністративні правопорушення, так і в інших видах судочинства – кримінальному, цивільному, конституційному, господарському та адміністративному. Це означає, що особи, які могли його вчинити або ж бути свідками його вчинення, можуть мати різний процесуальний статус, що має певне значення як для теорії адміністративного процесу, так і судової практики. Саме тому в межах цього підрозділу в рамках поставленого завдання важливо проаналізувати правовий статус учасників провадження у справах про прояв неповаги до суду.

Особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185-3 КУпАП, будуть розкриті нами у наступному підрозділі. Як відомо, загальна процедура «закінчення стадії порушення справи про адміністративне правопорушення за загальним правилом пов'язується зі складанням уповноваженою особою протоколу про адміністративне правопорушення. Проте, згідно з положеннями частини 7, 5 статті 258 КУпАП у разі вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, протокол про адміністративне правопорушення не складається» [109].

Водночас «питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого у судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання» [109].

У більшості кодифікованих актів наслідки порушення порядку ведення судового засідання та прорушення процесуальних прав та обов'язків під час проведення судового засідання прописана в окремих статтях. Так, у нормах ст. 216 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) «Обов'язки осіб, присутніх у залі судового засідання» йдеться про порядок

поведінки під час судового засідання (ч. 1), випадки відступу від вимог (ч. 2) та умов передачі документів та матеріалів (ч. 5). Окремо у ч. 3 виписана вимога до учасників судового процесу та інших осіб, присутніх в залі судового засідання, «беззаперечно виконувати розпорядження головуючого, додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку та утримуватися від будь-яких дій, що свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил». Згідно з вимогами ч. 4 зазначеної статті «за прояв неповаги до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого у судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання» [151]. Отже, відповідно до норм цитованої статті законодавець у цивільному провадженні у разі прояву неповаги до суду передбачає лише двох можливих суб'єктів вчинення цього адміністративного правопорушення – «учасників справи» та «інших осіб» (присутніх в залі). Одночасно законодавець обмежив дії норм ст. 216 ЦПК України у просторі, чітко вказавши, що таке діяння можна вчинити лише перебуваючи в залі судового засідання.

Одночасно із зазначеним, відповідно до ч. 3 ст. 7 «Гласність судового процесу» в цивільному процесі існують норми, згідно з якими «суд може видалити із зали судових засідань осіб, які перешкоджають веденню судового засідання, здійсненню прав або виконанню обов'язків учасників судового процесу або судді, порушують порядок у залі суду». Незважаючи на той факт, що тут не йдеться про прояв неповаги до суду, перераховані діяння за своїми ознаками можуть підпадати під визначення дій, типових до неповаги до суду [151]. Постає цілком логічне запитання: при вчиненні такого діяння, як, наприклад, порушення порядку в суді, зокрема, й при відмові припинити протиправні дії, яке рішення повинен прийняти суд? Чи можна після видалення правопорушника із зали суду призупинити судове

засідання та перейти в площину розгляду справи про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП? Нагадаємо, що чинне законодавство передбачає розгляд справи по суті відразу після його вчинення у присутності правопорушника. Водночас чи не буде видалення із зали суду розцінене не як обмежувальний захід, а як непередбачений чинним законодавством вид відповідальності?

Відповідно до ст. 42 ЦПК України «Склад учасників справи» у справах позовного провадження учасниками справи є сторони, треті особи (ч. 1), при розгляді вимог у наказному провадженні учасниками справи є заявник та боржник (ч. 2), у справах окремого провадження учасниками справи є заявники, інші заінтересовані особи (ч. 3), органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (ч. 4).

Проте законодавець додатково виділяє у цивільному процесі представників (ст. 58 ЦПК України) та інших учасників судового процесу (ст. 65 ЦПК України).

Отже, до категорії учасників справи в цивільному провадженні можна віднести: позивача та відповідача (сторони відповідно до ст. 48 ЦПК України); громадян (присутніх осіб у залі судового засідання); третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору; заявника та боржника; заявника та інших заінтересованих осіб; органи та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб; представників; інших учасників судового процесу (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст).

Зазначимо, що всі категорії осіб, незалежно від їх процесуального статусу у цивільному процесі теоретично можуть бути суб'єктами адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП. Проте в чинній редакції цієї статті окремі з них не вказані, відповідно, вони не можуть бути притягнуті до відповідальності за вчинення цього правопорушення. Вважаємо, що аналізована стаття повинна бути або ж

деталізована (з врахуванням всіх учасників судових процесів) або ж, що ймовірніше, її норми повинні бути узагальнені за рахунок певної уніфікації, які б у собі охоплювали всі зазначені категорії учасників судової справи.

Аналізуючи сферу господарського судочинства, слід зазначити, що ст. 200 «Порядок у судовому засіданні» Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) майже повністю тотожна ст. 216 ЦПК України, як і норми ч. 4 ст. 8 «Гласність судового процесу» ГПК України аналогічні ч. 3 ст. 7 «Гласність судового процесу» ЦПК України. Різниця полягає у відсутності норм, які передбачають видалення особи із зали судового засідання. Відповідно, окреслені нами проблемні питання будуть характерні й для господарського судочинства.

Аналіз норм розділів 1-3 глави 4 «Учасники судового процесу» ГПК України дає підстави стверджувати, що учасниками господарського процесу можуть бути такі особи: позивач; відповідач, заявник, боржник, співвідповідач, органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, адміністратор за випуском облігацій; треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору; треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, представники, інші учасники судового процесу (помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст). Можна зробити висновок, що склад учасників господарського процесу має певні відмінності від цивільного, зокрема як зі складу сторін, так і категорії інших учасників судового процесу.

Адміністративне судочинство теж містить норми, які регулюють поведінку присутніх під час проведення судового засідання та їх обов'язки, які закріплені у ст. 198 КАС України. Ч. 4 даної статті унормовує питання притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду. Зокрема, «питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого у

судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання» [48].

Учасниками судового процесу в адміністративних справах відповідно до глави 4 «Учасники судового процесу» КАС України можуть бути громадяни України, іноземці чи особи без громадянства, підприємства, установи, організації (юридичні особи), суб'єкти владних повноважень та їх представники (сторони у справі); помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст (інші учасники процесу).

При розробці Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) законодавець більш виважено підійшов до питання поведінки під час судового засідання та відповідальності за порушення правил поведінки в суді. Зокрема, у ст. 329 «Обов'язки присутніх у залі судового засідання» КПК України були прописані норми як окремих правил спілкування із судом, поведінки під час судового засідання, так і обов'язки присутніх в залі судового засідання «беззаперечно підкорятися відповідним розпорядженням головуєчого у судовому засіданні» [63].

Стаття 330 «Заходи до порушників порядку судового засідання» КПК України містить норми реагування на порушення правил поведінки під час судового засідання та проявів неповаги до суду [63]. Специфікою цієї статті є те, що на відміну від наведених нами кодифікованих процесуальних актів вона містить окремі норми щодо порушення поведінки під час судового засідання особами з різним процесуальним статусом.

Ще однією особливою відмінністю кримінального процесу у досліджуваній сфері є те, що законодавець передбачає винесення судом попередження особам, які тим чи іншим чином порушують порядок під час судового засідання, а при відсутності реакції або ж при повторному вчиненні такого діяння – застосування певних санкцій, які також мають свої особливості.

Так, в ч. 1 вказаної статті окремо виділяється випадок вчинення такого порушення обвинуваченим – особи, яка має особливий процесуальний статус у кримінальному процесі, що відчутно відрізняє її від інших учасників судового засідання. Зокрема, законодавець передбачив, що при повторному порушенні обвинуваченим порядку судового засідання він може бути видалений за ухвалою суду із зали засідання тимчасово або на весь час судового розгляду.

У ч. 2 ст. 330 КПК України законодавець окремо виділив відповідальність основних змагальних сторін (прокурора та захисника), але лише за таке діяння як «невиконання розпорядження головуючого» [63], що викликає запитання: чому, наприклад, такі дії, як порушення порядку під час судового засідання, не увійшло у цей перелік, адже теоретично можна допустити вчинення цих (а також інших дій) вказаними учасниками кримінального процесу? Саме тому пропонуємо внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 330 «Заходи до порушників порядку судового засідання» КПК України, де б було передбачено не лише повний перелік діянь, а й відповідну реакцію суду на їх вчинення саме цими процесуальними особами.

Досить показовою у цьому плані є ч. 3 ст. 330 КПК України, що розглядається, адже в її нормах законодавець згадує всіх «інших осіб» (тобто всіх осіб, що можуть бути присутніми на судовому засіданні – це як учасники судового процесу, так і інші особи, окрім трьох категорій осіб, що були зазначені у ч. 1 та ч. 2 – обвинуваченого, прокурора та захисника): «У разі невиконання розпорядження головуючого іншими особами, присутніми у судовому засіданні, головуючий робить їм попередження про відповідальність за неповагу до суду. При повторному порушенні порядку у залі судового засідання їх за ухвалою суду може бути видалено із зали судового засідання та притягнуто до відповідальності, встановленої законом» [63]. У цьому разі законодавець згадуване нами діяння – «невиконання розпорядження головуючого» відносить до переліку дій, які мають ознаки неповаги до суду, чого у попередніх частинах вказаної вище статті не

прослідковувалося, що, відповідно, можна було б розглядати як самостійний склад правопорушення.

Аналіз норм ч. 4 ст. 330 КПК України теж дає підстави для обґрунтованої критики. У статті зазначено: «За неповагу до суду винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом. Питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення порушення, для чого в судовому засіданні оголошується перерва» [63]. По-перше, в тексті двічі вживається категорія «неповага до суду». Проте якщо дотримуватися основних принципів застосування категоріального апарату в нормативно-правових актах, то в термінах «неповага до суду» і «прояв неповаги до суду» є суттєва відмінність – особа може не поважати суд, проте без проявів цієї неповаги таке діяння не може бути визнане протиправним.

По-друге, не зовсім чітко у ч. 4 ст. 330 КПК України прописаний механізм притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду, адже бланкетна (відсилочна) норма («притягуються до відповідальності, встановленої законом») передбачає притягнення винних до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, проте норми цієї статті не передбачають будь-яких вказівок про попередження про повторне вчинення окремих дій, як це визначено у ч. 1-3 ст. 330 КПК України. Сутність цієї проблеми полягає в тому, що в адміністративному, цивільному, господарському процесах до адміністративної відповідальності повинна бути притягнена особа, яка вчинила прояв неповаги до суду, а під час кримінального процесу перший раз вчинення такого діяння, по суті – вже здійсненого визначеного чинним законодавством адміністративного правопорушення, залишається не зафіксованим та не караним, що відповідно, має свої негативні наслідки.

Виходом із такої ситуації можуть бути декілька варіантів уніфікації чинного законодавства, одним із яких є приведення до єдиних стандартів процедури не лише судових засідань, а й взагалі судового процесу – в

останній час дискусії, пов'язані з певним судовим процесом відбуваються як поза межами судового приміщення, так і в перервах між судовими засіданнями. В окремих випадках виходять за рамки прийнятих норм суспільної моралі та публічної поведінки. При цьому учасники судового процесу здійснюють вчинки, які мають ознаки прояву неповаги до суду. Тому пропонуємо вироблення єдиних відповідних норм поведінки учасників судового процесу і присутніх під час судового засідання та їх закріплення у спеціальному нормативному акті – Правилах поведінки під час судового засідання та судового процесу (далі – Правила). Також пропонуємо всіх учасників судового процесу знайомити із вказаними Правилами під час першого засідання, що має знайти своє відображення у матеріалах справи, а також усно попереджати всіх присутніх перед початком проведення кожного засідання.

Досить показовими та позитивними, на наш погляд, є зміни, внесені законодавцем до ст. 185-3 КУпАП, у вигляді ч. 5 відповідно до прикінцевих положень Закону України «Про Конституційний Суд України» [111], у яких було передбачено відповідальність за прояви неповаги до Конституційного Суду України. По-перше, у вказаній частині вперше згадується особа перекладача, що на нашу думку, з огляду на зростаючі вимоги дотримання прав людини, є важливим. Так, на думку окремих науковців «застосування на практиці законодавчих норм щодо залучення перекладача до судового процесу викликає значну кількість питань та проблем, про що зазначається у багатьох наукових працях, з цього приводу постійно точаться палкі дискусії в науковій періодиці. При цьому вказуються й конкретні проблеми, які можна трактувати як зловживання своїми правами або ж проявами неповаги до суду – «перед слідчим суддею, судом, прокурором, слідчим (далі – слідчим) постає питання необхідності залучення перекладача. Зустрічаються випадки, коли захист обвинуваченого зловживає наданими правами, і намагається оскаржити процесуальні документи «недосконалим володінням державної мови», навіть, незважаючи на те, що обвинувачений є громадянином України

та навчався у закладах освіти» [52, с. 68]. По-друге, у такому разі законодавець чітко вказує на конкретні особи з процесуальним статусом у конституційному провадженні та їх відповідальність за конкретні дії, зокрема це можуть бути: учасники конституційного провадження; перекладач; свідок; спеціаліст; експерт; інші учасники конституційного провадження; інші присутні особи.

Водночас існує декілька критичних зауважень щодо норм ч. 5 ст. 185-3 КУпАП. Зокрема, таке діяння як «вчинення будь-яких дій, які свідчать про явну зневагу до Конституційного Суду України» чомусь стосується лише категорії «іншими присутніми на пленарному засіданні особами». Вважаємо за доцільне віднести вчинення цього діяння й до інших зазначених категорій осіб з метою удосконалення процедури притягнення винних осіб до відповідальності.

Крім того, розглядаючи питання щодо віднесення такого діяння у вигляді невиконання вимоги суду про надання інформації або документів, необхідних для судового розгляду, що були здійснені у вигляді їх ненадання або невчасного надання та аналізуючи дискусію, що наразі точиться у науковій періодиці щодо нього, слід зазначити, що у випадку таких судових органів як Конституційний Суд України, Колегія суддів, Сенату, Великої палати Конституційного Суду України законодавець, підкреслюючи особливу значущість та роль їх у діяльності правосуддя в державі, окремою статтею 188-49 КУпАП «Невиконання законних вимог судді Конституційного Суду України, Колегії суддів, Сенату, Великої палати Конституційного Суду України» [50] визначив норми відповідальності за «ненадання інформації або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації на запит». Тобто вказані діяння законодавцем виведені за межі поняття «прояв неповаги до суду».

Проте, як свідчить судова практика, а також публікації в науковій періодиці, до окремої категорії можна віднести посадових осіб підприємств, установ та організацій різних форм власності (виокремивши їх із категорій

«інші особи»), до яких суд звернувся із відповідним запитом щодо витребування інформації та документів, необхідних для об'єктивного і повного розгляду судової справи. У разі наявності достатніх доказів щодо своєчасного отримання судового запиту при його невиконанні у встановлені строки вказані дії (бездіяльність) необхідно кваліфікувати як прояв неповаги до суду. Так, у справі № 826/233/15 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю до Відділу державної виконавчої служби Печерського районного управління юстиції у м. Києві про визнання протиправними та скасування постанови про накладення штрафу постановою Окружного адміністративного суду м. Києва накладено штраф на начальника Відділу державної виконавчої служби Печерського районного управління юстиції у м. Києві за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП. Аналізуючи суть справи було встановлено, що «ухвалою Окружного адміністративного суду м. Києва № 826/233/15 від 28 січня 2015 року було зобов'язано ВДВС Печерського РУЮ у м. Києві надати до суду належним чином засвідчені копії виконавчих проваджень № 35874511 та № 36145701. Вказану ухвалу було направлено в порядку передбаченому ст. 181 КАС України, до ВДВС Печерського РУЮ у м. Києві факсом 30 січня 2015 року. Проте, станом на 9 лютого 2015 року на 09:20 матеріалів виконавчих проваджень № 35874511 та № 36145701 ВДВС Печерського РУЮ у м. Києві надано не було» [94].

Тобто суд визнав у цьому випадку ненадання інформації як прояв неповаги до суду, що, на нашу думку, є правовою колізією та потребує врегулювання.

Ще одним питанням, яке потребує унормування та свого законодавчого закріплення є застосований законодавцем у ч. 1 ст. 188-49 КУпАП термін «надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації». Вважаємо, що доцільним буде діяння у вигляді невиконання вимоги суду про надання інформації або документів, необхідних для судового розгляду, що були здійснені у вигляді їх ненадання або невчасного

надання, за наявності достатніх доказів щодо своєчасного отримання судового запиту або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації винести в окрему частину ст. 185-3 КУпАП, а посадових осіб – керівників юридичних осіб, які вчинили дане діяння, визначити як спеціальних суб'єктів адміністративного правопорушення [135, с. 65].

Існуючі проблемні питання щодо притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до Конституційного Суду України, Вищого антикорупційного суду, Вищого суду з питань інтелектуальної власності ми більш детально розглянемо у наступному підрозділі своєї роботи.

У зв'язку з наведеним окремі науковці з метою удосконалення процедури та невідворотності притягнення покарання осіб, які вчинили діяння у вигляді прояву неповаги до суду, у своїх роботах пропонують внести зміни до чинного КУпАП, обґрунтовуючи свої варіанти ст. 185-3 КУпАП. Позитивно оцінюючи такі пропозиції, вважаємо за необхідне здійснити критичний аналіз окремих таких пропозицій з метою їх оптимізації та вдосконалення. Зокрема, Т. Коломоєць та Ю. Калашник у своєму проекті зазначеної статті виносять на обговорення лише дві частини [53, с. 81]. Частину 1 вказаної статті вони пропонують законодавцю затвердити у такому варіанті: «Неповага до суду, що дістала вияв у неявці в суд без поважної причини свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, спеціаліста, присяжного, перекладача, порушника або його законного представника або в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуєчого, тягне...». Слід зазначити, що науковці у цьому випадку виключили категорію «злісної» (у проекції до категорії «неявки») із норм наведеної статті та включили до переліку спеціальних суб'єктів правопорушення учасників судового процесу, які в чинній на сьогодні статті законодавець згадує як в ч. 1, так і в інших частинах, таким чином уніфікувавши саме діяння та суб'єктів цього адміністративного

правопорушення. Також з норм цієї частини вони виключили таку дію як «порушення встановлених Правил поведінки громадян у суді», вважаючи, що воно потребує більш суворої санкції, ніж запропонована у ч. 1 (попередження), та розмістили її норми до ч. 2 свого варіанту ст. 185-3 КУпАП.

Частина 2, на думку вказаних науковців, повинна бути присвячена вчиненню правопорушення повторно: «Неповага до суду, що дістала вияв у повторній неявці в суд без поважної причини свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, спеціаліста, присяжного, перекладача, порушника або його законного представника, або в повторному непідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого, а також в порушенні встановлених Правил поведінки громадян у суді, тягне ...» [53, с. 81]. Вважаємо, що такий детальний опис дій та перелік учасників судового процесу з різним статусом в нормах цієї частини є зайвим, оскільки він дублює текст ч. 1. Як вихід із ситуації можна залишити чинну редакцію ч. 2 без змін («Ті самі діяння, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, -»), а протиправні дії щодо порушення встановлених Правил поведінки громадян у суді, на нашу думку, було б доцільніше розмістити в окремій частині статті, що розглядається, що, у свою чергу, дозволило б її деталізувати та конкретизувати з метою уникнення будь-яких колізій або подвійних трактувань.

Вбачається, що найбільш обґрунтовані з наукової та практичної точки зору зміни до чинної ст. 185-3 КУпАП запропонувала у своєму дисертаційному дослідженні Л. Остафійчук, виклавши їх у такій редакції (наведено без цитування санкцій):

«Неявка до суду без поважних причин для участі у судовому засіданні осіб, присутність яких суд визнав обов'язковою, ...

Повторна неявка до суду зазначених осіб, ...

Непідкорення учасників судового процесу та інших присутніх розпорядженням головуючого, що перешкоджає судовому розгляду, ...

Порушення громадського порядку у судовому засіданні, що заважає його проведенню, ...

Невиконання вимоги суду про надання інформації або документів, необхідних для судового розгляду, ...» [81, с. 184–185].

Зауважимо, що науковець категорію «прояв» використовує у назві статті у множині, а не в однині, як у чинній редакції статті.

При загальній позитивній оцінці запропонованих автором змін, про що вже зазначалося, вважаємо, що ч. 2 потребує розширення за рахунок включення до неї усіх діянь, згаданих у статті на предмет повторності, та винесення зазначених норм до ч. 5 (як кваліфіковану ознаку вчинення правопорушення).

Окремого комплексного дослідження потребує й питання застосування санкцій за прояви неповаги до суду – вони повинні бути адекватними щодо економічної ситуації в державі та мати реальне майнове обтяження для правопорушника, що зі свого боку матиме значний профілактичний ефект.

Важливим, на нашу думку, також є вилучення категорії «злісне ухилення» та оціночної категорії «явна зневага» із чинних норм ст. 185-3 КУпАП, оскільки, як вже зазначалося, вони або ж бюрократизують, або унеможлиблюють сам процес притягнення винних до відповідальності за одноразову неявку в судове засідання, або ж дозволяють суду трактувати будь-які незгоди або дискусії із учасниками судового процесу як прояв неповаги до суду.

Одним із варіантів профілактики вчинення правопорушень, пов'язаних із проявами неповаги до суду, є не лише суворе дотримання процесуальних та матеріальних норм чинного законодавства при ухваленні судами рішень, а й їх чітка аргументація та доведення до громадськості, зокрема й через офіційні сайт та сторінки у соціальних мережах. Така пропозиція є не лише необхідною передумовою протидії поширенню правового нігілізму серед громадян нашої держави, а й вимогою часу.

2.3. Стадії провадження у справах про прояв неповаги до суду

Сучасні адміністративно-правові дослідження зазвичай акцентують увагу на загальній характеристиці та дослідженні змісту стадії як структурного елемента будь-якого адміністративного провадження без зосередження на її особливостях, що обумовлені тим чи іншим складом конкретного адміністративного правопорушення. Водночас розуміння стадій адміністративного провадження з точки зору таких особливостей може посилити, на наш погляд, практичну значущість отриманих результатів наукових досліджень та розвиток відповідної законопроектної роботи, оскільки дозволить більш чітко з'ясувати просторово-часові динамічні характеристики конкретного адміністративно-деліктного провадження.

Відзначимо, що у науковій літературі відсутнє одностайне розуміння стадії адміністративного провадження та стадії провадження у справі про адміністративне правопорушення.

Так, окремі науковці під стадією провадження розуміють самостійну його частину, яка нарівні з його загальними завданнями має специфічні, властиві тільки їй особливості, що визначають її зміст і процесуальне призначення [17, с. 229], інші як сукупність процесуальних дій або процесуальних відносин [132, с. 15] або діяльність, яка об'єднана найближчою ціллю [78, с. 77]. Проте, більшість сучасних дослідників адміністративного процесу визначають стадію як відносно відокремлену, обмежену часом і логічно пов'язану сукупність процесуальних дій, спрямованих на досягнення певної мети та вирішення відповідних завдань конкретного адміністративного провадження, що характеризується певним колом суб'єктів і закріплюється в процесуальних актах [26, с. 13]. Д. Овсянко, дещо розширюючи визначення, пропонує розглядати стадію як відносно самостійну частину послідовно здійснюваних процесуальних дій, яка разом із загальними завданнями має притаманні тільки їй цілі й особливості, що стосуються учасників процесу, їх прав та обов'язків,

термінів здійснення процесуальних дій і характеру процесуальних документів, які оформлюються у відповідному адміністративному акті [77, с. 171].

З іншого боку, у Рішенні Конституційного суду України від 26 травня 2015 року № 5-рп/2015 за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 276 КУпАП відзначив, що провадження у справі про адміністративне правопорушення передбачає низку визначених у законі послідовних дій відповідного органу (посадової особи) та наголошує на тому, що у КпАП визначено систему правових механізмів щодо забезпечення дотримання прав особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, на стадії розгляду уповноваженим органом (посадовою особою) справи про адміністративне правопорушення, зокрема, з метою запобігти безпідставному притягненню такої особи до відповідальності; вказані положення є законодавчими гарантіями об'єктивного і справедливого розгляду справи про адміністративне правопорушення, реалізація яких можлива лише у разі, якщо між стадією складення протоколу про адміністративне правопорушення і стадією розгляду відповідної справи по суті існуватиме часовий проміжок, достатній для підготовки до захисту кожному, хто притягається до адміністративної відповідальності [124]. Отже, як вбачається, Конституційний суд України розглядає стадії адміністративного провадження як сукупність конкретних послідовних процесуальних дій, проходження яких учасниками справи про адміністративне правопорушення у підсумку має підпорядковуватись меті забезпечити об'єктивний і справедливий розгляд справи про адміністративне правопорушення.

У судовій практиці щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення (наприклад, постанова Білоцерківського міськрайонного суду від 29 березня 2021 року у справі № 357/13093/20) [83] суди переважно використовують поняття «стадії провадження», «остання» або «завершальна

стадія провадження», детально не аналізуючи їх суть, при вирішенні питання встановлення вини особи, яка притягується до адміністративної відповідальності.

Норми КУпАП оперують поняттям «стадія вирішення справи про адміністративне правопорушення», не визначаючи зміст такого поняття. Зі свого боку, вказаний нормативний акт містить глави, окремо присвячені розгляду справ про адміністративне правопорушення, постанові у справі про адміністративне правопорушення, її оскарженню, що частково відображає стадійність адміністративного провадження. Це дозволяє зробити висновок, що розуміння стадій адміністративного провадження має у якості підґрунтя передусім дискусійні питання теоретичного характеру.

З урахуванням існуючого правового регулювання та аналізу теоретичних досліджень можливо визначити, що стадії адміністративного провадження залежно від особливостей конкретного складу адміністративного правопорушення можуть відрізнятися:

– по-перше, характеристикою проходження стадій адміністративного провадження, що обмежується конкретним часовим проміжком та обумовлюється виконанням певної логічно упорядкованої послідовності процесуальних та фактичних дій;

– по-друге, ступенем урегульованості стадій адміністративного провадження, що переважно пояснюється тим, що розгляд справ про адміністративні правопорушення може здійснюватися не лише суддями, але й іншими уповноваженими органами.

Крім того, кожна стадія адміністративного провадження має відносну самостійність та притаманні їй завдання. Однак коло учасників цієї стадії та їх процесуальна активність може відрізнятися. При цьому не кожна стадія адміністративного провадження має закінчуватись складанням окремого процесуального документу, оскільки це залежить від передбаченого порядку розгляду конкретного адміністративного правопорушення.

Відсутність однакового розуміння поняття «стадія адміністративного провадження» та «стадія провадження у справі про адміністративне правопорушення» обумовило також різні точки зору і на кількість стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення.

У науковій літературі переважаючою є точка зору про наявність чотирьох стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення, а саме: 1) порушення справи про адміністративне правопорушення; 2) розгляд справи про адміністративне правопорушення та прийняття рішення; 3) оскарження й опротестування постанови у справі про адміністративне правопорушення; 4) виконання рішення, застосування адміністративного стягнення [82, с. 97]. Деякі дослідники до стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення відносять стадію адміністративного розслідування. Так, Г.Б. Клименко відзначає, що провадження у справах про адміністративні правопорушення за своєю структурою схоже на кримінальний процес, проте воно значно простіше й містить менше процесуальних дій. Таке провадження має чотири стадії: адміністративне розслідування, розгляд справи, перегляд постанови, виконання постанови [47, с. 30].

Проведений аналіз теоретичних джерел, а також врахування особливостей прояву до суду як адміністративного правопорушення, дозволяє виділити такі стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення про прояв неповаги до суду:

- 1) порушення провадження у справі про прояв неповаги до суду;
- 2) розгляд судом справи;
- 3) оскарження постанови у справі про прояв неповаги до суду.

Спірним залишається питання віднесення до стадій цього провадження виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення. Норми, що регулюють виконання таких постанов містяться в окремому розділі КУпАП, що не відноситься до розділу провадження у справах про адміністративні правопорушення. У свою чергу, відповідно до ст. 245

КУпАП завданням провадження у справах про адміністративні правопорушення визначено, у тому числі, забезпечення виконання винесеної постанови [50]. У наукових колах поширеною є думка, що виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення є завершальною або заключною стадією провадження у справах про адміністративні правопорушення [19, с. 98; 25, с. 152].

На наш погляд, виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення у процесуальному розумінні має автономний характер, що пояснюється специфікою учасників виконавчого провадження, реалізації їх прав та обов'язків, у тому числі з урахуванням положень законодавства, що регулюють порядок примусового виконання адміністративних стягнень. Тому виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення варто зарахувати до самостійного провадження – виконавчого, яке у разі виникнення вирішує свої індивідуальні завдання, відмінні від завдань, які розв'язуються провадженням у справах про адміністративні правопорушення; по-друге, виконавче провадження у справах про адміністративні правопорушення, як і норми адміністративного процесу, є вторинним щодо матеріальних адміністративних норм і слідує лише після провадження у справах про адміністративні правопорушення [120, с. 172].

Розглянемо детально стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення про прояв неповаги до суду.

Першою стадією є стадія порушення провадження у справах про прояв неповаги до суду. Тут необхідно акцентувати увагу на тому, що порушення провадження обумовлюється саме необхідністю для суду ініціювати дане провадження. Як вже було зазначено, диспозиція ст. 185-3 КУпАП [50] передбачає, що до об'єктивної сторони цього правопорушення відноситься певний перелік діянь, зокрема, злісне ухилення від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, перекладача; невідкорення зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуєчого тощо, а отже логіка реалізації цієї норми полягає в тому, що суддя зобов'язаний

ініціювати відповідне провадження у справі про адміністративне правопорушення.

Одним із дискусійних питань, що виникають при порушенні провадження у справі про дане адміністративне правопорушення, є питання обов'язковості складення протоколу у справі. Так, відповідно до ст. 255 КУпАП передбачено перелік суб'єктів, які складають протокол за вчинення правопорушень, передбачених ст. 185-3 КУпАП. Зокрема ними є: судовий розпорядник (за ч. 1-3, ч. 5 ст. 185-3 КУпАП), орган державної прикордонної служби, орган міграційної служби (за ч. 4 ст. 185-3 КУпАП). З іншого боку, приписи ч. 1 ст. 258 КУпАП визначають, що протокол про адміністративне правопорушення не складається у разі вчинення правопорушень передбачених ч. 1-3, ч. 5 ст. 185-3 КУпАП, а зі змісту ч. 5 ст. 258 КУпАП вбачається, що протокол про адміністративне правопорушення за ст. 185-3 КУпАП не складається, навіть, у випадках, коли під час складання постанови у справі про адміністративне правопорушення особа оспорить допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається [50].

Судова ж практика, зазвичай, робить висновок з посиланням на Рекомендації щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду, надані Радою суддів України у рішенні від 26 жовтня 2018 року № 62 (далі – Рекомендації) [109] про відсутність обов'язку складання протоколу у справі адміністративне правопорушення, передбачені ч. 1-3, ч. 5 ст. 185-3 КУпАП (наприклад, постанова Ізюмського міськрайонного суду Харківської області від 09 червня 2021 року у справі № 623/1747/19 [89]). Водночас цікавою з цього приводу є наступна позиція суду при розгляді апеляційної скарги у справі про адміністративне правопорушення за ч. 1 ст. 185-3 КУпАП, який зазначив, що без належного оформлення протоколу про адміністративне правопорушення неможливо здійснити повний та всебічний розгляд для встановлення об'єктивної істини у справі про адміністративне правопорушення, оскільки розгляд справи про адміністративне правопорушення проводиться лише у межах обставин, викладених у

протоколі про адміністративне правопорушення із зазначенням фактичних обставин справи, тобто суті правопорушення; відсутність конкретного обвинувачення є порушенням принципу презумпції невинуватості, закріпленого у ст. 62 Конституції України, що є неприпустимим, оскільки порушує право на захист від конкретного обвинувачення у вчиненні адміністративного правопорушення (постанова Івано-Франківського апеляційного суду у справі № 345/3299/16-к від 21.11.2019 [88]).

Зі свого боку відзначимо, що складений протокол у справі про адміністративне правопорушення є основним документом, з якого особа, котра притягається до адміністративної відповідальності, може дізнатись про суть адміністративного правопорушення, ознаки якого виявлені. Отже, з врахуванням викладеного, вважаємо обґрунтованим виходити з обов'язковості складання у деяких випадках (у разі відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності у залі судового засідання або у разі якщо така особа залишила зал судового засідання до оголошення перерви у судовому засіданні) протоколу про адміністративне правопорушення про прояв неповаги до суду та необхідності забезпечення участі судового розпорядника, яким має бути складено протокол, при розгляді справи як учасника провадження. Наведені висновки і пропозиції обумовлюють потребу у внесенні змін до чинного процесуального законодавства.

Крім того, якщо вести мову про притягнення до адміністративної відповідальності за неповагу до Конституційного Суду України з боку учасників конституційного провадження, перекладача, свідка, спеціаліста, експерта, інших учасників конституційного провадження згідно з ч. 5 185-3 КУпАП, то чинним законодавством як не передбачено повноваження Конституційного Суду України здійснювати розгляд будь-яких справ про адміністративні правопорушення та можливість притягнення до адміністративної відповідальності, так і не передбачено порядок оскарження рішення. Отже, вбачається, що для практичної реалізації норми ч. 5 ст. 185-3

КУпАП є доцільним запровадження порядку передачі справи про адміністративне правопорушення разом із складеним судовим розпорядником Конституційного Суду України протоколом про адміністративне правопорушення до місцевого суду за місцем вчинення даного правопорушення для розгляду справи та вирішення питання про притягнення до адміністративної відповідальності. У такому разі буде продовжено логіку законодавця, який розгляд справ про адміністративне правопорушення за ст. 188-49 «Невиконання законних вимог судді Конституційного Суду України, Колегії суддів, Сенату, Великої палати Конституційного Суду України» передав саме на розгляд суддів районних, районних у місті, міських та міськрайонних судів відповідно до ст. 221 КУпАП.

У рішенні Ради суддів України від 26 жовтня 2018 року № 62, яким затверджено Рекомендації щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду (далі – Рекомендації) звернуто увагу, що з моменту оголошення перерви у судовому розгляді справи для вирішення питання про притягнення особи до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду або одразу після закінчення судового засідання суд фактично констатує вчинення особою дій, ознаки яких підпадають під дію ст. 185-3 КУпАП, завершує стадію порушення справи про адміністративне правопорушення і переходить до наступної стадії, якою є розгляд справи про адміністративне правопорушення. Отже, з моменту оголошення перерви у судовому розгляді справи або одразу після закінчення судового засідання суд фактично констатує вчинення особою дій, ознаки яких підпадають під дію ст. 185-3 КУпАП, завершує стадію порушення справи про адміністративне правопорушення і переходить до наступної стадії, якою є розгляд справи про адміністративне правопорушення. Зважаючи на це, інші підготовчі дії до розгляду справи про адміністративне правопорушення, які передбачені ст. 278 КУпАП, судом (суддею) не проводяться. З моменту оголошення судом перерви в судовому розгляді справи для розгляду питання про

притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду дії суду (судді) переходять в площину адміністративного процесу, у зв'язку з чим суд повинен керуватися нормативними положеннями ст. 276-285 КУпАП, які визначають загальний порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення та винесення щодо них постанов [109].

Як відомо, розгляд справи – це основна стадія провадження у справах про адміністративні правопорушення, зміст якої полягає в тому, що компетентний орган (посадова особа) проводить остаточне розслідування у справі й дає правову оцінку діям особи, яку позначено у протоколі правопорушником [14, с. 203].

Порівняно з іншими стадіями провадження розгляд судом справи про адміністративне правопорушення за прояв неповаги до суду є більш урегульованим на нормативному рівні. Однак багато питань, що стосуються дотримання гарантій справедливого суду, визначених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [58], залишилися поза увагою законодавця та підлягають вирішенню шляхом внесення змін до чинного законодавства.

Зауважимо, що зважаючи на достатньо складний процесуальний порядок розгляду судом справ про адміністративні правопорушення за ст. 185-3 КУпАП, такий розгляд складається із сукупності етапів, які послідовно змінюють один одного. Отже, з урахуванням глави 22 КУпАП можна виділити декілька етапів розгляду судом справ про адміністративне правопорушення за прояв неповаги до суду:

1) підготовка до розгляду справи та повідомлення особи, яка притягається до відповідальності, про дату та місце розгляду справи;

2) безпосередній розгляд суддею справи про адміністративне правопорушення за прояв неповаги до суду;

3) ухвалення рішення у справі та доведення його змісту до відома суб'єктів провадження [136, с. 217].

Відповідно до ст. 221-1 КУпАП місцеві господарські та адміністративні суди, апеляційні суди та Верховний Суд розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185-3 КУпАП. Справа розглядається суддею-доповідачем зі складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено правопорушення, передбачене ст. 185-3 КУпАП.

Слід відмітити, що суддя, який розглядає справу про притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду (окрім як за ч. 5 ст. 185-3 КУпАП [50]) повинен як ініціювати провадження у справі про це адміністративне правопорушення, так і потім розглянути її, виконуючи при цьому, по суті, функцію обвинувачення. У цьому сенсі найбільш яскраво виявляється специфіка та проблемні аспекти забезпечення неупередженості та безсторонності судді при розгляді цієї категорії справ про адміністративні правопорушення. Тому вбачається за доцільне внести зміни до процесуального законодавства, які б передбачали розгляд справи за прояв неповаги суддею, який не входить до складу суду, що розглядає справу. Це, у свою чергу, мінімізувало б сумніви у безсторонності чи браку неупередженості при розгляді суддями справ такої категорії.

На підтвердження висновку про наявність ризиків відсутності безсторонності судді наведемо практику Європейського суду з прав людини у справі «Михайлова проти України» (Заява № 10644/08), безпосередньою передумовою якої було притягнення заявниці до адміністративної відповідальності за ст. 185-3 КУпАП. У рішенні по цій справі Суд визначив, зокрема, що справу було розглянуто згідно з процесуальними нормами, які значною мірою нагадували ті, що Суд розглянув у згаданій справі «Карелін проти Росії» (Karelin v. Russia), пункти 61-67. Роль посадової особи, яка склала протокол про адміністративне правопорушення (у цій справі – секретар судді), обмежувалася переданням суду протоколу та підтверджуючих доказів. Після виконання цієї функції ця посадова особа не відігравала ролі у провадженні, так само як і прокуратура. Іншими словами, під час провадження у суді не було «сторони обвинувачення» або

«прокурора». Потерпіла також не була представлена під час провадження. Хоча прокурор мав право бути присутнім (див. пункт 24), не вбачається, що він дійсно був присутній або навіть повідомлений про провадження. Це означало, що у судовому засіданні не було нікого, хто б міг заперечити заявниці. За таких обставин Суд зробив висновок, що суд, який розглядав справу, не мав іншого вибору, окрім як взяти на себе функцію пред'явлення та, що є більш важливим, нести тягар підтримки обвинувачення під час усного розгляду справи. Суд не переконаний у тому, що були наявні достатні гарантії, здатні усунути обґрунтовані сумніви щодо негативного впливу такого процесу на безсторонність суду (там само, пункти 73 та 75) [123].

Розгляд справи про адміністративне правопорушення має обмежений у часі характер: за ч. 1 ст. 185-3 КУпАП – справа розглядається протягом доби, за іншими частинами цієї статті – протягом п'ятнадцяти днів, що передбачено ст. 277 КУпАП [50].

Водночас відповідно до ст. 216 ЦПК України [151], ст. 198 КАС України [48] питання про притягнення учасника справи або іншої особи, присутньої в залі судового засідання, до відповідальності за прояв неповаги до суду вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, для чого у судовому засіданні із розгляду справи оголошується перерва, або після закінчення судового засідання. Приписи Кримінального процесуального кодексу України [63] передбачають негайне вирішення питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги після вчинення правопорушення, для чого в судовому засіданні оголошується перерва.

Першим етапом розгляду судом справ про прояв неповаги до суду є підготовка до розгляду справи та повідомлення особи, яка притягається до відповідальності, про розгляд справи.

Так, за загальним правилом, передбаченим ст. 278 КУпАП, під час підготовки до розгляду справи про адміністративне правопорушення орган (посадова особа) вирішує такі питання: 1) чи належить до його компетенції розгляд цієї справи; 2) чи правильно складено протокол та інші матеріали

справи про адміністративне правопорушення; 3) чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду; 4) чи витребувано необхідні додаткові матеріали; 5) чи підлягають задоволенню клопотання особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілого, їхніх законних представників і адвоката [50].

Враховуючи норми процесуального законодавства у разі, якщо особою, щодо якої буде вирішуватись питання про притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду, була присутньою у залі засідання, то початок першого етапу розгляду судом справи про адміністративні правопорушення починається з моменту оголошення судом перерви у судовому засіданні, а за відсутності такої особи або залишення залу судового засідання до оголошення перерви у судовому засіданні – з моменту складання протоколу у справі про адміністративне правопорушення.

Проблемним аспектом, що підлягає нормативному врегулюванню, є забезпечення належного повідомлення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, про час та місце розгляду її справи.

Згідно з принципом 6 Рекомендації № R (91) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно адміністративних санкцій при застосуванні адміністративних санкцій, окрім сформульованих у Резолюції (77) 31 принципів справедливої адміністративної процедури, що звичайно застосовуються до адміністративних актів, слід керуватися такими особливими принципами, зокрема: 1) особа, стосовно якої розглядається можливість застосування адміністративної санкції, попередньо інформується щодо фактів, які ставляться за вину; 2) вона має достатньо часу для підготовки свого захисту залежно від складності справи та суворості санкцій, що можуть бути застосовані [183].

На практиці повідомлення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду, котра була присутньою у судовому засіданні, про дату та місце розгляду справи про адміністративне правопорушення здійснюється шляхом занесення цих даних до протоколу

судового засідання та фіксації такого повідомлення технічними засобами запису судового засідання, під час якого було встановлено прояв неповаги до суду.

Враховуючи диспозицію ч. 1-3, 5 ст.185-3 КУпАП, до об'єктивної сторони вказаного правопорушення відносяться такі діяння, як злісне ухилення від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача, експерта, тобто такі діяння вчинюються поза судовим процесом. Отже, у разі, якщо вказані особи не з'явилися до суду або залишили залу судового засідання до оголошення перерви, то повідомити цих осіб про дату та місце розгляду справи про адміністративне правопорушення протягом доби з моменту встановлення суддею наявності ознак прояву неповаги до суду майже неможливо.

Логічно, що скорочені строки розгляду справи про адміністративне правопорушення за прояв неповаги до суду сприяють ефективності відновлення стану поваги до суду та притягненню винної особи до відповідальності. Однак домінуючим має бути дотримання прав особи, яка притягається до відповідальності, що може бути досягнуто лише тоді, коли така особа буде повідомлена про час та місце розгляду її справи про адміністративне правопорушення, і їй буде надано достатній термін для підготовки до захисту, зокрема і для підготовки клопотань, що можуть сприяти об'єктивному та неупередженому розгляду судом справи про адміністративне правопорушення.

Отже, доцільно внести зміни до КУпАП в частині подовження строків розгляду справ про адміністративне правопорушення за ч. 1 ст. 185-3 КУпАП та удосконалити порядок виклику (повідомлення) особи, яка притягається до відповідальності. Крім того, передбачений сьогодні у КУпАП порядок виклику особи у справі про адміністративне правопорушення повісткою є застарілим, оскільки не враховує можливість використання засобів інформаційних телекомунікаційних технологій. Більш того, у перспективі для цілей належного повідомлення осіб про розгляд справ про

адміністративні правопорушення можливе застосування мобільного додатку «Дія» [136, с. 220].

Другим етапом розгляду справи про адміністративне правопорушення про прояв неповаги до суду є безпосередній розгляд суддею справи про адміністративне правопорушення про прояв неповаги до суду. Як було вже зазначено, норми КУАП передбачають обмежений перелік судових інстанцій, які можуть розглядати справи за ст. 185-3 КУпАП за відсутності у такому переліку вищих спеціалізованих судів – Вищого антикорупційного суду та Вищого суду з питань інтелектуальної власності, як невід’ємної складової вітчизняної системи судоустрою. Отже, можливість притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних у неповазі до таких судів, є необхідною передумовою для належного функціонування також і вищих спеціалізованих судів. Як наслідок, це зумовлює потребу у внесенні змін до ст. 213 та ст. 221-1 КУпАП, щоб надати суддям вищих спеціалізованих судів повноваження розглядати справи про адміністративні правопорушення за ст. 185-3 КУпАП. Відповідний Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо повноважень вищих спеціалізованих судів з розгляду справ про адміністративні правопорушення № 5490 від 13 травня 2021 року наразі знаходиться на розгляді у Верховній Раді України [116].

Якщо говорити про безпосередній розгляд суддею справи про адміністративне правопорушення, то норми КУАП передбачають порядок розгляду справ колегіальним органом або посадовою особою, яка розглядає справу, яким керуються і судді при розгляді справ за прояв неповаги до суду. Так, заслуховування справи починається з оголошення судді, що буде розглядати справу, та справи, яка розглядається, даних особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, а також роз’яснення особам, які беруть участь у розгляді справи, їх прав та обов’язків. Після цього оголошується протокол про адміністративне правопорушення, якщо він був складений. У разі ж якщо, особа, яка притягається до

адміністративної відповідності за прояв неповаги до суду, була присутньою у залі судового засідання, і протокол не було складено, то оголошується зміст діянь такої особи, ознаки яких підпадають під норму ст. 185-3 КУпАП [50]. Суддя має конкретизувати та повідомити особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, в чому ж саме виразилась неповага до суду, тобто повідомити суть адміністративного правопорушення, а саме зміст такого обвинувачення, що забезпечує право такій особі на захист.

У подальшому заслуховуються особи, які беруть участь у розгляді справи, досліджуються докази і розглядаються клопотання.

З огляду на короткі строки розгляду справи про адміністративне правопорушення, та враховуючи існуюче правове регулювання провадження у справах про адміністративні правопорушення, чітко не визначено порядок вирішення суддею можливих заявлених клопотань при розгляді справ про прояв неповаги до суду, наприклад, про відвід судді, відкладення розгляду справи та надання можливості ознайомлення із матеріалами справи, залучення свідків, про залучення захисника тощо, що не на краще впливає на об'єктивність та справедливість розгляду цієї категорії справ з врахуванням положень Конвенції.

У разі участі у розгляді справи прокурора заслуховують його висновок (ст. 279 КУпАП) [50]. У процесі заслуховування суддя має з'ясувати: чи було вчинене адміністративне правопорушення, чи винна ця особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини, що пом'якшують відповідальність, чи завдано майнової шкоди, чи є підстави для передачі матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадськості, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи (ст. 280 КУпАП).

Нині процедура фіксації розгляду справ про адміністративні правопорушення за прояв неповаги до суду КУпАП не передбачена, натомість ведення протоколу засідання щодо розгляду справи визначено лише для колегіального органу. Загалом питання необхідності ведення

протоколу розгляду справи про адміністративний проступок залишається дискусійним серед науковців. Так, на необхідності передбачити ведення протоколу розгляду справи під час розробки нового КУпАП наголошують І.П. Голосніченко та М.Ф. Стахурський [22, с. 211]. А.Т. Комзюк відзначає, що ведення протоколу засідання під час розгляду справи може ускладнити процедуру розгляду справи [57, с. 288]. Е.Ф. Демський зауважує, що фіксація розгляду справи про адміністративні проступки у такому процесуальному документі, як протокол про розгляд справи, була б незайвою, адже не всі дані (інформацію, відомості) можна внести до описової частини постанови у справі [28, с. 460]. Водночас у Рекомендаціях [109] визнано правильною практику тих суддів, які забезпечують повне фіксування вказаного судового процесу звукозаписувальними технічними засобами, адже не всі дані (інформація, відомості) про вчинене правопорушення можна включити до описової частини постанови, ухваленої за результатами розгляду справи. Аналіз судової практики доводить існування самостійного розсуду суду у питанні фіксування розгляду справи з можливим врахуванням думки учасників провадження. Так, Дніпровський апеляційний суд, розглядаючи апеляційну скаргу у справі № 216/1430/20 про притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 185-3 КУпАП, надав таку оцінку обґрунтованості підстав відсутності журналу судового засідання: у зв'язку з тим, що, будучи належним чином повідомлений про місце та час розгляду справи, не з'явився, у веденні такого журналу не було необхідності. Суд у цій справі зауважив, що нормами КУпАП не встановлено обов'язку суду першої інстанції проводити судові засідання за допомогою технічних засобів та звернено увагу на відсутність клопотання про ведення журналу судового засідання зі сторони захисту [87].

Наведене свідчить про неврегульованість у законодавстві зазначеного питання. Вважаємо, що, якщо особа, котра притягається до адміністративної відповідальності, у справі про прояв неповаги до суду заперечує проти своєї винуватості або нею подано відповідне клопотання, розгляд справи про таке

адміністративне правопорушення має фіксуватись або шляхом ведення протокольної форми фіксації розгляду справи про адміністративне правопорушення або технічними засобами запису судового засідання.

Завершальним етапом стадії розгляду справи про адміністративне правопорушення є прийняття рішення у справі. Цей етап складається з винесення однієї з постанов, передбачених КУпАП. Відповідно до ст. 284 КУпАП, розглянувши справу про адміністративне правопорушення, орган (посадова особа) виносить одну з таких постанов: 1) про накладення адміністративного стягнення; 2) про застосування заходів впливу, передбачених ст. 24-1 КУпАП; 3) про закриття справи [74, с. 717].

Розглядаючи питання про притягнення особи до відповідальності за неповагу до суду за ст. 185-3 КУпАП суд повинен визначити чотири елементи протиправного діяння: об'єкт правопорушення, суб'єкт правопорушення, об'єктивну і суб'єктивну сторони. Встановлення таких елементів має обумовлюватись дослідженням та оцінкою зібраних суддею доказів з позиції таких критеріїв як належність, допустимість, достовірність. Щодо цього доцільно звернути увагу на позицію Касаційного кримінального суду при апеляційному розгляді справи за ст. 185-3 КУпАП, який відзначив, що у нормах КУпАП чітко не деталізовано обов'язки осіб, які беруть участь у розгляді справ про адміністративні правопорушення. Водночас відповідно до усталеної судової практики, яка ґрунтується на системному аналізі міжнародних актів з урахуванням рішень Конституційного Суду України, суди в певних випадках вправі застосовувати принцип аналогії закону. У цьому разі найбільш близьким до адміністративно-деліктної галузі права є кримінальне процесуальне законодавство [84].

Водночас при оцінці доказів під час розгляду справ про адміністративні правопорушення про прояв неповаги до суду мають бути застосовані критерії доведення «поза розумним сумнівом». Така доведеність може впливати із співіснування достатньо переконливих, чітких і узгоджених між собою висновків чи схожих неспростовних презумпцій факту, про що зазначається у

практиці Європейського суду з прав людини (наприклад, рішення Європейського суду з прав людини від 21 червня 2011 року у справі «Коробов проти України» (Заява № 39598/03) [121], від 14 лютого 2008 року у справі «Кобець проти України» (Заява № 16437/04) [122]).

Зміст постанови у справі про адміністративне правопорушення за прояв неповаги до суду має відповідати вимогам, передбаченим статтями 283 і 284 КУпАП [50]. Окрім вимог щодо зазначення обов'язкової інформації найменування органу, що виніс постанову, дату розгляду справи, відомостей про особу, стосовно якої розглядається справа, опису обставин, установлених під час розгляду справи тощо, у постанові у справі про притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду необхідно, зокрема, навести докази, на яких ґрунтується висновок про вчинення особою адміністративного правопорушення, та зазначити мотиви відхилення інших доказів, якщо на них посилався правопорушник, чи висловлених останнім доводів. Крім того, на цій стадії суддя, враховуючи характер вчиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності на підставі ст. 22 КУпАП, обмежившись усним зауваженням, що у такій категорії справ скоріш є винятком із загальної практики розгляду.

Наведемо підтвердження судовою статистикою. Так, у 2020 році на розгляді у судах першої інстанції знаходилось 62 справи про адміністративні правопорушення, передбачене ст. 185-3 КУпАП, розглянуто 59 справ. Накладено адміністративне стягнення у 41 справах, з них у 40 справах про адміністративне правопорушення за прояв неповаги до суду застосовано штраф на загальну суму 43 520 грн., в одній справі – адміністративний арешт. У цьому ж періоді у 5 справах порушників було звільнено від адміністративної відповідальності у зв'язку із малозначністю, а у 8 справах – провадження у справі про адміністративне правопорушення було закрито у зв'язку з відсутністю події та складу адміністративного правопорушення

[39]. Невелика кількість, порівняно із кількістю інших адміністративних правопорушень, адміністративних правопорушень про прояв неповаги до суду можливо пояснити тим, що, зазвичай перш, ніж ініціювати провадження у справі суддя зауважує та попереджає про відповідальність за неповагу до суду, що певним чином змінює поведінку сторін.

Останньою стадією провадження у справах про адміністративні правопорушення за прояв неповаги до суду є оскарження постанови у справі.

Статтею 221-1 КУпАП передбачено спеціальний порядок, відповідно до якого постанова суду може бути оскаржена в апеляційному порядку до суду вищої інстанції; постанова судді Верховного Суду, прийнята за результатами розгляду такої справи, може бути оскаржена в апеляційному порядку до Касаційного кримінального суду і переглядається у складі колегії з трьох суддів. Цілком обґрунтовано слід зробити висновок, що таке положення прямо суперечить предметній підсудності справ, зокрема, апеляційним господарським судам чи Касаційному кримінальному суду. Проте у даному випадку превалюючим тут виступає конституційна вимога забезпечити право особи, що притягається до адміністративної відповідальності, на апеляційний перегляд справи.

Нині, як було вже зазначено, не вирішеним є питання щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за прояв неповаги до Конституційного Суду України, так і не можливе притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до Вищого антикорупційного суду, Вищого суду з питань інтелектуальної власності, а отже унеможлиблюється й апеляційне оскарження у цих справах.

Статистичні дані судів апеляційної інстанції за 2020 рік свідчать, що за 2020 рік до апеляційної інстанції було подано 13 апеляційних скарг щодо оскарження постанов у справах про адміністративне правопорушення за ст. 185-3 КУпАП (з яких 4 апеляційні скарги були повернуті у зв'язку із порушенням строку на їх подання), що становить, по суті, шосту частину від кількості розглянутих за цей період справ про такі адміністративні

правопорушення. Під час розгляду справ в порядку апеляційного оскарження у 3-х справах постанови у справах про адміністративне правопорушення було залишено без змін, у 4-х справах постанови скасовано, провадження у справах закрито у зв'язку з відсутністю події та складу адміністративного правопорушення [39].

Отже, лише незначна частина постанов у справах про адміністративні правопорушення за ст. 185-3 КУпАП оскаржуються у встановленому законодавством порядку, що свідчить про факультативний характер цієї стадії, а також може пояснюватися частково тим, що неповага до суду є наслідком недовіри до судів загалом та, невпевненості у справедливому судовому розгляді під час оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення, зокрема.

Підсумовуючи викладене зазначаємо, що чинне законодавство не передбачає дискреційної можливості для суду уникати вжиття заходів щодо притягнення до адміністративної відповідальності винної особи за прояв неповаги до суду.

Суд, встановивши факт діяння, що має ознаки, які підпадають під ст. 185-3 КУпАП, зобов'язаний ініціювати провадження у справі про адміністративне провадження. У подальшому розгляд справи про таке адміністративне правопорушення має свою специфіку, обумовлену тим, що у багатьох випадках розгляд справи здійснюється тим же суддею, що ініціював провадження, а отже дана обставина може викликати сумніви у його неупередженості та безсторонності. За результатом аналізу стадій провадження у справах про прояв неповаги до суду з'ясовано, що до основних теоретичних та практичних проблем цього провадження відносяться: вирішення питання обов'язковості складення протоколу у справі про таке адміністративне правопорушення; неможливість, досить часто, завчасного повідомлення особи про дату та місце розгляду справи про адміністративне правопорушення; обмеженість у принципі змагальності за наявності суду, який має одночасно ініціювати та розглядати справу про

адміністративне правопорушення; відсутність порядку розгляду судом заявлених клопотань у справі, фіксації розгляду справи про адміністративне правопорушення. З метою мінімізації таких сумнівів запропоновано внесенням змін до процесуального законодавства в частині обов'язковості складення протоколу в окремих випадках, передачі справи про прояв неповаги до суду (до судді), який не входить до складу суду, що розглядає справу.

Висновки до розділу 2

Дослідження проблемних питань провадження у справах про прояв неповаги до суду в Україні дозволило отримати такі висновки.

1. У дисертації здійснено аналіз чинного законодавства з метою надання характеристики загальним засадам здійснення провадження у справах про прояв неповаги до суду.

На основі здійсненого аналізу наукової літератури запропоновано визначення поняття «провадження у справах про адміністративні правопорушення». З'ясовано, що адміністративна відповідальність за правопорушення у справах за прояв неповаги до суду, враховуючи предмет правового регулювання, віднесена до таких правопорушень, що посягають на встановлений порядок управління.

Встановлено, що провадження у справі про прояв неповаги до суду має свої особливості, пов'язані з галузевою специфікою судового процесу, а також можливістю винесення постанови про накладення адміністративного стягнення без складання протоколу у разі визнання особою своєї вини, при цьому формування та оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення у справах за прояв неповаги до суду здійснюється за загальними правилами, визначених нормативно-правовими актами та КУпАП, з урахуванням вказаних вище особливостей.

2. Основну увагу приділено аналізу адміністративно-процесуального статусу учасників провадження у справах про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного із проявами неповаги до суду.

Встановлено, що головним суб'єктом провадження у справах за неповагу до суду є особа, яка притягається до адміністративно відповідальності. Розглянуто процесуальний статус учасників судового процесу при різних видах судочинства – кримінальному, цивільному, конституційному, господарському та адміністративному, на підставі чого зроблено висновок, що відповідні статті кодифікованих актів, які встановлюють норми поведінки під час судового засідання, містять низку недоліків, що ускладнює та в деяких випадках унеможлиблює притягнення винних осіб до відповідальності. Запропоновано з метою удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду розробку та узгодження єдиних норм, що регулювали б не лише поведінку присутніх під час судового засідання, а й учасників судового процесу загалом. Запропоновано закріпити вказані норми у спеціальному нормативно-правовому акті – «Правила поведінки під час судового засідання та судового процесу», які охоплювали б всі види судочинства, зокрема й судові засідання Вищого антикорупційного суду, Вищого суду з питань інтелектуальної власності, які нині залишаються без належної правової охорони у разі вчинення протиправних проявів у формі неповаги.

Запропоновано внести зміни до чинного законодавства, що регулює питання притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення проявів неповаги до суду, зокрема статті 185-3 КУпАП, сформулювавши власну редакцію зазначеної статті, в якій враховано авторські пропозиції щодо удосконалення досліджуваних норм та усунуто недоліки чинного законодавства, виявлені та окреслені під час роботи над цим підрозділом.

3. Розглянуто питання аналізу стадій провадження у досліджуваних категоріях справ.

Зазначено, що з урахуванням існуючого правового регулювання та аналізу теоретичних досліджень стадії адміністративного провадження залежно від особливостей конкретного складу адміністративного правопорушення можуть відрізнятися, зокрема, характеристикою проходження стадій адміністративного провадження, що обмежується конкретним часовим інтервалом та обумовлюється виконанням певної логічної упорядкованої послідовності процесуальних та фактичних дій, а також ступенем урегульованості стадій адміністративного провадження.

З'ясовано, що основними стадіями провадження у справах про адміністративні правопорушення за прояв неповаги до суду є: порушення провадження у справі про прояв неповаги до суду, розгляд судом справи, винесення постанови, оскарження постанови у справі про прояв неповаги до суду.

Зауважено, що чинний порядок виклику (повідомлення) особи, яка притягається до відповідальності, нині не відповідає сучасним вимогам, запропоновано його удосконалення шляхом врахування можливостей використання засобів інформаційних телекомунікаційних технологій із перспективою застосування мобільного застосунку «Дія».

Встановлено, що під час порушення провадження у справах про вчинення проявів неповаги до суду суддя під час розгляду справи виконує не властиві йому функції обвинувачення. У зв'язку з цим запропоновано внесення змін до норм процесуального законодавства, зокрема щодо необхідності в цих випадках передачі справи за прояв неповаги до суду до судді, який не входить до складу суду, що розглядає справу для забезпечення принципу неупередженості суду.

РОЗДІЛ 3

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕПІДЕМІОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду або встановлених у суді правил

У кожній національній правовій системі судді мають право санкціонувати неповагу до суду, щоб забезпечити здійснення правосуддя та верховенства права, підтримати та посилити довіру громадськості до судової системи.

Притягнення особи до відповідальності за неповагу до суду походить із законодавства та практики Великобританії, де непокора судовим розпорядженням розцінювалася як неповага до самого короля [184].

Сьогодні притягнення особи до відповідальності за неповагу до суду в світі використовується як спосіб, яким система правосуддя захищає безперервний перебіг судового процесу і здійснення правосуддя. Притягнення до юридичної відповідальності за неповагу до суду використовують для захисту діяльності суду та для запобігання втручання в судовий процес шляхом незаконного оприлюднення інформації про хід його здійснення чи порушення роботи суду під час засідань. Слід зауважити, що суд при вирішенні питання про притягнення до відповідальності за неповагу до суду, здійснює не захист власної гідності від образи чи заподіяння шкоди, а захист та відстоювання прав учасників судового процесу, щоб здійснення правосуддя не було спотворене чи упереджене.

У багатьох державах не існує законодавчого визначення поняття «неповага до суду». Це пов'язано з тим, що правовідносини постійно змінюються, а тому неможливо передбачити всі діяння, які можна кваліфікувати як прояв такої неповаги.

Загальноприйнято під неповагою до суду розуміти будь-яку поведінку, яка заважає здійсненню правосуддя. Неповага до суду охоплює різноманітну поведінку, яку можна поділити на такі категорії:

1) неповага до судді, що відбувається у судовій залі чи в приміщенні суду (погана поведінка в суді, перебивання судді, коментування процесу, фотографування в залі суду, образа судді, скандалізація суду (поведінка, яка зневажає суддів або суд, підриває довіру громадськості до здійснення правосуддя);

2) неповага до суду, що виражається у порушенні судових розпоряджань (відмова виконувати розпорядження суду або надане суду зобов'язання);

3) неповага до суду, що пов'язана з порушенням службових обов'язків особою, пов'язаною із судовим провадженням (юрист, свідок, присяжний). Така неповага має місце, коли особи, які мають особливі обов'язки перед судом чи відіграють особливу роль у судовому розгляді, не виконують свої обов'язки перед судом;

4) неповага до суду, що пов'язана із зловживанням процесом (підготовка та подання судових документів у цілях, які є оманливими, нечесними або якимось іншим чином неналежними).

У деяких країнах (зокрема, Австралія, Канада) відмова з'явитися до суду за повісткою, дати свідчення, виконати зобов'язання присяжного або надати певну інформацію може також становити неповагу до суду і мати наслідки у вигляді відповідальності.

Останнім часом до діянь, що свідчать про неповагу до суду, також стали відносити публікації і публічні виступи. Зростання використання Інтернету та соціальних мереж призвело до нових викликів системі правосуддя. Сьогодні медіа є частиною повсякденного життя, а висвітлення інформації про події в суспільстві зросло через доступність такої інформації. Тому в багатьох країнах публікація, заява чи давання інтерв'ю у справі під час судового розгляду є неприпустимі. Під час висвітлення інформації

важливим є баланс між захистом здійснення правосуддя та правом на свободу вираження поглядів. З цього приводу, у статті 40.6.і Конституції Ірландії зазначено, що «держава гарантує право вільно висловлювати свої переконання та думки за умови дотримання громадського порядку і моралі. Однак, оскільки просвітництво громадськості має настільки важливе значення для загального блага, держава прагне забезпечити, щоб громадськість, такі як радіо, преса, кіно при збереженні їх законної свободи вираження думок, включаючи критику політики держави, не повинно використовуватися ані для підриву громадського порядку чи моралі, ані державної влади. Публікація, висловлювання думки з підбурюванням або публікація непристойних матеріалів є злочином і особа несе відповідальність відповідно до закону» [163]. У Канаді діє дискреційна заборона на публікацію будь-якої інформації, яка може ідентифікувати жертву чи свідка у всіх кримінальних розслідуваннях за заявою органів державної влади, потерпілого чи свідка. До того ж до числа заборон публікацій відносять публікацію доказів чи іншої інформації, отриманої в результаті слухання справи про звільнення під заставу (стаття 517), попереднього розслідування (стаття 539 Кримінального кодексу Канади) чи суду присяжних (стаття 648 Кримінального кодексу Канади) [170]. У всіх судах у справах неповнолітніх в Канаді також діє обов'язкова заборона на публікацію інформації про особу неповнолітнього (ім'я особи чи будь-яку іншу інформацію, за допомогою якої можна ідентифікувати цю особу) [196]. У Польщі неповагою до суду є також подання заяви чи іншого документа у письмовій формі, що порушує повагу, спокій чи порядок судових дій [194].

Отже, неповагою до суду в багатьох країнах світу (США, Нова Зеландія, Австралія, Індія, Ірландія) може бути визнана публікація, яка містить правдиву інформацію про справу чи судовий процес, але опублікована до ухвалення рішення судом; публікація упереджених матеріалів у справі, що знаходиться на розгляді в суді; публікація, яка містить необґрунтовані звинувачення щодо судової влади; публікація, що

містить інформацію про обвинуваченого, яка може вплинути на присяжних. Утім справедлива критика судового рішення після його проголошення, а також зневажливий коментар щодо судді як індивідуальності, а не посадової особи не вважається неповагою до суду.

Правове регулювання неповаги до суду різниться між державами: в окремих державах про неповагу до суду йдеться в Конституції (Індія), в інших випадках врегульовано судовою практикою (Канада, Австралія, Ірландія, Великобританія), спеціальними законами про неповагу до суду (Великобританія, Нова Зеландія, Індія), або іншими законами, де частково йдеться про неповагу до суду (США, Канада, Австралія, Польща, Франція).

У статті 129 Конституції Індії зазначено, що Верховний суд є найвищим судом у судовій системі та має всі повноваження такого суду, включаючи право карати за неповагу до суду [162].

Норми права, що стосуються неповаги до суду в Ірландії, викладені у судовій практиці (загальне право) для забезпечення ефективного функціонування системи судочинства. Водночас законодавче закріплення неповаги до суду можна знайти в Законі «Про підсумкову юрисдикцію» (1871 р). Однак положення цього закону застосовуються лише в Дубліні. Зокрема, якщо особа в межах округу Дублін навмисно ображає суддю або суддів, що здійснюють правосуддя в суді цього округу, або здійснюють інші дії, що свідчать про неповагу до такого суду чи судді, то в такому разі суддя усним розпорядженням може видалити особу з такого суду або на підставі ордера взяти особу під варту на строк, що не перевищує семи днів до початку розгляду справи про неповагу або оштрафувати таку особу на суму, яка не перевищує 40 шилінгів [187].

У Великобританії неповага до суду частково регулюється судовою практикою, а частково Законом «Про неповагу до суду від 1981 року». Основне завдання цього закону є захист цілісності судових процесів, відповідно до чого будь-яка поведінка, яка перешкоджає здійсненню правосуддя, може розглядатися як неповага до суду, навіть, якщо немає

наміру втручатися у діяльність суду, наприклад, публікація як форма спілкування, адресована частині громадськості [164].

В Індії на законодавчому рівні (йдеться про Закон «Про неповагу до суду» 1971 р.) закріплено діяння, які визнаються проявом неповаги до суду, врегульовано процедури розгляду справ про притягнення винних осіб до відповідальності [191]. Аналогічні положення закріплені у Законі Нової Зеландії «Про неповагу до суду 2019 року». До того ж цей закон дозволяє судам видавати певні розпорядження та накладати санкції, щоб цивільні та кримінальні справи розподілялися справедливо і розглядалися незалежними та неупередженими суддями, а також передбачає, щоб вироки присяжних базувалися лише на визнаних чи підтверджених належним чином поданих доказів після вільних, відвертих і конфіденційних обговорень, окремі справи заслуховувалися і вирішувалися оперативним чином, ефективно та згідно з принципами правосуддя і верховенства права, захищає незалежність, чесність, неупередженість та авторитет судової влади [165].

Також існують держави, де не має спеціального закону, що протидіє неповазі до суду. Однак окремі положення про неповагу до суду містяться в різних законах.

Першим федеральним законом США, що стосувався неповаги до судової влади був Закон «Про судову владу» (1789 р.). У статті 17 цього Закону було надано федеральним судам «повноваження карати штрафом або позбавленням волі на розсуд зазначених судів усі прояви неповаги до влади у будь-якій справі або під час розгляду справи» [192]. Штат Пенсильванія перший зі штатів США, що прийняв закон, в якому було визначено неповагу до суду, яка могла проявлятися у будь-яких порушеннях щодо службовців суду, непідкорення під час судового процесу та неналежній поведінці в присутності суду [184].

Нині прояв неповаги до суду в США на федеральному рівні визначається Кодексом США про злочини та кримінальний процес [169] та Федеральними правилами цивільного судочинства [174]. Водночас різні

штати мають своє законодавство, що визначає, які діяння є неповагою до суду та порядок притягнення особи до відповідальності. Наприклад, у розділі 18.2 Кодексу штату Вірджинія міститься стаття, яка передбачає вичерпний перелік справ, у яких судді штату Вірджинія можуть ухвалювати рішення про притягнення особи до відповідальності за неповагу до суду у найкоротший строк. До таких діянь належать:

- 1) неправомірна поведінка у присутності судді або поблизу судді, що перешкоджає здійсненню правосуддя або його порушує;
- 2) насильство або загроза насильства щодо судді або посадової особи суду, або щодо присяжного, свідка або сторони процесу, котрі збираються на судовий процес або повертаються із суду за будь-яку дію чи відносно будь-якого провадження, що розглядалося чи розглядається в цьому суді;
- 3) неправомірна поведінка посадової особи суду;
- 4) непокоря або опір посадовій особі суду, присяжному, свідку або іншій особі будь-якого законного процесу, рішенню, постанові чи розпорядженню суду;
- 5) умисна неявка до суду або до посадової особи суду після пред'явлення обвинувачення у вчиненні злочину чи вчиненні адміністративного правопорушення або при отриманні виклику за повісткою до суду [160].

У штаті Нью-Йорк суди мають повноваження карати у короткий строк негайно будь-який прояв неповаги, що здійснюється у його присутності за виняткових обставин і за наявності необхідних умов, зокрема: коли протиправна поведінка порушує чи загрожує порушити судовий процес; якщо правопорушення порушує або підриває чи має тенденцію серйозно порушити або ж підірвати гідність та авторитет суду таким чином і у такий спосіб, за яким здається малоімовірним, що суд зможе продовжувати вести судові засідання належним чином за умови, що в будь-якому разі суд обґрунтовано вважає, що своєчасне ухвалення рішення про неповагу може

допомогти у підтримці або відновленні належного порядку та правил поведінки [193].

У штаті Каліфорнія особу можуть притягнути до відповідальності за неповагу до суду в разі вчинення одного з таких діянь, як:

- 1) непокоря чи опір законному розпорядженню;
- 2) відмова від прийняття присяги або відмова бути свідком;
- 3) перешкоджання проведенню судового засідання або переривання його шляхом зневажливої та зухвалої поведінки під час слухання, порушення спокою, буйною поведінкою або іншим незаконним втручанням у процес чи процедуру;
- 4) порушення правил, що забороняють передавати повідомлення “*ex parte*”, тобто повідомлень для судді у відсутність сторін або їх адвокатів щодо невіршеної або майбутньої справи;
- 5) невиконання або відмова без істотного обґрунтування виконати розпорядження судді або посадової особи, що проводить судові засідання [157].

В Австралії Законами «Про Верховний суд» [188], «Про районні суди» [172], «Про дитячий суд» [158] передбачено повноваження суддів щодо притягнення особи до відповідальності за неповагу до суду. Аналогічні повноваження суду передбачено Законом Польщі «Про систему загальних судів» [194].

Аналіз судової практики та законів різних держав щодо неповаги до суду дає нам можливість виділити два види відповідальності, до яких особу може бути притягнуто за вчинення діянь, що будуть свідчити про проявлену неповагу до суду: цивільна та кримінальна відповідальність. Відмінність між цивільною і кримінальною відповідальністю полягає в тому, що мета застосування цивільної відповідальності полягає не в покаранні особи, а в примушенні її до виконання рішення суду. Під час притягнення особи до цивільної відповідальності суд прагне перевиховати особу та примусити її зробити те, що особа не хотіла зробити, тобто це примус до виконання в

майбутньому раніше порушеного обов'язкового судового розпорядження. Метою кримінальної відповідальності є покарання особи та відстоювання авторитету судів, тобто покарання за порушення судового розпорядження, яким заборонено вчиняти певні дії або утриматися від їх вчинення.

До цивільної відповідальності притягується особа, яка вчинила діяння, що свідчать про невиконання рішень суду. До того ж притягнення до цієї відповідальності має місце і тоді, коли особа не лише відмовляється виконувати рішення суду, але і відкрито заявляє про відмову у виконанні інших рішень у майбутньому. Найчастіше цивільна відповідальність за неповагу до суду настає за невиконання судового розпорядження і використовується для примусу сторони до вчинення дії. Наприклад, відповідно до правила 70 Федеральних правил цивільного судочинства сторону, яка не виконає певні дії відповідно до рішення суду, можна звинуватити у неповазі до суду [174]. Водночас суди Ірландії наділені правом тримати особу під вартою за неповагу до суду на невизначений строк, допоки особа не погодиться виконувати рішення суду [167].

До кримінальної відповідальності за неповагу до суду притягається особа, яка вчинила діяння, що вказують на свідоме бажання зірвати судовий процес, на створення скандалу в суді, на поширення неправдивих заяв щодо суду чи судді, на публікацію упереджених матеріалів у справі, яка розглядається в суді. Наприклад, у рішенні Роберсон і Гоф (Шотландія) суд визначив, що неповага до суду є поведінкою, яка «означає умисну непокору або неповагу до суду, або навмисне оскарження чи протидію авторитету суду або верховенству самого права. Саме така поведінка загрожує здійсненню правосуддя, що вимагає покарання з публічної точки зору» [185]. У Канаді особа була засуджена до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі строком на 30 днів за зневажливі та неправдиві публікації у блозі про керуючого у справах про банкрутство, адвоката керуючого та про осіб, які пов'язані з адміністрацією банкрутства всупереч розпорядження судді [181].

Неповага до суду, яка визнається злочином, є єдиним кримінальним правопорушенням у Канаді, який є винятком із загального принципу, згідно з яким усі кримінальні злочини викладені у Кримінальному кодексі. Зокрема, у розділі 9 Кримінального кодексу Канади скасовані всі правопорушення, створені загальним правом, окрім повноваження суду застосовувати покарання за неповагу до суду: «... жодне положення в цьому розділі не зачіпає повноваження чи юрисдикцію суду для призначення покарання за неповагу до суду» [170].

У Кримінальному кодексі Австралії теж визначено, що «...в кодексі не передбачено жодних положень, які б зачіпали повноваження судів письмового провадження карати особу в порядку швидкого провадження за правопорушення, відоме як «неповага до суду», однак ця особа не може бути покарана за аналогічне правопорушення, що передбачене Кодексом» [171].

Розрізняють також пряму і непряму неповагу до суду. Наприклад, якщо діяння у формі неповаги відбувається у присутності суду, то йдеться про пряму неповагу, якщо ж акт неповаги відбувається поза присутністю суду, тоді це непряма неповага [175].

Загалом в державах, де на законодавчому рівні врегульовано неповагу до суду, чітко визначено, які діяння є неповагою до суду, за які правопорушення особа може бути притягнута до кримінальної чи цивільної відповідальності, а також коло осіб, які можуть бути суб'єктами неповаги до суду, процедуру розгляду справи та притягнення до відповідальності. Зупинимося на цьому більш детальноше.

Суд США має право карати осіб за неповагу у вигляді штрафу або позбавлення волі, або застосовувати обидва покарання на власний розсуд лише за наявності таких трьох підстав: 1) порушення поведінки було здійснено у присутності судді або були вчиненні певні дії з метою перешкодити здійсненню правосуддя; 2) порушення поведінки було здійснено будь-якою посадовою особою суду при виконанні ними своїх

повноважень; 3) здійснено непокору або опір законному розпорядженню під час процесу або на виконання рішення, ухвали [169].

У Канаді суди всіх рівнів мають право притягати до відповідальності осіб за вчинення неповаги до суду, що мало місце в суді, однак лише вищі суди наділені право притягати до відповідальності за неповагу, вчинену в інших місцях [190].

В Австралії Верховний суд може притягнути до відповідальності за прояв неповаги до суду, що полягає у неповазі у суді або під час слухання справи, непідкоренні рішенням чи розпорядженню судді або порушення зобов'язань, наданих суду. До того ж Верховний суд має повноваження розглядати як неповагу до себе, так і неповагу будь-якого суду нижчої інстанції [188]. При цьому суди нижчих інстанцій теж мають право притягати до відповідальності за неповагу [172].

В Індії у статті 10 Закону «Про неповагу до суду» (1971 р.) вищі суди уповноважені притягати до відповідальності за неповагу до суду підпорядкованих судів. У статті 15 цього закону вказано, що навіть у разі прояву неповаги до суду, за яку передбачено кримінальну відповідальність, провадження у справі про неповагу має розпочатися вищим судом за поданням, поданим підпорядкованим судом або за клопотанням генерального адвоката (юридичний радник уряду штату) [191].

У Великобританії судді мають широкі повноваження щодо розгляду справ відносно осіб, які здійснили прояв неповаги до суду. Тут існують мінімальні вимоги для забезпечення справедливого судового розгляду: суд надає інформацію про дію, що є проявом неповаги до суду і пояснює, що зроблено неправильно для особи, відносно якої відбуватиметься ухвалення рішення про неповагу до суду; суд надає можливість ознайомитись із наявними засобами захисту (висловити свою думку та звернутися за юридичною допомогою); суд надає можливість особі вибачитися за свої дії. Розгляд справи проводиться в день вчинення прояву неповаги до суду або наступного дня [164; 144].

Притягнення особи до відповідальності за вчинення неповаги до суду в Австралії передбачає дотримання суддями певної процедури, яка складається з чотирьох правил: 1) встановлення особи, щодо якої має розглядатися справа; 2) представлення особи перед судом; 3) інформування сторін у справі; 4) надання дозволу суду ухвалити рішення про взяття особи під варту чи її звільнення в очікуванні пред'явлення обвинувачення за неповагу до суду, що може передбачати заставу. Суддя, який вважає, що особа винна у неповазі до суду може усно покарати правопорушника або видати ордер на арешт та тримання під вартою, допоки особа не буде доставлена до суду для відповіді на обвинувачення. Суддя, який головував у відповідному провадженні, не може бути зобов'язаний давати свідчення у провадженні за прояв неповаги до суду, а офіційна стенограма або офіційний аудіо- або відеозапис провадження у суді, при цьому, може бути допустимим доказом [189]. У Канаді суд не може притягнути до відповідальності особу допоки не буде встановлено, що її поведінка серйозно заважала чи перешкоджала здійсненню правосуддя або спричинила серйозний ризик втручання або перешкоджала здійсненню правосуддя [182]. Поряд із цим, у цивільно-процесуальному кодексі Квебеку (Канада) зазначено, що суди можуть накласти стягнення на будь-яку особу, що визнана винною у неповазі до суду, яке мало місце в приміщенні суду чи поза ним. Однак, якщо неповагу вчинено щодо Апеляційного суду, але поза приміщенням, справа передається до Вищого суду [159].

Притягнення особи до відповідальності за неповагу до суду в Ірландії здійснюється за дотримання таких умов:

- 1) справа про вчинення будь-якої дії, що вказує на неповагу до суду під час судового процесу, розглядається суддею у найкоротший строк;
- 2) справа про вчинення неповаги стосовно судді особисто (вислови проти судді) розглядається іншим суддею;
- 3) суддя вправі затримати особу і утримувати її під вартою не більше доби;

4) особа повинна бути поінформована про час та дату слухання справи про неповагу до суду, що проводиться у найкоротший строк з моменту вчинення правопорушення;

5) особі, яка вчинила неповагу до суду, надається можливість захистити себе або отримати юридичне представництво, включаючи юридичну допомогу;

б) якщо неповага до суду виражалася у висловах проти судді, суддя не викликається в якості свідка, а до матеріалів справи долучається копія цифрового аудіозапису судового процесу, де сталося правопорушення [173].

У Новій Зеландії якщо суддя чи інший працівник суду вважає, що будь-яка особа умисно порушує поведінку у залі судового засідання або умисно і без законних підстав не підкорюється будь-якому розпорядженню судді чи іншого працівника суду під час слухання справи, то суддя чи інший працівник суду може вчинити одну або декілька з таких дій: видалити особу із зали засідання та постановити, щоб цю особу взяли під варту. Під час тримання під вартою особі, що обвинувачується у порушенні громадського порядку, буде надана можливість отримати юридичне представництво, а також можливість вибачитися перед судом. До того, як буде оголошено час і місце розгляду справи, суддя чи інший працівник суду повинен розглянути питання тримання під вартою і якщо слід призначити додаткове покарання, то такий суддя чи інший працівник повинен надати особі письмову заяву, в якій буде описано діяння, за яке особу хочуть притягнути до відповідальності за неповагу до суду. Якщо неповага до суду була зафіксована суддею, то такий суддя повинен розглянути питання про наявність обставин передачі справи на розгляд іншому судді. Розгляд справи з моменту вчинення дії, що свідчить про неповагу до суду, розпочинається протягом 7 днів [166; 144].

У Польщі головуючий суддя може видалити із зали засідання особу, що вчиняє певні дії, які свідчать про неповагу до суду (порушує повагу до суду, спокій чи порядок судових дій) лише після неодноразових зауважень про неналежну поведінку і за відсутності реагування на ці зауваження, а також

після попереднього повідомлення про правові наслідки такої поведінки в залі суду [194].

У Канаді повноваження суду щодо розгляду неповаги до суду як злочинного діяння не впливають із Кримінального кодексу Канади, однак на практиці судді, як правило, використовують загальноприйнятту практику та процедури кримінального законодавства для винесення вироку щодо неповаги до суду. Такий вирок за неповагу до суду буде спрямований на стримування інших осіб від вчинення подібних дій, що підривають верховенство права [176].

Щодо осіб, яких можна притягнути за неповагу до суду, то варто зазначити, що в окремих державах світу до них відносять як фізичних, так і юридичних осіб (Нова Зеландія, Індія). Наприклад, в Індії, якщо особа, визнана винною у неповазі до суду стосовно будь-яких зобов'язань, наданих суду, є юридичною особою, то кожна особа цієї юридичної особи, яка на момент вчинення неповаги відповідала за юридичну особу або за вчинення певних дій від імені такої юридичної особи, вважається винною у неповазі і міра відповідальності може бути заснована судом до кожної такої особи [191].

Варто звернути увагу і на те, що в різних країнах світу особа може звернутися до суду із заявою про неповагу до суду. При цьому існують відповідні бланки цієї заяви, а також передбачено вимоги до такої заяви. Наприклад, у Великобританії заява про неповагу до суду повинна містити відповіді на перелік запитань, зокрема: характер неповаги до суду (порушення розпорядження чи неповага до суду у судовій залі; дату та умови виконання будь-якого розпорядження, яке на думку заявника, було порушено або не виконано; підтвердження того, що будь-яке рішення суду було вручено особисто та дата його вручення; підтвердження того, що будь-яке розпорядження, яке на думку заявника було порушено або не виконувалося, включало попередження про покарання; дату та умови будь-якого зобов'язання, яке, на думку заявника, було порушено; підтвердження

переконання заявника, що особа, яка взяла на себе будь-яке зобов'язання, розуміла його умови та наслідки невиконання його; короткий виклад фактів, які, ймовірно, становлять неповагу, викладені у хронологічному порядку [179]. Водночас в окремих випадках перед поданням заяви про неповагу до суду, особа має звернутися до суду для отримання дозволу на її подання. Наприклад, у Великобританії отримання дозволу на подання заяви про неповагу до суду є обов'язковим, якщо така заява стосується втручання у здійснення правосуддя або твердження про завідомо неправдиві показання чи свідоме неправдиве висловлювання в заявах чи інших поданих документах до суду, щ підтвержене заявою чи заявою про розкриття інформації [179].

У різних країнах існують різні види покарання за вчинення неповаги до суду. Найсуворіше покарання застосовується у Великобританії і Шотландії. Так, зокрема відповідно до норм Закону «Про неповагу до суду» особу може бути засуджено на позбавлення волі строком до двох років або штраф у розмірі 2500 фунтів стерлінгів [164]. Вид покарання за прояв неповаги до суду застосовують відповідно до загальних принципів призначення покарання із врахуванням характеру вчиненого правопорушення, а також особи порушника. Суди Великобританії орієнтовані на те, що штраф є альтернативним видом покарання позбавленню волі, і для порушників, які вперше вчинили неповагу до суду, саме штраф може бути відповідним покаранням. Наприклад, у справі «Офіційний одержувач проти Брауна» (2017) на підставі загальних принципів призначення покарання (зокрема, якщо відповідний термін позбавлення волі становить 12 місяців і менше, суд повинен встановити чи призначення меншого строку позбавлення волі буде відповідати цілям притягнення особи до відповідальності, особливо коли порушник раніше не піддавався притягненню до відповідальності у вигляді позбавлення волі) суд зменшив строк позбавлення волі з 12 місяців до 4 місяців [178].

У Новій Зеландії за вчинення таких діянь, як навмисна публікація будь-якої інформації про кримінальне провадження, інформації, що має

відношення до будь-якого суду над особою, інформації, якщо існує реальна загроза тому, що вона може завдати шкоду правам особи на справедливий судовий розгляд – фізична особа карається позбавленням волі на строк до шести місяців зі сплатою штрафу у розмірі до 25 000 доларів, юридична особа – штрафом у розмірі не більше 100 000 доларів. За умисне і без законних підстав не підкорення розпорядженню судді під час слухання справи суддя притягає особу до відповідальності у вигляді накладення штрафу у розмірі не більше 10 000 доларів США або громадських робіт, що не перевищують 200 годин, а також може видати ордер щодо позбавлення волі на строк не більше 3 місяців. За порушення розкриття обговорень присяжних фізична особа підлягає засудженню у вигляді позбавлення волі на строк не більше 3 місяців або сплату штрафу не більше 10 000 доларів США, юридична особа – штраф не більше 40 000 доларів США. За публікацію, яка містить неправдиву інформацію про суд чи суддю, фізична особа підлягає притягненню до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі на строк не більше 6 місяців або штрафу до 25 000 доларів США, юридична особа – до штрафу, що не перевищує 100 000 доларів США [166]. У Австралії районні суди можуть покарати особу за неповагу до суду штрафом, що не перевищує 20 штрафних одиниць або позбавленням волі на строк не більше 28 днів [172]. В Індії особа може бути позбавлена волі на строк, який не перевищує шість місяців, або отримати штраф до двох тисяч рупій, чи навіть позбавлення волі і сплату штрафу. У Канаді особа, яка не з'явилася до суду в якості свідка і якщо немає поважних причин її неявки, визнається такою, що вчинила неповагу до суду і може бути притягнена до відповідальності у вигляді штрафу, що не перевищує 100 доларів або позбавлення волі на строк, що не перевищує 90 днів або ці два покарання разом, а також може бути зобов'язана оплатити витрати, пов'язані з обслуговуванням цього процесу або з її утриманням під вартою, якщо воно мало місце [170]. У штаті Квебек (Канада) при притягненні фізичної особи до цивільної відповідальності за неповагу до суду може бути застосований штраф, який не перевищує 10000

доларів США, юридичної особи – 100000 доларів США. При цьому якщо особа відмовляється виконувати розпорядження чи заборону, то суд може, окрім накладеного стягнення, призначити покарання у вигляді позбавлення волі певний строк, допоки особа не підкориться це виконати. Поряд з цим цю особу періодично будуть викликати для надання пояснень щодо своєї поведінки. Однак такий строк позбавлення волі не може перевищувати одного року [159].

У Бельгії не передбачено жодних конкретних санкцій за «неповагу до суду». Однак, у певних випадках, якщо під час судового засідання особа поводить себе особливо агресивно і образливо чіпляється до судді чи інших учасників засідання, перебиває чи здійснює інші дії, що перешкоджають здійсненню процесу, суддя, кваліфікувавши ці дії як неповагу до суду, має право відразу скласти протокол, заслухати обвинуваченого і свідків та негайно призначити покарання у вигляді штрафу, що передбачено законом [186].

У Франції неповага до суду має наслідком подвійне покарання: позбавлення волі в сукупності зі штрафом, що передбачено у Кримінальному кодексі. Зокрема, образа словами, жестами чи погрозами, листом чи зображенням будь-якого характеру, які не були оприлюднені, або направлення будь-якого предмету судді, присяжному засідателю чи будь-якій особі в судовому органі, що виконує свої повноваження чи у зв'язку з цим заняттям, що може призвести до приниження гідності або поваги до посади, карається позбавленням волі на один рік і штрафом у розмірі 15 000 євро. Якщо ж неповага до суду має місце під час слухання справи у суді чи у судовій колегії, покарання збільшується до двох років позбавлення волі і штрафом у розмірі 30000 євро (стаття 434-24). За прагнення дискредитувати судові рішення за умов, які можуть підірвати авторитет чи незалежність влади, особа притягається до відповідальності у вигляді позбавлення волі на 6 місяців та сплатою штрафу у розмірі 7500 євро (стаття 434-25). За неправдиве повідомлення у судовий чи адміністративний орган фактів про

злочин чи правопорушення, в результаті яких судові органи здійснювали непотрібні розслідування карається позбавленням волі на строк до 6 місяців і штрафом у розмірі 7500 євро (стаття 434-26) [161].

У Польщі у разі вчинення неповаги до суду, суд може призначити штраф у розмірі до 3 000 польських злотих або покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 14 днів. Якщо штраф не буде сплачено, то цей вид стягнення замінюється на позбавлення волі строком до 7 днів з урахуванням виду правопорушення, особистих характеристик засудженого, ступеню його вини [194].

Особливістю притягнення до цивільної відповідальності за вчинення неповаги до суду в Індії є те, що якщо суд вважає, що застосування штрафу, як міри цивільної відповідальності, не досягне мети правосуддя і що необхідно застосувати покарання у виді позбавлення волі, то може бути застосовано таке позбавлення волі на строк, що не перевищує шести місяців.

Особливістю притягнення до відповідальності за неповагу до суду в окремих державах світу є те, що особа може попросити вибачення за вчинене правопорушення у суду, що може бути визнане підставою для звільнення її від відповідальності. Зокрема, в Індії особа, яка вчинила неповагу до суду, і відносно якої уже ухвалене рішення про притягнення її до кримінальної відповідальності, може бути звільнена від відбування покарання у зв'язку з вибаченням перед судом, яке суд має прийняти.

Однією з актуальних проблем у багатьох країнах світу (Ірландія, Австралія) є питання перегляду судової практики (загального права) щодо неповаги до суду та внесення змін до законодавств шляхом врегулювання неповаги до суду на законодавчому рівні. Наприклад, у 1994 році Комісія з реформ законодавства Ірландії, що є незалежним органом, який здійснює огляд законів шляхом проведення експертиз та досліджень з метою реформування законодавства Ірландії [177], досліджувала питання неповаги до суду в державі. У своєму звіті про неповагу до суду ця комісія відмітила, що кримінальну та цивільну неповагу до суду важко розмежовувати, тому що

існує нечітка межа, а також відсутність норм закріплених в законодавстві, що врегульовують питання неповаги до суду. Все це призводить до виникнення різних труднощів для особи, яка засуджена до позбавлення волі за неповагу до суду, а також для суддів, які застосовують це покарання, що дає останнім великий обсяг дискреційних повноважень. За результатами проведеного дослідження Комісія винесла рекомендації щодо проведення реформ законодавства в цій сфері, зокрема щодо необхідності закріплення на законодавчому рівні неповагу до суду замість існуючих норм загального права. Однак протягом більше 15 років ці рекомендації не були виконанні, хоча і робилися спроби. Законопроект «Про неповагу до суду 2017 року» містив положення не тільки про неповагу до суду, а й про заборону публікацій матеріалів у соціальних мережах, а також в Інтернет-виданнях [168]. Утім після розпуску останнього уряду, законопроект втратив чинність, однак багато його положень були включені до програми уряду [180]. В Австралії сьогодні теж ведеться мова про необхідність на законодавчому рівні врегулювати всі питання, що стосуються проявів неповаги до суду, зокрема уточнення процедури притягнення особи до відповідальності, а також покарань за неповагу, що створить гарантії для забезпечення справедливого судового розгляду [195].

Таким чином, притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду у світі використовується як спосіб, яким система правосуддя захищає безперервний перебіг судового процесу і здійснення правосуддя, невтручання у судовий процес шляхом незаконного оприлюднення інформації про процес.

У світі розрізняють переважно два види відповідальності за прояв неповаги до суду: цивільну та кримінальну відповідальність. При цьому цивільна відповідальність здебільшого настає за невиконання розпоряджень судді чи суду, кримінальна відповідальність настає за всі інші діяння, що можна кваліфікувати як неповагу до суду особи. Метою притягнення до цивільної відповідальності є примушення до виконання розпорядження судді

чи рішення суду, до кримінальної відповідальності –відстоювання авторитету судів.

3.2. Шляхи удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні

Притягнення особи до відповідальності за вчинення правопорушення, яке полягає у прояві неповаги до суду є важливим елементом підтримання верховенства права в демократичній державі.

На жаль, в Україні низька правова культура громадян, розуміння значення суду та його важливості у забезпеченні верховенства права. Суд за допомогою здійснення правосуддя виконує особливо важливу і відповідальну функцію, маючи відношення до життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави [30, с. 4]. Однак правовий нігілізм, що існує в нашій державі, породжується десятиліттями зневіри людей у законі, праві, державі, а також упевненості в тому, що краще вже не буде, створює деформацію правової свідомості українського суспільства [143, с. 202]. А це, в свою чергу, зумовлює негативний стан поваги до суду та суддів, що проявляється у різних діях, зокрема: поява у суді в нетверезому стані, нецензурне висловлювання-відносно судді чи учасників судового процесу в залі судового засідання, перебивання судді та коментування вголос судового процесу, фізичне перешкоджання веденню судових засідань, словесні образи судді як професійної особи [96; 90; 92].

В Україні притягнення особи до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду здійснюється рідко. Це пов'язано з тим, що у цивільному, адміністративному та господарському порядках судочинства передбачено заходи процесуального примусу. У статті 143 Цивільного процесуального кодексу України, статті 145 Кодексу адміністративного судочинства України, статті 131 Господарського процесуального кодексу

України зазначено, що заходи процесуального примусу є процесуальними діями, що вчиняються судом у визначених кодексами випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил, добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства [151; 48; 24].

Порівнюючи диспозицію статті 185-3 КУпАП, про яку детально йшлося у попередніх підрозділах роботи, зі статтями 143 ЦПК України, 145 КАС України, 131 ГПК України, спостерігається однакове розуміння діянь, що є проявами неповаги до суду та діянь, за які застосовуються заходи процесуального примусу. Зокрема, у диспозиції статті 185-3 КУпАП міститься положення, що серед дій, які є проявом неповаги до суду є «вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил», у диспозиціях 143 ЦПК України, статті 145 КАС України, статті 131 ГПК України – положення про те, що «дії, що вчиняються судом у визначених кодексами випадках з метою спонукання відповідних осіб до виконання встановлених у суді правил» та «...запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства» [50; 151; 48; 24].

Отже, притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду переважно здійснюється під час кримінального судочинства та судочинства у справах про адміністративні правопорушення. Однак, проведений нами аналіз офіційної судової статистики Верховного Суду за період з 2018 по 2020 роки дав можливість зробити висновок, що кількість справ про притягнення особи до адміністративної відповідальності є незначною. Зокрема, у 2018 році у місцевих судах перебувало на розгляді 131 матеріал про вчинення адміністративного правопорушення за статтею 185-3 КУпАП і лише по 64 провадженнях у справах про адміністративні правопорушення було накладено стягнення на винних осіб, 34 з таких проваджень закрито, в тому числі по 12 справах особу було звільнено від

адміністративної відповідальності у зв'язку з малозначністю, 14 справ закрито у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення, а 26 справ повернуто. З 64 рішень, у яких особу притягнуто до відповідальності, накладено 63 адміністративних стягнень у вигляді штрафу на загальну суму 58,6 тис. грн, з яких добровільно сплачено 8,5 тис. грн, 1 – адміністративний арешт [37]. При цьому 13 рішень переглядалося в апеляційному порядку, з яких 4 скасовано та ухвалені рішення про закриття провадження через відсутність події і складу адміністративного правопорушення [34]. У 2019 році у місцевих судах перебувало на розгляді 65 матеріалів про вчинення адміністративного правопорушення за статтею 185-3 КУпАП і лише по 35 провадженнях у таких справах було накладено стягнення на винних осіб, по 15 – закрито провадження, в тому числі 2 осіб звільнено від адміністративної відповідальності у зв'язку з малозначністю, 6 справ закрито у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення, 7 – закрито у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення, 9 матеріалів повернуто. З 35 рішень, у яких особу притягнуто до відповідальності, накладено 34 адміністративних стягнень у вигляді штрафу на загальну суму 32,7 тис. грн, з яких добровільно сплачено 10,2 грн, та 1 адміністративних арешт [38]. 14 рішень про притягнення до адміністративної відповідальності переглядалося в апеляційному порядку, в тому числі 4 рішення скасовано через відсутність події і складу адміністративного правопорушення [35]. У 2020 році в місцевих судах перебувало на розгляді 68 матеріалів, з яких розглянуто 41 матеріал про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, з них 7 – повернуто, 18 справ – закрито, в тому числі 5 осіб звільнено від адміністративної відповідальності за малозначність, 8 – у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення, 4 – у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративного стягнення, 9 матеріалів повернуто, 41 особу притягнуто до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду, з яких на 40 осіб накладено

штрафів на загальну суму 43,5 тис. грн, з яких добровільно сплачено 4,2 тис. грн, 1 адміністративний арешт [39]. 13 рішень про притягнення до адміністративної відповідальності переглядалося в апеляційному порядку, з них 7 рішень переглянуто, в тому числі, 3 залишені без змін, 4 скасовано через відсутність події і складу адміністративного правопорушення, по 2 прийнято нові постанови [36].

Таким чином, аналіз судової практики за 2018-2020 роки, а також досліджений зарубіжний досвід щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду у країнах світу, надав нам можливість виокремити перспективні напрями удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду з метою забезпечення безперервного перебігу судового процесу, а також гарантування здійснення правосуддя в Україні.

Перший напрям удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду передбачає необхідність на законодавчому рівні передбачити процедуру притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду.

Варто почати з того, що у статті 48 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказано, що «втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється і має наслідком відповідальність, установлену законом» (ч. 2), «незалежність судді забезпечується...забороною втручання у здійснення правосуддя та... відповідальністю за неповагу до суду чи судді» (ч. 5). У статті 50 цього ж закону визначено, що «прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, має наслідком відповідальність, установлену законом» [114]. Таким чином, кожен суддя у разі виявлення прояву неповаги зобов'язаний вжити заходів щодо притягнення особи до відповідальності за таке діяння.

Загалом, у КУпАП містяться статті, що передбачають порядок притягнення особи до адміністративної відповідальності в цілому, так і до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду, зокрема це статті 258, 276–285 КУпАП [50]. У попередніх розділах, досліджуючи

юридичний склад адміністративного правопорушення за прояв неповаги до суду, ми зазначали, що стаття 185-3 КУпАП складається з 5 частин і складати протоколи в таких справах мають право судовий розпорядник за частиною 1, 2, 3, 5 статті 185-3 КУпАП і за частиною 4 статті 185-3 КУпАП – органи Державної прикордонної служби України. Водночас у статті 258 КУпАП зазначено, що протоколи про адміністративні правопорушення за прояв неповаги до суду, що передбачено статтею 185-3 КУпАП не складаються за вчинення дій, передбачені частинами 1, 3, 5, якщо особа не оспорує допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається. До того ж, у частині 5 цієї статті визначено, що навіть у разі оспорювання допущеного порушення і адміністративного стягнення, уповноважена особа все одно не складає протокол про адміністративне правопорушення за частинами 1, 2, 3, 5 статтею 185-3 КУпАП [50]. Таким чином, протокол про адміністративне правопорушення складається лише за умови вчинення правопорушення, передбаченого частиною 4 статті 185-3 КУпАП, тобто «за невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства» та направляється до суду для притягнення особи до відповідальності.

Отже, у разі вчинення дій, що свідчать про неповагу до суду, за які передбачено відповідальність за частиною 1, 2, 3, 5 статті 185-3 КУпАП судді мають винести постанову про притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Рішенням Ради суддів України від 26 жовтня 2018 року № 62 схвалено Рекомендації щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду [115]. Відповідно до цих Рекомендацій «жоден випадок прояву неповаги до суду не повинен залишитися без належного реагування суддів», адже «повага до суду є чинником належного функціонування правової держави, а «розповсюдженість такої форми правового нігілізму як прояв неповаги до суддів та суду зокрема обумовлює неможливість виконання судовою владою

своїх функцій у повному обсязі». До того ж в цих Рекомендація зазначено, що у разі вчинення будь-яких дій, передбачених у диспозиції статті 185-3 КУпАП «суд зобов'язаний ініціювати провадження у справі про адміністративні правопорушення», а не застосовувати заходи процесуального впливу [115].

Вважаємо, що основні положення, яким чином суддя повинен притягати особу до адміністративної відповідальності мають бути закріплені на законодавчому рівні, зокрема доцільним є доповнення статті 50 Закону «Про судоустрій і статус суддів» з викладенням її у такій редакції: «Стаття 50. Відповідальність за неповагу до суду чи судді

1. Прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, має наслідком відповідальність, установлену законом.

2. У разі вчинення адміністративного правопорушення, що передбачає відповідальність за неповагу до суду, справа розглядається суддею-доповідачем зі складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено правопорушення. З моменту оголошення судом перерви в судовому розгляді справи для розгляду питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду дії суду (судді) регламентуються статтями 276–285 КУпАП.

3. Особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, має право на отримання правової допомоги, у зв'язку з цим розгляд справи про притягнення особи до адміністративної відповідальності може бути перенесено на один день із зазначенням місця і часу розгляду справи.

4. У разі образи судді, що є головуючим у судовому процесі, справа про притягнення особи до адміністративної відповідальності передається іншому судді з метою забезпечення справедливого, неупередженого здійснення правосуддя. При цьому суддя, щодо якого була здійснена образа, не викликається в якості свідка, а доказом вчиненого адміністративного правопорушення допускається копія аудіозапису судового засідання».

Також вважаємо, що КУпАП слід доповнити статтею 279-9 «Особливості розгляду справ про адміністративні правопорушення за прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України», виклавши її у такій редакції:

«1. Під час розгляду справ про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 цього Кодексу, суддя який розглядає справу, має встановити наявність порушення одного з таких правил:

1) особи, присутні в залі судового засідання, повинні встати, коли входить і виходить суд;

2) особи, які беруть участь у провадженні в справі про адміністративне правопорушення (учасники справи) з дозволу головуючого в судовому засіданні звертаються до суду та один до одного, а також дають пояснення, заявляють клопотання, подають заперечення, допитують свідків тощо стоячи;

3) свідки, експерти, спеціалісти дають показання, а перекладачі здійснюють переклад перебігу судового розгляду стоячи на місці, призначеному для свідків;

4) особи, присутні в залі стоячи заслуховують постанову суду у справі;

5) учасники справи звертаються до суду «Ваша честь» або «Високий суд»;

6) учасники справи, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані додержуватися порядку в судовому засіданні і беззаперечно підкорятися розпорядженням головуючого у судовому засіданні.

Недотримання цих правил є проявом неповаги до суду і винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом»;

Відхилення від цих правил допускається з дозволу головуючого в судовому засіданні.

2. Суддя заявляє самовідвід від участі в розгляді справи про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3 цього Кодексу

у разі, якщо прояв неповаги здійснено щодо нього внаслідок чого стає неможливим ухвалення ним об'єктивного рішення у справі або, якщо у стороннього спостерігача можуть виникнути об'єктивні сумніви в неупередженості та безсторонності судді.

З цих же підстав такому судді може бути заявлений відвід особою, щодо якої розглядається справа про притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3 цього Кодексу.

3. У разі публічної образи головуючого у судовому засіданні справа про притягнення такої особи до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду розглядається іншим суддею з метою забезпечення справедливого і неупередженого здійснення правосуддя».

Другий напрям удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду є забезпечення реалізації конституційного права людини на правову допомогу, зокрема права на професійну правничу допомогу (стаття 59 Конституції України) [61]. Аналіз судової практики про притягнення особи до адміністративної відповідальності за статтею 185-3 КУпАП, а також Рекомендацій, що регламентують дії суддів при вирішенні питання про притягнення до відповідальності за неповагу до суду, свідчать про часте нехтування суддями цим положенням. Однак у правовій державі «права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними», а завдання суду полягає у «забезпеченні кожного права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [114].

Третій напрям удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду, стосується забезпечення справедливого суду, що діє неупереджено і на основі верховенства права. Водночас у ситуаціях, коли особа під час розгляду будь-якої справи у судді, публічно ображає головуючого суддю у судовому процесі, справа щодо притягнення особи до

адміністративної відповідальності повинна передаватися до іншого судді з метою забезпечення справедливого і неупередженого здійснення правосуддя. При цьому, використовуючи зарубіжний досвід, можна стверджувати, що суддя, відносно якого була здійснена образа, не повинен викликатися в якості свідка, а доказом вчиненого адміністративного правопорушення допускається копія аудіо/відеозапису судового засідання, де відбулася дія, що свідчить про неповагу до суду.

Четвертий напрям удосконалення адміністративної відповідальності за неповагу до суду полягає у необхідності урахування факультативних ознак об'єктивної сторони правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП. Зокрема, йдеться про зазначення, що неповага до суду може здійснюватися не лише у залі судового засідання, а також може мати місце і у приміщенні суду або поза його межами. Наприклад, особа, яка не задоволена рішенням у справі, біля будівлі суду публічно ображає суддю, що ухвалив рішення. Тому вважаємо, що частину 1 статті 185-3 КУпАП варто доповнити диспозицію статті 185-3 КУпАП та викласти її у такій редакції: *«Неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуєчого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, що вчиняються під час судового засідання, у приміщенні суду або поза його межами».*

П'ятий напрям удосконалення адміністративної відповідальності за неповагу до суду, стосується необхідності віднесення до діянь, що свідчать про явну неповагу до суду, опублікування публікацій як в засобах масової інформації, Інтернеті, особистих блогах, так і заяви чи давання інтерв'ю у справі до ухвалення рішення судом, публікації упереджених матеріалів у справі, що знаходяться на розгляді у суді, публікації або заяви, які містять необґрунтовані звинувачення судової влади. Утім, саме справедлива критика судового рішення після його проголошення, а також зневажливий коментар

щодо судді як індивідуальності, а не посадової особи не є проявом неповаги до суду. Тому ми пропонуємо доповнити статтю 185-3 КУпАП частиною 6 та викласти її у такій редакції: *«Публікація, заява чи давання інтерв'ю у справі до винесення рішення судом, або публікації упереджених матеріалів у справі, що знаходяться на розгляді суді, або публікації чи заяви, які містять необґрунтовані звинувачення судової влади, тягнуть за собою громадські роботи строком на двадцяти до шістдесяти годин або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб».*

Шостим напрямом удосконалення адміністративної відповідальності за неповагу до суду є зміна міри відповідальності. Проведений нами аналіз притягнення осіб до адміністративної відповідальності, передбаченої статтею 185-3 КУпАП, за 2018-2020 роки, дав можливість зробити висновок, що накладення стягнення у вигляді штрафу не забезпечує виконання основного завдання адміністративної відповідальності, тобто кожного року суди накладають адміністративні стягнення у вигляді штрафу, однак здебільшого ці штрафи добровільно не сплачуються. Таким чином, адміністративне стягнення, що застосовується до особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, не здійснює виховання особи в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобіганню вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, та і іншими особами [50]. Вбачається, що у статті 185-3 КУпАП слід посилити відповідальність за повторне вчинення адміністративного правопорушення за прояв неповаги до суду і змінити санкції шляхом заміни штрафу на громадські роботи з виключенням виправних робіт. Таким чином, особа, яка повторно вчинила будь-яку з дій, що свідчать про неповагу до суду, притягається до адміністративної відповідальності у вигляді громадських робіт строком від 20 до 60 годин, а у разі не прибуття на відбування громадських робіт до органів місцевого самоврядування, такий вид стягнення замінюється на адміністративний арешт строком до 15 діб.

Сьомим напрямом удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду є робота в напрямку недопущення повернення матеріалів про вчинення адміністративних правопорушень, а також складання протоколів про адміністративне правопорушення за частинами 1, 2, 3, 5 статті 185-3 КУпАП, де складання протоколів наразі не передбачено. Так, наприклад, здійснивши аналіз реєстру судових рішень в таких справах, ми дійшли висновку, що матеріали про вчинення адміністративного правопорушення переважно повертаються у зв'язку з тим, що протоколи не складаються за частинами 1, 2, 3, 5 статті 185-3 КУпАП або складаються посадовими особами органів Національної поліції, які згідно з КУпАП взагалі не є уповноваженими особами щодо складення таких протоколів. Наприклад, у постанові Виноградівського районного суду Закарпатської області від 18.02.2020 у справі № 299/421/20 судом становлено, що працівник Виноградівського ВП Березівського ВП ГУ НП в Закарпатській області не був наділений повноваженнями складати протокол про адміністративне правопорушення за ст.185-3 КУпАП і матеріали повернуті до такого підрозділу Національної поліції для дооформлення [85], по яких працівники поліції нічого зробити не можуть. У постанові Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 27 лютого 2019 року у справі № 686/26374/18 судом встановлено, що протокол про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого частиною 1 статтею 185-3 КУпАП, було складено 07 листопада 2018 року, однак направлено до суду для розгляду, коли строк притягнення до адміністративної відповідальності закінчився, що унеможливорює накладення адміністративного стягнення [95].

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що удосконалення адміністративної відповідальності за неповагу до суду є важливим для України, як правової держави, держави, де люди мають безперешкодний доступ до незалежної, неупередженої та компетентної судової системи, де суд вирішує справи з урахуванням верховенства права, де існує довіра громадськості до авторитету судової системи та повага до неї.

Висновки до розділу 3

Дослідження зарубіжного досвіду адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду або встановлених у суді правил, також напрямів вдосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні дозволило зробити такі висновки.

1. Розглянуто особливості притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду у США, Канаді, Франції, Австралії, Бельгії, Польщі, Великій Британії, Новій Зеландії, Ірландії, Індії.

Встановлено, що правове регулювання неповаги до суду різниться між державами: в окремих державах про неповагу до суду йдеться в Конституції (Індія), в інших державах врегульовано судовою практикою (Канада, Австралія, Ірландія), законами про неповагу до суду (Велика Британія, Нова Зеландія, Індія), іншими законами (США, Австралія, Польща, Бельгія, Канада). При цьому притягнення до відповідальності за прояв неповаги до суду в різних країнах світу застосовують, щоб забезпечити здійснення правосуддя та верховенство права, підтримати та посилити довіру громадськості до судової системи, захистити безперервний перебіг судового процесу.

Аналіз нормативно-правових актів та судової практики країн світу дав можливість виокремити діяння, які класифікуються як неповага до суду та поділити їх за категоріями: неповага в судді, що відбувається у судовій залі чи в приміщенні суду; неповага до суду, що виражається у порушенні судових наказів; неповага до суду, що виражається у формі порушення службових обов'язків особою, пов'язаних із судовим провадженням; неповага до суду, що пов'язана зі зловживанням процесом; неповага до суду, що полягає в опублікуванні матеріалів чи висвітленні інформації про судовий процес чи його учасників.

У багатьох країнах світу за неповагу до суду особу притягують до цивільної чи кримінальної відповідальності. При цьому метою застосування цивільної відповідальності є не покарання особи, а примушення її до

виконання рішення суду. Метою кримінальної відповідальності є покарання особи та відстоювання авторитету суддів.

Здійснений аналіз зарубіжного досвіду притягнення особи до відповідальності за неповагу до суду дав змогу виділити окремі положення для удосконалення чинного законодавства України, до яких належать: необхідність на законодавчому рівні закріпити процедуру притягнення до адміністративної відповідальності (Нова Зеландія); вважати публікації, заяви та інтерв'ю під час розгляду справи до ухвалення остаточного рішення проявом неповаги до суду (США, Нова Зеландія, Канада); розгляд справи про образу судді здійснюється іншим суддею (Ірландія); особа має право на правничу допомогу, тому справи не можуть розглядатися без надання їй можливості реалізувати це право (Ірландія, Нова Зеландія); притягнення до відповідальності за неповагу до суду юридичних осіб (Нова Зеландія, Індія).

2. Проаналізовано офіційну судову статистику Верховного Суду в Україні за 2018–2020 роки, що надало можливість дійти висновку, що притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду здійснюється доволі рідко, а кількість справ про адміністративні правопорушення є незначною.

Виокремлено сім перспективних напрямів удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. Перший напрям передбачає необхідність на законодавчому рівні врегулювати процедуру притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. Запропоновано внести зміни до статті 50 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та доповнити її положеннями про процедуру притягнення до адміністративної відповідальності за неповагу до суду. Другий напрям передбачає забезпечення реалізації конституційного права людини на правову допомогу, зокрема права на професійну правничу допомогу. Третій – забезпечення справедливого суду, що є неупередженим і діє на основі верховенства права. Запропоновано у разі публічної образи судді, що є головуючим у судовому процесі, справу з притягнення особи до

адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду передавати до іншого судді з метою забезпечення справедливого і неупередженого здійснення правосуддя. Четвертий – необхідність розширення місць неповаги до суду, окрім зали судового засідання, приміщення суду, включивши до таких, окрім зали судового засідання, приміщення суду, а також прилеглу територію. П'ятий – необхідність віднесення до діянь, що свідчать про прояв явної неповаги до суду, публікації, заяви чи давання інтерв'ю у справі до ухвалення рішення судом. Шостий – зміна міри відповідальності, тобто заміна штрафу на громадські роботи. Сьомий напрям – недопущення повернення матеріалів про адміністративні правопорушення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності та розкритті особливостей адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні. За результатами проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства в цій сфері.

1. Ретроспективний аналіз розвитку адміністративної та юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду дав змогу визначити такі етапи розвитку інституту адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду: I етап (XI – початок XX ст.) – становлення відповідальності за прояв неповаги до суду, що може бути умовно поділений на період зародження уявлень про необхідність забезпечення заходами юридичної відповідальності дотримання певних правил поведінки в суді та явки на судові засідання як гарантії належного відправлення правосуддя (XI – середина XVI ст.), та період утвердження усвідомлення про необхідність встановлення відповідальності за прояв неповаги до суду як способу забезпечення незалежності й неупередженості суду, честі й гідності судді як представника державної влади (середина XVI – початок XX ст.); II етап (початок XX ст. – 1997 р.) – становлення та розвиток уявлень про необхідність запровадження адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду; III етап (1997 р. і дотепер) – удосконалення інституту адміністративної відповідальності у зв'язку з проведенням судової реформи в незалежній Україні. З'ясовано, що наступні метаморфози адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду стосуватимуться удосконалення адміністративної відповідальності на принципах людиноцентризму та рецепції європейських традицій.

2. Нормативна основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду є трирівневою системою джерел адміністративного права, що зумовлюють необхідність встановлення адміністративної

відповідальності за прояв неповаги до суду, визначають зміст елементів нормативної конструкції адміністративного правопорушення за прояв неповаги до суду та напрями розвитку адміністративно-деліктного законодавства у цій сфері. Обґрунтовано, що нормативна основа адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду включає в себе такі елементи: 1) міжнародні договори; 2) національні нормативні акти; 3) акти «м'якого» права.

3. Юридичний склад адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, розглянуто як юридичну конструкцію, що об'єднує суб'єктивні та об'єктивні ознаки, що сукупно свідчать про протиправність діяння. З'ясовано, що на відміну від усталеного твердження об'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, виступають не суспільні відносини у сфері судочинства, а конкретний їх елемент – обов'язок дотримання учасниками судового розгляду справи встановлених правил поведінки як частини змісту процесуальних правовідносин. Уточнено зміст об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП. Доведено необхідність визнання шкідливих наслідків у вигляді порушення розумних строків розгляду справи, однією з кваліфікуючих ознак цього адміністративного правопорушення.

4. Адміністративна відповідальність за правопорушення у справах про прояв неповаги до суду, враховуючи предмет правового регулювання, віднесена до таких, родовим об'єктом яких виступає авторитет державної влади та встановлений порядок управління. Докази у справах за прояв неповаги до суду ґрунтуються лише на наявних, доступних, правдивих фактах, що підтверджують зневагу до суду. Формування та оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення у справах за прояв неповаги до суду здійснюється відповідно до вимог чинних нормативно правових актів та КУпАП, при визнанні особою, яка притягається до адміністративної відповідальності за вчинення прояву неповаги до суду, своєї вини, протокол

про вчинення адміністративного правопорушення не складається, а питання про притягнення особи до відповідальності вирішується судом негайно після вчинення правопорушення, про що судом ухвалюється відповідна постанова. В іншому випадку – судовий розпорядник складає протокол про адміністративне правопорушення, справа про адміністративне правопорушення розглядається за місцем його вчинення.

5. Адміністративно-процесуальний статус учасника розгляду справи про адміністративне правопорушення, передбаченого статтею 185-3 КУпАП, має свої особливості, пов'язані насамперед із застосуванням положень цієї статті як бланкетних при здійсненні інших видів судочинства – кримінальному, цивільному, конституційному, господарському та адміністративному і може бути вчинене під час судового засідання на різних стадіях. Головною особою та головним суб'єктом адміністративно-процесуальних відносин у цьому випадку є особа правопорушника, яка набуває такого статусу після складання протоколу про адміністративне правопорушення або ж (при визнанні своєї вини) винесення постанови у справі. Аналіз кодифікованих актів, що регулюють процес здійснення судочинства у конкретній галузі, та відповідних статей, що містять норми поведінки під час судового засідання, свідчать, – вони містять низку недоліків, що ускладнює, а в деяких випадках унеможлиблює притягнення винних осіб до відповідальності. З метою удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду необхідно вироблення та узгодження єдиних відповідних норм поведінки присутніх під час судового засідання, а також учасників судового процесу, та їх закріплення у спеціальному нормативному акті – Правилах поведінки під час судового засідання та судового процесу, які охоплювали б всі види судочинства.

6. Запропоновано внесення змін до чинного законодавства з метою розмежування та конкретизації адміністративної відповідальності за вчинення проявів неповаги до суду, виклавши статтю 185-3 КУпАП «Прояв неповаги до суду» у такій редакції:

Неявка до суду без поважних причин для участі у судовому засіданні осіб, присутність яких суд визнав обов'язковою, за наявності даних, які підтверджували б факт ознайомлення особи із викликом до суду,

– тягне за собою попередження або накладення штрафу від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Невиконання вимоги суду про надання інформації або документів, необхідних для судового розгляду, які проявилися у їх неподанні чи несвоєчасному поданні, за наявності достатніх доказів щодо своєчасного отримання судового запиту та/або надання завідомо недостовірних документів, матеріалів, іншої недостовірної інформації на такий запит,

– тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від десяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Непідкорення учасників судового процесу та інших присутніх на судовому засіданні осіб законним розпорядженням головуєчого, що перешкоджає судовому розгляду,

– тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення громадського порядку у судовому засіданні, що заважає його проведенню та порядку його проведення,

– тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк до двадцяти годин, або арешт на строк до п'яти діб.

Діяння, зазначені у частинах 1-3 цієї статті, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення,

– тягнуть за собою накладення штрафу від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до п'яти діб.

Діяння, зазначені у частині 4 цієї статті, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення або які призвели до зриву судового засідання,

– тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або арешт на строк від п'яти до п'ятнадцяти діб.

Основними стадіями провадження у справах про адміністративні правопорушення про прояв неповаги до суду є: порушення провадження у справі про прояв неповаги до суду, розгляд судом справи, винесення постанови, оскарження постанови у справі про прояв неповаги до суду.

Зважаючи на те, що одним із дискусійних на сьогодні питань, що виникають при порушенні провадження у справах про прояв неповаги до суду, є питання обов'язковості складення протоколу у справі та розгляд справи по суті ініціатором порушення провадження у справі (судом), що фактично змушує суд виконувати не властиву йому функцію – обвинувачення, запропоновано внести зміни до процесуального законодавства в частині обов'язковості складення протоколу та передачі справи про прояв неповаги до суду до судді, який не входить до складу суду, що розглядає справу.

7. Здійснено аналіз досвіду юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду або встановлених у суді правил у США, Канаді, Франції, Австралії, Бельгії, Польщі, Великобританії, Новій Зеландії, Ірландії, Індії, що дозволило сформулювати напрями вдосконалення чинного законодавства України.

З метою удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду для України доцільно запозичити досвід законодавчого закріплення процедури притягнення до відповідальності (Нова Зеландія), віднесення публікації, заяви чи інтерв'ю під час розгляду справи до ухвалення остаточного рішення до проявів неповаги до суду (США, Нова

Зеландія, Канада), розгляд справи про образу судді іншим суддею (Ірландія), реалізація права на професійну правничу допомогу (Ірландія, Нова Зеландія), притягнення до відповідальності за неповагу до суду юридичних осіб (Нова Зеландія, Індія).

8. Виокремлено сім перспективних напрямів удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду, до яких віднесено: закріплення на законодавчому рівні врегулювання процедури притягнення особи до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду; забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу; забезпечення справедливого і неупередженого суду шляхом здійснення притягнення особи за образу судді іншим суддею; визначення місцем неповаги до суду не лише приміщення суду, а й прилеглу територію; віднесення публікацій, заяв та давання інтерв'ю у справі до ухвалення рішення судом до проявів неповаги до суду; недопущення повернення матеріалів про адміністративні правопорушення.

Запропоновано:

1) доповнити статтю 50 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» частинами 2, 3, 4, 5 та викласти їх у такій редакції:

«Стаття 50. Відповідальність за неповагу до суду чи судді

1. Прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, має наслідком відповідальність, установлену законом.

2. У разі вчинення адміністративного правопорушення, що передбачає відповідальність за неповагу до суду, справа розглядається суддею-доповідачем зі складу суду, що розглядає справу, під час розгляду якої вчинено правопорушення. З моменту оголошення судом перерви в судовому розгляді справи для розгляду питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду дії суду (судді) регламентуються статтями 276–285 КУпАП.

3. Особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, має право на отримання правової допомоги, у зв'язку з цим розгляд справи про притягнення особи до адміністративної відповідальності може бути перенесено на один день із зазначенням місця і часу розгляду справи.

4. У разі образи судді, що є головуючим у судовому процесі, справа про притягнення особи до адміністративної відповідальності передається іншому судді з метою забезпечення справедливого, неупередженого здійснення правосуддя. При цьому суддя, щодо якого була здійснена образа, не викликається в якості свідка, а доказом вчиненого адміністративного правопорушення допускається копія аудіозапису судового засідання»;

2) доповнити диспозицію частини 1 статті 185-3 КУпАП, розширивши перелік місць, де може вчинятися прояв неповаги до суду, і викласти її у такій редакції:

«Неповага до суду, що виразилась у злісному ухиленні від явки до суду свідка, потерпілого, позивача, відповідача або в невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого чи в порушенні порядку під час судового засідання, а так само вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, що вчиняються під час судового засідання, у приміщенні суду або поза його межами»;

3) доповнити статтю 185-3 КУпАП частиною 6 із віднесенням до діянь, що свідчать про прояв неповаги до суду опублікування публікацій, заяв чи інтерв'ю у справі до ухвалення рішення судом і викласти у такій редакції:

«Публікація, заява чи давання інтерв'ю у справі до винесення рішення судом, або публікації упереджених матеріалів у справі, що знаходяться на розгляді в суді, або публікації чи заяви, які містять необґрунтовані звинувачення судової влади, тягнуть за собою штраф від ста п'ятдесяти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб»;

2) у санкції частини 2 статті 185-3 КУпАП внести зміни шляхом заміни штрафу як міри відповідальності на громадські роботи із вилученням виправних робіт і санкції викласти у такій редакції:

«тягне за собою громадські роботи строком від двадцяти до шістдесяти годин або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб».

4) доповнити КУпАП статтею 279-9 «Особливості розгляду справ про адміністративні правопорушення за прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України» і викласти її у такій редакції:

«1. Під час розгляду справ про вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 цього Кодексу, суддя який розглядає справу, має встановити наявність порушення одного з таких правил:

1) особи, присутні в залі судового засідання, повинні встати, коли входить і виходить суд;

2) особи, які беруть участь у провадженні в справі про адміністративне правопорушення (учасники справи) з дозволу головуючого в судовому засіданні звертаються до суду та один до одного, а також дають пояснення, заявляють клопотання, подають заперечення, допитують свідків тощо стоячи;

3) свідки, експерти, спеціалісти дають показання, а перекладачі здійснюють переклад перебігу судового розгляду стоячи на місці, призначеному для свідків;

4) особи, присутні в залі судового засідання, стоячи заслуховують постанову суду у справі;

5) учасники справи звертаються до суду «Ваша честь» або «Високий суд»;

б) учасники справи, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані додержуватися порядку в судовому засіданні і беззаперечно підкорятися розпорядженням головуючого у судовому засіданні.

Недотримання цих правил є проявом неповаги до суду і винні особи притягуються до відповідальності, встановленої законом»;

Відхилення від цих правил допускається з дозволу головуючого в судовому засіданні.

2. Суддя заявляє самовідвід від участі в розгляді справи про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3 цього Кодексу у разі, якщо прояв неповаги здійснено щодо нього внаслідок чого стає неможливим ухвалення ним об'єктивного рішення у справі або, якщо у стороннього спостерігача можуть виникнути об'єктивні сумніви в неупередженості та безсторонності судді.

З цих же підстав такому судді може бути заявлений відвід особою, щодо якої розглядається справа про притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративне правопорушення, передбачене статтею 185-3 цього Кодексу.

3. У разі публічної образи головуючого у судовому засіданні справа про притягнення такої особи до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду розглядається іншим суддею з метою забезпечення справедливого і неупередженого здійснення правосуддя».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Административное право: Учебник. Под ред. Ю.М. Козлова, Л.Л. Попова. М.: Юристь, 2000. 728 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Юридична думка, 2004. 584 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2-х т.: Т. 1: Загальна частина. Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Юридична думка, 2007. 515 с.
4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / Галуцько В., Діхтієвський А., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
5. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та інш.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Харків: Право, 2012. 656 с.
6. Адміністративне право України: підручник. За заг. ред. Т.О. Коломоєць. К.: Істина, 2009. 480 с.
7. Адміністративне право України: підручник. Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін. За ред. Ю.П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2007. 544 с.
8. Александров А.Н. Исторические аспекты возникновения и установления института уголовной ответственности за неуважение к суду Вестник Московского университета МВД России. 2010. № 1. С. 68–71.
9. Александров А.Н. Оскорбление судьи, присяжного заседателя или иного лиц, участвующего в отправлении правосудия, либо участника судебного разбирательства: уголовно-правовые и криминологические аспекты: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2011. 23 с.
10. Артикул воїнський 1715 р. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/articul.htm>

11. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року: Резолюція Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 № 2006/23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text
12. Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Старилов Ю.Н. Административное право. М., 2005. 800 с.
13. Бельский К.С. Административная ответственность: генезис, основные признаки, структура. Государство и право. 1999. № 12. С. 12–20.
14. Битяк Ю.П., Богуцький В.В., Гаращук В.М. та ін. Адміністративне право України. Підручник для юрид. вузів і фак. За ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2000. 520 с.
15. Бриллиантов А.В. Неуважение к суду: сложные вопросы квалификации. Уголовное право. 2011. № 4. С. 15–20.
16. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній В.В. Міжнародне право. Основи теорії. К.: Либідь, 2002. 608 с.
17. Васильев А.С. Административное право Украины (общая часть): учебное пособие. Х.: Одиссей, 2001. 288 с.
18. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
19. Веселов М.Ю. Правовий механізм забезпечення виконання адміністративних штрафів: недоліки та шляхи удосконалення. Наука і правоохорона. 2009. № 3 (5). С. 98–104.
20. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. URL: <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%E2%84%96%203.pdf>
21. Галуцько В.В., Діхтієвський П.В., Кузьменко О.В. та ін. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Херсон: «ОЛДІ-ПЛЮС», 2018. 446 с.

22. Голосніченко І.П. Адміністративний процес: навч. посібник. К.: ГАН, 2003. 256 с.
23. Гонтар З.Г., Купчак М.Я., Харчук А.І. Адміністративне право: навч. посіб. Львів: СПОЛОМ, 2019. 172 с.
24. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
25. Григоришин О.М., Суходольський А.Ю. Етапи виконання постанов про накладення адміністративних стягнень. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 145–155.
26. Губернська Н.Л. Стадії адміністративних процедур: поняття та види. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Вип. 32(3). 2015. С. 11–15.
27. Гуржій Т.О. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: КНТ, 2011. 680 с.
28. Демський Е.Ф. Адміністративно процесуальне право України: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
29. Европейская хартия о законе «О статусе судей» от 10 июля 1998 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text
30. Завальнюк В.В. Правова культура правосуддя в Україні. *Митна справа*. 2015. № 5(101). С. 3–7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2015_5_3
31. Загальна (Універсальна) хартія судді від 17 листопада 1999 р.: Центральна Рада Міжнародної Асоціації Суддів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text
32. Загальна теорія держави і права: (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції): навч. посіб. За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 400 с.
33. Загальне адміністративне право: підручник / Гриценко І.С., Мельник Р.С., Пухтецька А.А. та інші; за заг. ред. І.С. Гриценка. К.: Юрінком Інтер, 2015. 568 с.

34. Звіт судів апеляційної інстанції щодо розгляду апеляційних скарг у справах про адміністративні правопорушення. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018

35. Звіт судів апеляційної інстанції щодо розгляду апеляційних скарг у справах про адміністративні правопорушення зведений за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019

36. Звіт судів апеляційної інстанції щодо розгляду апеляційних скарг у справах про адміністративні правопорушення зведений за 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020

37. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2018 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018

38. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення зведений за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019

39. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення зведений за 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020

40. Зінченко О.В. Юридичні конструкції як засіб пізнання правових явищ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького: Київ, 2013. 225 с.

41. Зозуля Н. Неповага до суду: вимоги закону і практика. Українське право. URL: https://ukrainepravo.com/judicial_truth/divine_law/nerovaga-do-sudu-vumogy-zakonu-i-praktyka/

42. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text>

43. Інформаційний лист Вищого адміністративного суду України від 01.02.2012 у справі № 279/11/13-12. URL: https://taxlink.ua/ua/tax_explained/279-11-13-12/

44. Калашник Ю.В. Історія становлення та розвитку відповідальності за прояв неповаги до суду. Вісник Запорізького національного університету. 2012. №4 (1). С. 158–166.
45. Калашник Ю.В. Юридична відповідальність за прояв неповаги до суду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Запоріжжя, 2014. 209 с.
46. Кашанина Т.В. Юридическая техника: учебник. 2-е изд., пересмотр. М.: 2011. 496 с.
47. Клименко Г.Б. Адміністративне право: навчальний посібник. Харків, 2000. 48 с.
48. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
49. Кодекс суддівської етики: Рішення XI черговий з'їзд суддів України 22.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-13#Text>
50. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
51. Кодекс Української РСР про адміністративні правопорушення: Закон УРСР в редакції від 07.12.1984 № 8073-X. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed19841207#Text>
52. Коломоєць О.Д., Бабіч І.А. Окремі проблеми залучення фахівців у якості перекладача в кримінальному процесі. Іншомовна підготовка працівників ОВС та фахівці з права. Тези доповідей X Міжвузівської науково-практичної Інтернетконференції (м. Київ, 30 квітня 2020 року). К.: НАВС, 2020. С. 65–69.
53. Коломоєць Т., Калашник Ю. Проблеми та перспективи удосконалення відповідальності за прояв неповаги до суду. Слово Національної школи суддів України. 2013. № 2. С. 73–82.
54. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Підручник. К.: «Істина», 2008. 457 с.
55. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративне-

деліктне право): навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

56. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

57. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія. Х.: Вид-во НУВС, 2002. 336 с.

58. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

59. Коновалова Н. Скринковський Р. Практичні питання застосування ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення (прояв неповаги до суду) при здійсненні судочинства. *Traektoriâ Nauki = Path of Science*. 2019. № 12. С. 1002–1010.

60. Коноплева Л.Л. Развитие российского уголовного права. Вестник Уральского института управления, экономики и права. 2016. № 2. С. 49–54.

61. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

62. Крижановська А.В. Адміністративна відповідальність в адміністративному праві України: сучасне розуміння, нові підходи: автореф. канд.. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2016. 22 с.

63. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

64. Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. К.: Атіка, 2005. 352 с.

65. Кузьменко О.В. Адміністративний процес у парадигмі права: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. К., 2006. 364 с.

66. Куліш П.О. Чорна Рада. УкрЛіб: бібліотека української літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1084>

67. Левенець Ю.О. Поняття адміністративної відповідальності. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2012. № 3. С. 54–62.

68. Лук'янець Д.М. Вина як суб'єктивна підстава адміністративної

відповідальності та проблеми її визначення. Адвокат. 2004. № 7. С. 3–6.

69. Лукнець Д.М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації: автореф. ... дис.. докт. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 43 с.

70. Марченко О.О. Прояв неповаги до суду: проблемні питання притягнення до відповідальності в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного університету: Серія: Право. 2012. Вип. 19. Т. 3. С. 152–156.

71. Матіос А.В. Адміністративна відповідальність посадових осіб. К.: Знання, 2007. 223 с.

72. Методичні рекомендації щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення судовими розпорядниками: затверджено наказом Державної судової адміністрації України від 18.07.2011 № 113. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0113750-11#Text>

73. Миколенко О.М. Об'єкт адміністративно-деліктних правовідносин в доктрині адміністративного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 31. С. 52–54.

74. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення. За заг. ред. С.В. Петкова. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 792 с.

75. Незалежність, дієвість та роль суддів: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 13.10.1994 р. № (94) 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text

76. Об ответственности за неуважение к суду: Закон Союза Советских Социалистических Республик от 2 ноября 1989 года. <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data01/tex11164.htm>

77. Овсянко Д. Административное право: учебное пособие. М.: 2001. 468 с.

78. Осипов Ю.К. Подведомственность юридических дел. Свердловск, 1973. 124 с.

79. Основні принципи незалежності судових органів: резолюції 40/32

та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text

80. Остафійчук Л.А. Юридична відповідальність за неповагу до суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.: 12.00.10. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 20 с.

81. Остафійчук Л.А. Юридична відповідальність за неповагу до суду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2015. 230 с.

82. Плугатар Т.А. Характеристика стадій проваджень у справах про адміністративні правопорушення, які здійснюються органами Національної поліції України. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2 (36). С. 92–99.

83. Постанова Білоцерківського міськрайонного суду від 29.03.2021 у справі № 357/13093/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96017251>

84. Постанова Верховного Суду від 16.02.2021 у справі 263/10894/2020 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94974180>

85. Постанова Виноградівського районного суду Закарпатської області від 18.02.2020 у справі № 299/421/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87649071>

86. Постанова Вінницького апеляційного суду від 06.07.2020 у справі № 127/3457/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90222744>

87. Постанова Дніпровського апеляційного суду від 23.03.2021 у справі № 216/1430/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95771666>

88. Постанова Івано-Франківського апеляційного суду у справі № 345/3299/16-к від 21.11.2019. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84769199>

89. Постанова Ізюмського міськрайонного суду Харківської області від 09.06.2021 у справі № 623/1747/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97520303>

90. Постанова Інгулецького районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 30.04.2020 у справі № 213/1602/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89022594>

91. Постанова Київського апеляційного суду від 22.02.2019 у справі № 761/42613/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80080976>

92. Постанова Конотопського міськрайонного суду від 06.02.2020 у справі № 577/526/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87409032>

93. Постанова Луцького міськрайонного суду від 01.04.2021 у справі № 161/4586/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96016472>

94. Постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 09.02.2015 у справі №826/233/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/43612395>

95. Постанова Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 27.02.2019 у справі № 686/26374/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80175722>

96. Постанова Хустського районного суду Закарпатської області від 15.01.2020 у справі № 309/3888/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86914260>

97. Права за якими судиться малоросійський народ / авт. упоряд. Ю.С. Шешученко, К.А. Вислобоков. Київ, 1997. 603 с.

98. Правила поведінки громадян у Київському окружному адміністративному суді. Затверджені протоколом загальних зборів Суддів Київського окружного адміністративного суду від 24.07.2013 р. URL: <https://adm.ko.court.gov.ua/sud1070/informacia/pravula/>

99. Правова держава. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B0

100. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

101. Про виконання рішень Європейського суду з прав людини, які набули статусу остаточного: лист Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини від 23 січня 2012 року № 12.3-21/467.

URL: https://taxlink.ua/ua/tax_explained/279-11-13-12/

102. Про Вищу раду правосуддя: Закон України 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#n661>

103. Про відносини між судьями та адвокатами: Висновок Консультативної Ради Європейських Суддів № (2013) 16. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/EU_Standarts_book_web-1.pdf

104. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень судового захисту іноземців та осіб без громадянства і врегулювання окремих питань, пов'язаних з протидією нелегальній міграції: Закон України 19 травня 2016 року № 1379-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379-19#n7>

105. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян: Закон України від 16 січня 2014 року № 721-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-18#n34> (втратив чинність).

106. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України щодо розгляду судами позовів про примусове видворення або щодо затримання з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення іноземців та осіб без громадянства або забезпечення передачі іноземців та осіб без громадянства відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію: Закон України від 4 лютого 2016 року № 991-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-19#Text>

107. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу: Закон України від 7 лютого 1997 року № 55/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55/97-%D0%B2%D1%80#Text>

108. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення: Закон України від 2 червня 2005 року № 2635-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2635-15#Text>

109. Про внесення змін до Рекомендацій щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду, схвалених рішенням Ради суддів України від 4 листопада 2016 року №74. Рішення Ради суддів України від 26.10.2018 № 62. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-74-vid-04112016-s-9632f8396a.pdf>

110. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР: Президії Верховної Ради Української РСР від 04 травня 1990 року № 9166-XI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9166-11#Text>

111. Про Конституційний Суд України: Закон України 13 липня 2017 року № 2136-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#n688>

112. Про посилення правового захисту працівників правоохоронних органів: Указ Президії Верховної Ради Української РСР 18 січня 1991 року № 647-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-12#Text>

113. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>

114. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

115. Про схвалення Рекомендацій щодо притягнення до відповідальності за неповагу до суду: Рішення Ради суддів України від 26 жовтня 2018 року № 62. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/documents?id=80&page=5&per-page=8>

116. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо повноважень вищих спеціалізованих судів з розгляду справ про адміністративні правопорушення № 5490 від 13.05.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71895

117. Рабінович П.М. Основи загальної теорії держави і права: навч. посібник. 3-є вид. зі змінами і доп. К.: ІСДО, 1995. 236 с.

118. Рекомендацій щодо притягнення до відповідальності за неповагу

до суду: затверджені Рішенням Ради Суддів України від 04.11.2016 № 74.
URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-74-vid-04112016-s-9632f8396a.pdf>

119. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 10 листопада 2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text

120. Рекуненко Т. Доказування в процесі розгляду справ про адміністративне правопорушення. Підприємництво, господарство і право. Адміністративне право і процес. Вип. № 3. 2019. С. 169–173.

121. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Коробов проти України» (заява № 39598/03) від 21.07.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_790#Text

122. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Кобець проти України» (заява № 16437/04) від 14.02.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_320#Text

123. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Михайлова проти України» (заява № 10644/08) від 06.06.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d28#Text.

124. Рішення Конституційного суду України від 26.05.2015 року № 5-рп/2015 за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-15#Text>

125. Русенко І. Проблеми практичного застосування юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду. *Актуальні питання державотворення в Україні очима молодих науковців*. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1164

126. Самбор М.А. Склад адміністративного правопорушення щодо порушення правил карантину людей. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка.

2020. Вип. 2 (90). С. 155–169.

127. Середа В.В., Кісіль З.Р., Кісіль Р.В. Адміністративне право: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 520 с.

128. Сидоренко В.В. Об'єкти адміністративних проступків у сфері економічної діяльності. *Форум права*. 2011. № 2. С. 828–832.

129. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: Консул, 2006. 656 с.

130. Словник української мови: в 11 томах. Том 1. Київ, 1970. 980 с.

131. Соборное уложение 1649 г. URL :<http://www.hist.msu.ru/ER/Text/1649/10.htm>

132. Советский гражданский процесс. Под ред. К.И. Комисарова, В.М. Семенова. М.: Юридич. лит., 1978. 432 с.

133. Соловьева О. Какие проблемы могут возникнуть с привлечением к ответственности за проявление неуважения к суду. *Закон і бізнес*. 28.12-10.01.2020. URL: https://zib.com.ua/ru/140717-kakie_problemi_mogut_vozniknut_s_privlecheniem_k_otvetstvenn.html

134. Старовойтова С.М. Генеза юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду на українських землях у XV–XIX ст. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності*: тези доп. учасників наук.-практ. семін. (Харків, 14 трав. 2020 р.), С. 71–74. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/article/view/starovojtova

135. Старовойтова С.М. Окремі питання вдосконалення притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). Т. 2. С. 62–69.

136. Старовойтова С.М. Особливості розгляду судом справ про прояв неповаги до суду як окремої стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 216–223.

137. Старовойтова С.М. Юридичний склад адміністративного правопорушення за прояв неповаги до суду або Конституційного Суду

України. Наукові записки: серія Право. 2021. № 10 . С. 88–93.

138. Статут Вялікага князівства Літовскага 1566 года. URL: litopys.org.ua/statut2/st1566.ht

139. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: Навчальний посібник. К.: Атіка, 2008. 624 с.

140. Стрельченко О.Г. Специфіка проступку як складової частини адміністративного делікту. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 137–143.

141. Судебник 1497 года под редакцией Б.Д. Грекова https://elf.ucoz.net/Pravo/IOGP/sudebnik_1497.pdf

142. Судова влада України. Судова статистика. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/

143. Суходоля М. Фактичний стан правової культури населення України як відображення деформованої правосвідомості. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 200–204. doi <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.35>

144. Теремецький В.І., Старовойтова С.М., Гуц Н.Г. Особливості притягнення до відповідальності за неповагу до суду в окремих країнах світу. *Наше право*. 2021. № 1. С. 145–150.

145. Тертишніков В.І. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Х.: СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. 576 с.

146. Тимощук О. Неповага до суду – в законі. *Юридичний вісник*. 2011. № 28. С. 6–12.

147. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Санкт-Петербург: Тип. 2 отд-ния собств. е. и. в. канцелярии, 1845. [4], IV, 898, XVII с.;

16

см.

<https://viewer.rusneb.ru/ru/rs101002889696?page=117&rotate=0&theme=white>

148. Учреждение судебных установлений от 20 ноября 1864 года. URL: <https://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3450/>

149. Федоров І.О. Кодифікація адміністративно-деліктного законодавства України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2006.

186 с.

150. Харисов К.Н. Ответственность за преступное вмешательство в деятельность лиц, осуществляющих правосудие и уголовное преследование: проблемы теории и законотворчества: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Казань. 2004. 26 с.

151. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

152. Чернов М. Загальна характеристика юридичних складів правопорушень у сфері банківської діяльності. National Law Journal. 2014. № 13. С. 104–107.

153. Шалінська І.В. Акти «м'якого права»: поняття та значення у міжнародному правопорядку. Соціологія права. 2011. № 2. С. 1–5.

154. Шестак Л. Склад адміністративного правопорушення та його значення для призначення покарання. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 12. С. 9–11.

155. Шмарін О.І. Генеза кримінальної відповідальності за неповагу до суду на українських землях у XIV–XVI СТ. Держава та регіони. Серія Право. 2013. № 2 (40). С. 33–37.

156. Шульга Є.В. Адміністративно-деліктні відносини в Україні в умовах євроінтеграції: автореф. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро, 2018. 38 с.

157. California Code of Regulations. URL: <https://www.law.cornell.edu/regulations/california/2-CCR-Sec-618-3>

158. Children's Court Act 1987 No 53. URL: <https://legislation.nsw.gov.au/view/html/inforce/current/act-1987-053#sec.21>

159. Code de Procédure Civile. URL: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/fr/showdoc/cs/c-25.01>

160. Code of Virginia. URL: <https://law.lis.virginia.gov/vacode/18.2-456/>

161. Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070719/LEGI

SCTA000006181767/#LEGISCTA000006181767

162. Constitution of India. URL: <https://Legislative.Gov.In/Constitution-Of-India>

163. Constitution of Ireland. URL: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html#article40>

164. Contempt of Court Act 1981. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/49>

165. Contempt of Court Act 2019. URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2019/0044/latest/LMS24753.html>

166. Contempt of Court Act 2019. URL: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2019/0044/latest/LMS24824.html>

167. Contempt of Court and Other Offences and Torts Involving the Administration of Justice. URL: https://www.lawreform.ie/_fileupload/Contempt%20of%20Court%20and%20Other%20Offences%20and%20Torts%20Involving%20the%20Administration%20of%20Justice%20Final.pdf

168. Contempt of Court Bill 2017: First Stage. URL: <https://www.oireachtas.ie/en/debates/debate/dail/2017-10-24/4/>

169. Crimes and Criminal Procedure (Title 18). URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title18&edition=prelim>

170. Criminal Code (R.S.C., 1985, c. C-46). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/>

171. Criminal Code Act Compilation Act 1913. URL: [https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/prod/filestore.nsf/FileURL/mrdoc_43810.htm/\\$FILE/Criminal%20Code%20Act%20Compilation%20Act%201913%20-%20%5B19-o0-00%5D.html?OpenElement](https://www.legislation.wa.gov.au/legislation/prod/filestore.nsf/FileURL/mrdoc_43810.htm/$FILE/Criminal%20Code%20Act%20Compilation%20Act%201913%20-%20%5B19-o0-00%5D.html?OpenElement)

172. District Court Act 1973 No 9
URL: <https://legislation.nsw.gov.au/view/html/inforce/current/act-1973-009>

173. Donal O'Donnell. Some Reflections on the Law of Contempt. URL: <https://www.ijsj.ie/assets/uploads/documents/pdfs/2002-Edition-02/article/some->

reflections-on-the-law-of-contempt.pdf

174. Federal Rules of Civil Procedure. URL: <https://www.federalrulesofcivilprocedure.org/frcp/title-viii-provisional-and-final-remedies/rule-70-enforcing-a-judgment-for-a-specific-act/>

175. Indirect Versus Direct Contempt. URL: <https://www.justice.gov/archives/jm/criminal-resource-manual-759-indirect-versus-direct-contempt>

176. Jacob S. Ziegel. Some Aspects of the Law of Contempt of Court in Canada, England, and the United States. URL: <https://lawjournal.mcgill.ca/wp-content/uploads/pdf/3251710-ziegel.pdf>

177. Law Reform Commission Act 1975. URL: https://www.lawreform.ie/_fileupload/RevisedActs/WithAnnotations/HTML/EN_ACT_1975_0003.htm

178. Official Receiver v. Brown [2017] AER (D) 97 (Nov). URL: <https://www.casemine.com/judgement/uk/5b2897a82c94e06b9e198057>

179. PART 81 – Applications and Proceedings in Relation to Contempt of Court. URL: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part-81-applications-and-proceedings-in-relation-to-contempt-of-court>

180. Programme for Government Our Shared Future. URL: <https://www.rte.ie/documents/news/2020/06/programmeforgovernment-june2020-final.pdf>

181. R. v. Dhillon 2015 BCSC 1298. URL: <https://www.bccourts.ca/jdb-txt/SC/15/12/2015BCSC1298.htm>

182. R. v. Glasner, 1994 CanLII 3444 (ON CA). URL: <https://www.canlii.org/en/on/onca/doc/1994/1994canlii3444/1994canlii3444.html>

183. Resolution (77) 31 on the protection of the individual relation to the acts of administrative authorities. Council of Europe Committee of Minister. URL: <https://rm.coe.int/16804dec56>

184. Ronald Goldfarb. The History of the Contempt Power. *Washington University Law Review*. 1961. Issue 1. URL:

<https://core.ac.uk/download/pdf/233178918.pdf>

185. Stewart Robertson+Stephen Gough V. Her Majesty's Advocate [2007] HCA 63. URL: <https://www.scotcourts.gov.uk/search-judgments/judgment?id=a5a886a6-8980-69d2-b500-ff0000d74aa7>

186. Strafprozessgesetzbuch 17.11.1808. URL: <https://www.scta.be/Startseite-Direkt/Strafrecht>

187. Summary jurisdiction (Ireland) amendment act 1871. URL: <http://www.irishstatutebook.ie/eli/1871/act/76/enacted/en/print>

188. Supreme Court Act 1970 No 52. URL: <https://legislation.nsw.gov.au/view/html/inforce/current/act-1970-052>

189. Supreme Court Rules 1970. URL: <https://legislation.nsw.gov.au/view/html/inforce/current/sl-1970-0001#pt.55>

190. The Canadian Justice System and the Media. URL: https://cjc-ccm.ca/cmslib/general/news_pub_other_cjcm_en.pdf

191. The Contempt of Courts Act 1971. URL: <https://www.indiacode.nic.in/bitstream/123456789/1514/1/197170.pdf#search=Contempt%20of%20Courts%20Act,%201971>

192. The Judiciary Act 1789. URL: https://avalon.law.yale.edu/18th_century/judiciary_act.asp

193. Title 22 – Judiciary (Sec. 1.0 to Undesignated UCS-124) New York Codes, Rules and Regulations. URL: <https://www.law.cornell.edu/regulations/new-york/NYCRR-Tit-22-Sec-701-2>

194. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-o-ustroju-sadow-powszechnych-16909701>

195. Victorian Law Reform Commission. Contempt of Court: Report. URL: <https://www.lawreform.vic.gov.au/publication/contempt-report/2-contempt-of-court-and-the-need-for-reform/>

196. Youth Criminal Justice Act (S.C. 2002, c. 1). URL: <https://www.laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/y-1.5/page-20.html#h-471612>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Старовойтова С.М. Окремі питання вдосконалення притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). Т. 2. С. 62–69.

2. Старовойтова С.М. Особливості розгляду судом справ про прояв неповаги до суду як окремої стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Європейські перспективи*. 2020. № 3. С. 216–223.

3. Теремецький В.І., Старовойтова С.М., Гуц Н.Г. Особливості притягнення до відповідальності за неповагу до суду в окремих країнах світу. *Наше право*. 2021. № 1. С. 145–150.

4. Starovoitova, S. (2021). Problems of Administrative Liability of a Witness for Willful Evasion from Appearing in Court. *Social and Human Sciences. Polish-Ukrainian scientific journal*, 01 (29). URL: <https://issn2391-4164.blogspot.com/p/23.html>

5. Старовойтова С.М. Юридичний склад адміністративного правопорушення за прояв неповаги до суду або конституційного суду України. *Наукові записки. Серія: Право*. 2021. Вип. 10. С. 88–93.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Старовойтова С.М. Генеза юридичної відповідальності за прояв неповаги до суду на українських землях у XV–XIX ст. *Актуальні проблеми правового забезпечення протидії злочинності: тези доп. учасників наук.-практ. семін.* (Харків, 14 трав. 2020 р.), С. 71–74. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20200514/article/view/starovojtova

7. Старовойтова С.М. Юридичні ознаки проявів неповаги до суду або Конституційного Суду України. *Концепція соціальної безпеки в Україні*: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 6 лист. 2020 р.), С. 53–56. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201106/article/view/starovoitova

8. Старовойтова С.М. Особливості провадження у справах про прояв неповаги до суду або Конституційного Суду України. *Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії*: тези доп. учасників. наук.-практ. конф. (Київ, 10 груд. 2020 р.), С. 11–14. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210a/article/view/starovoitova

УНІВЕРСИТЕТ СУЧАСНИХ ЗНАНЬ

«Затверджую»

Ректор

Університету сучасних знань

Ю. А. Ведерніков

19 квітня 2021 року

Акт

впровадження результатів дисертаційного дослідження Старовойтової Світлани Миколаївни тему «Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду» у навчальний процес Університету сучасних знань

Комісія у складі: професора кафедри публічно-правових дисциплін к.ю.н., доцента А.С. Мацка – голови комісії, доцента кафедри публічно-правових дисциплін к.ю.н., доцента А.В. Шевчишена – члена комісії, доцента кафедри приватно-правових дисциплін к.ю.н. О.М. Хіміч, склала цей акт про те, що комісією проаналізовано матеріали, складені на підставі дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Старовойтової С.М. «Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду» щодо наукового обґрунтування загальнотеоретичних засад адміністративно-правового регулювання суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя в Україні, а також сформульовані пропозиції з удосконалення національного законодавства, що регулює особливості та порядок застосування адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні.

Комісія дійшла висновку, що подані матеріали виконано з урахуванням змін у законодавстві, роз'яснень уповноважених суб'єктів у цій сфері, а також

наукових напрацювань вітчизняних і зарубіжних авторів та вони представляють собою наукову і практичну значущість.

Комісія констатує, що нині на рівні вітчизняної науки адміністративного права та адміністративного судочинства залишаються невирішеними питання належного забезпечення гарантій незалежності суддів при здійсненні ними правосуддя. Звідси – загрози та образи на адресу суддів, зухвала поведінка під час судових засідань учасників процесу або присутніх та різноманітні форми втручання у нормальну діяльність судової системи. Крім того, актуальність дослідження підтверджується відсутністю сталого категоріального апарату, наявністю законодавчих прогалин і застарілістю багатьох підзаконних актів, що регулюють цю сферу життєдіяльності суспільства, а також правозастосовною практикою. Викладене обумовлює існування чималої кількості проблем як на теоретичному, так і на практичному рівнях.

Розроблені Старовойтової С.М. наукові положення та рекомендації можуть бути використані під час проведення наукових досліджень, присвячених проблематиці адміністративного права, адміністративного судочинства, а також викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне судочинство», «Організація судових та правоохоронних органів».

Голова комісії:

**професор кафедри публічно-правових дисциплін
к.ю.н, доцент**

А.С. Мацко

Члени комісії:

**доцент кафедри публічно-правових дисциплін
к.ю.н, доцент**

А.В. Шевчишен

**доцент кафедри приватно-правових дисциплін
к.ю.н**

О.М. Хіміч

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**
вул. Г. Кірпи, 2 А, м. Київ, 03035
Тел. 044 228-1031
E-mail: sipl@email.ua
sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

**SCIENTIFIC INSTITUTE
OF PUBLIC LAW**
2 a, Kirpy str., Kyiv, 03035
Tel. +38 044 228-1031
E-mail: sipl@email.ua
sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

26.04.2021 № 3/49

Спеціалізованій вченій раді

ДОВІДКА

про впровадження у науково-дослідну діяльність НДПП результатів дисертаційного дослідження на тему «Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду в Україні» здобувача ПВНЗ «Університет сучасних знань» Старовойтової Світлани Миколаївни

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати кандидатської дисертації Старовойтової Світлани Миколаївни на тему: «Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду в Україні» становлять вагомий внесок у розвиток юридичної науки і правозастосовної практики та використовуються Науково-дослідним інститутом публічного права під час проведення наукових досліджень в межах реалізації теми «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації № 0115U005495), розробки пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення національного законодавства з питань удосконалення правового регулювання відносин у сфері здійснення правосуддя в Україні.

Директор Інституту

В.В. Галуцько

Додаток Г

ДНІПРОВСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД м. КИЄВА

вул. Івана Сергієнка, 3, м. Київ, 02105, тел./факс: (044) 558-17-00 (02), тел. (044) 558-16-90
E-mail: inbox@dn.ki.court.gov.ua, сайт: dn.ki.court.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 26268059

23.04.2021 року

ДОВІДКА

про впровадження в практичну діяльність Дніпровського районного суду м. Києва результатів дисертаційного дослідження «Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду в Україні» здобувача ПВНЗ «Університет сучасних знань» Старовойтової Світлани Миколаївни

Сформульовані здобувачем С. М. Старовойтовою висновки та пропозиції, що містяться в дисертації на тему «Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду в Україні» мають важливе практичне значення для посилення гарантій незалежності суддів та подолання різних форм правового нігілізму під час здійснення правосуддя. Автором розглянуто процесуальні особливості застосування адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду під час судових засідань з боку учасників процесу або присутніх осіб, а також сформульовано науково-обґрунтовані пропозиції, спрямовані на подолання цього негативного явища. Цьому сприяло використання дисертантом результатів узагальнення практики діяльності судів в Україні та власного досвіду на посаді судді Дніпровського районного суду м. Києва.

Висновки і пропозиції, що містяться у дисертації є слушними і обґрунтованими.

Дисертація має практичну спрямованість. Одержані результати можуть бути використані в практичній діяльності суддів та учасників судового процесу.

Заступник голови
Дніпровського районного суду
м. Києва

А.В. Курило